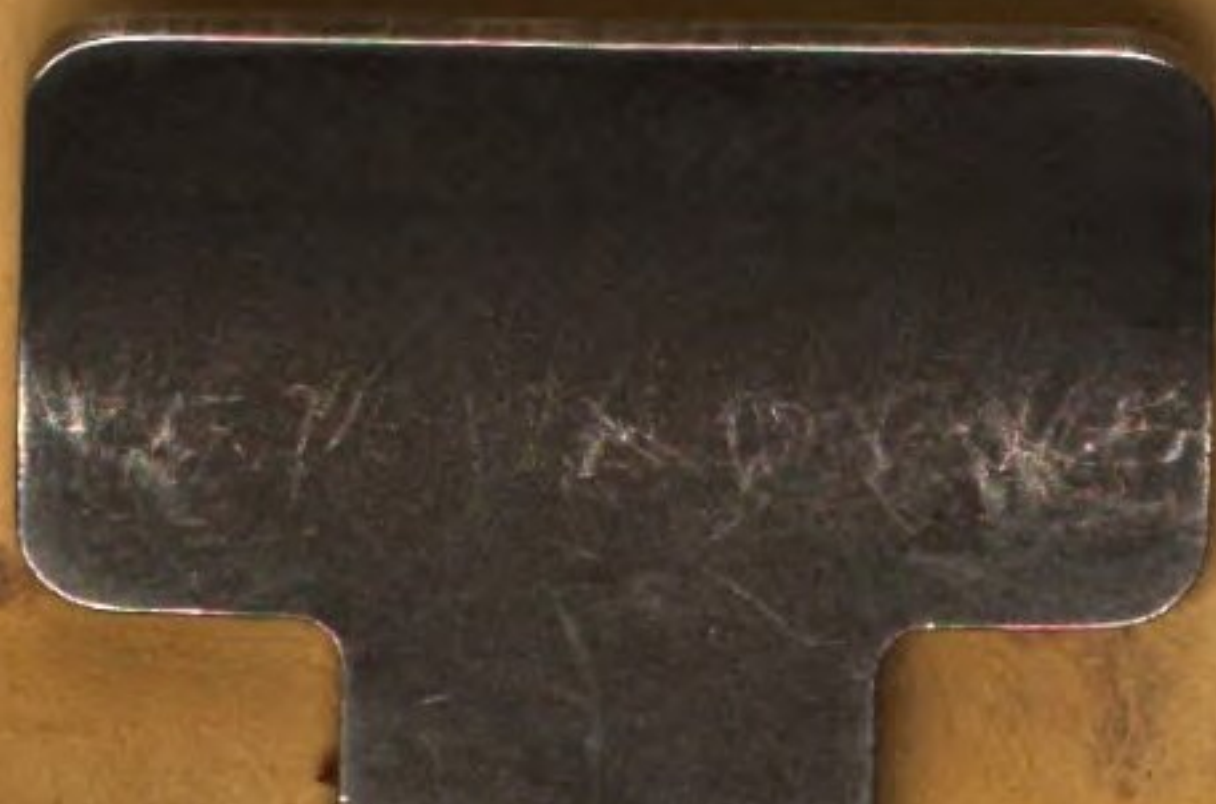

Russ.

72h

Russ. 72^h₋

Hypomnimation

EN AGHNAIL

YIMMY A. A. DIAFA. EN B. AGHNO.

1833.

ΠΕΡΙ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΤΗΣ
ΜΕΣΗΜΒΡΙΝΗΣ ΡΩΣΣΙΑΣ.
ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΟΝ

ὑπὸ Γ. Α.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,
ΤΥΠΟΙΣ Α. Δ. ΒΙΛΑΡΑ. ΚΑΙ Β. ΛΙΟΥΜΗ.

—ο—

1853.

W

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΤΗΣ
ΜΕΣΗΜΒΡΙΝΗΣ ΡΩΣΣΙΑΣ.

—ο—

Οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῶν παλαιοτάτων χρόνων εἶχον πολλὰς σχέσεις μὲ τὰς χώρας, τὰς συγκροτούσας σήμερον τὴν μεσημβρινὴν Ῥωσσίαν. Τοῦτο λέγων, δὲν ἀποβλέπω μήτε πρὸς τὸν πλοῦν τῶν Ἀργοναυτῶν, μήτε πρὸς ἄλλους παρομοίους μύθους, εἰς τοὺς ὁποίους τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ψευδὲς εἶνε μεμιγμένα ἀδιασπάρτως. Ἀλλ' ὁ ἴδιος πατὴρ τῆς ἱστορίας, ὁ ἡδυεπὴς Ἡρόδοτος, μᾶς ἔδωκεν ὡς αὐτόπτης εἰδήσεις ἀκριβεστάτας περὶ τῶν εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη ἰδρύσεων τῶν συμπατριωτῶν του. Ὁ δὲ ἀμερόληπτος κριτὴς πρέπει νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι ἡ Μελπομένη τοῦ Ἡροδότου καὶ γεωγραφικῶς καὶ ἱστορικῶς καὶ ἐθνογραφικῶς καλλήτερα γνωρίζει τὰ ἐνταῦθα παρὰ οἱ πλεῖστοι τῶν τωρινῶν ξένων συγγραφέων.

Μολονότι καὶ ἡμεῖς μὲ τὸν εἰρημένον ἀσφαλέστατον ὁδηγὸν διετρέξαμεν τὰς περὶ ᾧ ὁ λόγος χώρας, δὲν σκοπεύομεν, κατὰ τὸ παρὸν, νὰ ἐκθέσωμεν τὰς διηγήσεις του. Ἀρκεῖ νὰ ἐνθυμίσωμεν, ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Μιλησίων, εὐρίσκομεν πᾶσαν τὴν Σκυθίαν ἔχουσαν ἀποικίας Ἑλληνικὰς, τὰς ὁποίας ὠνόμασαν γενικῶς τὰ Πορτικὰ Ἐμπόρια, καὶ ὅτι διὰ τούτων εἰσῆχθη ὁ Ἑλληνισμὸς οὐχὶ μόνον εἰς τὰ παράλια καὶ παρὰ τὰς ἐκβολὰς τῶν ποταμῶν, ὡς εἰς τοὺς Τυρίτας, Ὀλβιολίτας κ.λ., ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ μεσόγαια ἕως εἰς τὴν τῶν Βουδίνων πόλιν, τὴν Γελωνόν. «Εἰσὶ γὰρ», ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος, «οἱ Γελωνοὶ τώρχαιον Ἕλληνες, ἐκ δὲ τῶν ἐμπορίων ἐξαναστάντες οἴκησαν ἐν τοῖσι Βουδίνοισι· καὶ γλώσση τὰ μὲν Σκυθικῇ, τὰ δὲ Ἑλληνικῇ χρέωνται.»

Ἦσαύτως καὶ ἡ τοῦ Στράβωνος περιγραφὴ τῆς Σκυθίας εἶνε τῷ ὄντι ἀριστούργημα· ὁ δὲ Γεωγράφος χρεωστεῖ τὴν σαφήνειαν καὶ ὀρθότητα αὐτῆς, ἀνὰμφιδόλως, εἰς τὰ μὴ σωζόμενα πονήματα Ποσειδωνίου τοῦ Ὀλβιοπολίτου. Ἄν καὶ βλέπωμεν ὅτι, καθ' ἣν ἐποχὴν οὗτοι ἔγραφον, ἔναι ἀποικίαι ἀπώλεσαν ἤδη τὴν ἐπιστημότητά των, ὁ ἀριθμὸς των ὁμως, πολλοὺς ἀκόμῃ αἰῶνας, ὅχι μόνον ἔμεινεν ἀκέραιος, ἀλλὰ καὶ ἠϋξήσε. Περὶ τούτου πληροφοροῦμεθα, ἅμα ρίψωμεν ἐν βλέμμα εἰς τὸν γεωγραφικὸν χάρτην τοῦ Πτολεμαίου ἢ εἰς τοὺς Περίπλους τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἀνώνυμος εὐλόγως ἀναφέρεται εἰς τὴν τετάρτην ἀπὸ Χριστοῦ ἐκατονταετηρίδα.

Ἐπειδὴ εἶνε πασίδηλον ὅτι ἡ ἐμπορία κυρίως καὶ τὸ κέρδος εἵλκυσαν τοὺς παλαιούς Ἕλληνας εἰς τὰ ἔσχατα ταῦτα ὅρια τῆς τότε γνωστῆς οἰκουμένης, ἤθελεν ἴσως νομίσαι τις, ὅτι, κατοικήσαντες ἐκεῖ, οὗτοι ἀπέβαλον ὅλους τοὺς ὑψηλοτέρους τοῦ βίου σκοπούς. Ἀλλὰ δὲν ἔχει οὕτως τὸ πρᾶγμα. Οὐδεὶς λαὸς ἐννόησε πώποτε ἐξ ἴσου, πῶς δύναται τὸ καλὸν νὰ ἐνωθῇ τῷ ὠφελίμῳ, πῶς ἡ ὑλικὴ εὐδαιμονία εἰμπορεῖ νὰ γίνῃ πηγὴ καὶ ἀφορμὴ τῶν καθαρωτέρων ἡδονῶν τοῦ βίου. Μαρτυροῦσιν εἰσέτι τὰ ἀρχιτεκτονικὰ καὶ πλαστικὰ μνημεῖα, τὰ λεπτουργῇ χρυσᾷ σκεύη, τὰ ὠραῖα νομίσματα καὶ πάμπολλα ἄλλα λείψανα τῆς ἀρχαιότητος, τὰ ὁποῖα ἀνκαλύπτουσιν εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Τύρου, τῆς Ὀλβίας, τῆς Χερσονήσου, τῆς Θεοδοσίας, τοῦ Παντικαπαίου, τῆς Φαναγορίας, ὅτι οἱ πολῖταί των ἦσαν ἄξια τέκνα τῆς ἀρχικῆς πατρίδος των. Ὅποσον δὲ σέβας δὲν ἐμπνέουν τὰ ἔργα τῆς ἐποχῆς καὶ χώρας ταύτης τὰ διατηρούμενα εἰς τὸ ἐν Πετροπόλει Ἐρημιτήριον καὶ εἰς ἄλλα τῆς Ῥωσσίας Μουσεῖα! Ἔτι δὲ πλέον, καὶ συγγραφεῖς, ὀνομαστοὶ ἐν ταῖς ἐπιστήμας, ἐγεννήθησαν εἰς τὰς ἀποικίας ταύτας. Ὁ Δίων Χρυσίστομος, ἐπισκεφθεὶς εἰς τὴν αὐτοῦ ἐξορίαν τοὺς Ὀλβιοπολίτας καὶ παρ' αὐτοῖς δημηγορήσας, διηγεῖται, ὅτι ἡ ἰδίᾳ αὐτῶν γλῶσσα, βέβαια, ἦτο διεφθαρμένη, ἀλλ' ὅτι ἐσπούδαζον ἀκόμῃ τὸν Πλάτωνα, ὅτι

ἐγνώριζον ἀπὸ μνήμης τὸν Ὅμηρον καὶ ᾄδοντες στίχους τῆς Ἰλιάδος ἐβάδιζον εἰς τὰς μάχας. Τελευταῖον, ὅταν τὸ φῶς τοῦ χριστιανισμοῦ ἀνέτειλεν εἰς τὸν κόσμον, ἑτίνες ἄνθρωποι ἠσπάσθησαν αὐτὸ θερμότερον τῶν εὐσεβῶν οἰκιστῶν τῆς Ταυρικῆς χερσονήσου;

Ἐμνημονεύσαμεν πρὸ ὀλίγου τοῦ Ἀωνύμου περίπλου τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Ὁ συντάκτης του εἶνε ὁ τελευταῖος τῶν συστηματικῶς καὶ ἰδίᾳ πραγματευσαμένων περὶ τῶν ἐκείσε ἐμπορίων· ἔπειτα δὲ κατὰ τύχην μόνον καὶ σπανίως γίνεται μνεῖα αὐτῶν. Εἴμπορεῖ τοῦτο νὰ φανῇ παράδοξον, διότι ἡ μετὰθεσις τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔπρεπε νὰ εὐκολύνῃ, καθὼς τὴν ἐπιμιξίαν ἐν γένει, παρομοίως καὶ τὰς γεωγραφικὰς γνώσεις.

Ἀλλὰ ὡς πρὸς τὴν Ποντικὴν ἰδιαιτέρως σημειωτέον, ὅτι αὕτη ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς 4 ἑκατονταετηρίδος ἔγινεν ὡς στάδιόν τι τῶν ἀναριθμήτων ἀγρίων φυλῶν, αἱ ὁποῖαι, ἐλθοῦσαι ἐκ τῆς Ἀσίας, ἔδραμον πρὸς τὴν δύσιν· αἱ εἰσβολαὶ τῶν Γότθων, τῶν Οὐγγων, τῶν Ἀβάρων διεδέχοντο ἀλλήλας· ἡ μεγίστη ἐπιθυμία τῶν βαρβάρων τούτων ἦτο ἡ καταστροφὴ πόλεων καὶ ἀγρῶν· ὥστε κατήντησε παροιμία, ὅτι ὅπου ὁ ἵππος τοῦ δεινοῦ Ἀττίλα ἐκτύπησε τὴν γῆν, δὲν ἀνεβλάστησε μετὰ ταῦτα χόρτος.

Ἡ πτώσις τῶν Ἑλληνίδων ἀποικιῶν, ὅσαι κείμεναι εἰς τὰ πεδία οὐδένα εἶχον ἄλλον προμαχῶνα εἰμὴ τοὺς ποταμοὺς, ἦτο τότε ἄφευκτος· περὶ τὰ τέλη τῆς ἑκτῆς ἑκατονταετηρίδος, ὅτε ἔγραφον ὁ Προκόπιος καὶ ὁ Ἀγαθίας, ἅπαντα τὰ μεταξὺ τοῦ Βορυσθένους καὶ τοῦ Ἰστρου — ὅπου ἀκόμη ὁ Ἀωνύμος περίπλους καταριθμεῖ 12 ἐμπορία — βάρβαροι κατεῖχον· ἐν δὲ τῇ δεκάτῃ, ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος ἀναφέρει τὴν Μεσημβρίαν ὡς τὴν πρώτην Ἑλληνίδα πόλιν, τὴν ὁποίαν ἅπαντ' αἱ τρις, πρὸς δύσιν ἐκπλέων ἀπὸ τοῦ Βορυσθένους!

Μ' ὅλα ταῦτα, τὰ πράγματα τῶν Ἑλλήνων δὲν ἐταράχθησαν διὰ παντός, ἀλλὰ, ὡς θέλομεν φανερώσει μετέπειτα, ὑπελπίοντο ἀκόμη καὶ τινὰ καταφύγιά των εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη. Ἐπὶ τοῦ παρόντος σημειοῦμεν μόνον, ὅτι τὰ περὶ τὴν ἐμπορίαν καὶ ἡ

φιλική πρὸς τοὺς ἄλλοδαποὺς ἐπιμιξία ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀνε-
ζωογονήθησαν, καθ' ὅσον τὰ ὀρμητικὰ νομαδικὰ στίφη διεσκορ-
πίσθησαν καὶ ἄλλα τινὰ ἔθνη ὁπωσοῦν ἡμερώτερα, ὄντα πρότερον
δοῦλα, ἐλευθερώθησαν. Πρὸ πάντων δὲ οἱ Χαζάροι καὶ οἱ Σλάβοι
ἀπαιτοῦν ἐνταῦθα τὴν προσοχὴν μας.

Οἱ μὲν Χαζάροι, δεσπόζοντες, μετὰ τοὺς Ἀβάρους, ὅλων τῶν
παρὰ τῇ θαλάσῃ, ἀπὸ τοῦ Βόλγα μέχρι τοῦ Τύρου ποταμοῦ,
χωρῶν, σχεδὸν πάντοτε διέκειντο φιλικῶς πρὸς τοὺς Βυζαντινοὺς.
Εἰς πολλοὺς τῶν βασιλέων ἔδωκαν βοήθειαν καὶ ἄσυλον. Ἐλάβον
ἀπὸ τὸν Θεόφιλον ἀρχιτέκτονας Ἑλλήνας, οἵτινες κατεσκεύα-
σαν καὶ ὠχύρωσαν τὴν μητρόπολιν των, δηλαδή τὸ Σάρχελ,
ἐπὶ τοῦ Τανάϊδος. Τὸ πρὶν δὲ Ἰουδαῖοι ὄντες, τότε κατηχτήθη-
σαν ὑπὸ διδασκάλων Ἑλλήνων τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ
ἀπέλυσαν ὅλους τοὺς Ῥωμαίους αἰχμαλώτους των.

Σλαβικαὶ τινες δὲ φυλαὶ ἀπαντῶνται πρῶτον εἰς τὸν ἕκτον
αἰῶνα ἐπὶ τῷ Πόντῳ, ἔχουσαι ἤδη πόλεις, οἷον τὸ Βιέλγοροδ· καὶ
ἄλλαι κατώκησαν οὐ μακρὰν τὸ ἐπίσημον Κιόβι παρὰ τῷ ἄνω Βορυσ-
θένει. Ὡς πρὸς ταύτας, εἶνε τὰ μάλιστα ἄξιον παρατηρήσεως, ὅτι
τὰ τοπικὰ ἔθνη καὶ ἔθιμά των δὲν ἀναλογοῦσι μὲ τὴν ἀγριότητα,
ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὰς κατὰ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἐπι-
χειρήσεις των. Θεωροῦντες δὲ τὰ σπουδαιότατα πολεμικὰ συμ-
βεβηκότα ὡς γνωστὰ ἐκ τῆς γενικῆς ἱστορίας, θέλομεν μόνον εἶπει
τινὰ περὶ τῶν εἰρηνικῶν σχέσεων, αἵτινες ἐκπαλαι ἔγνωσαν καὶ ἄχρι
τοῦδε συνδέουσι τὰ συμφέροντα ἀμφοτέρων τῶν ἐθνῶν τούτων.

Τὸ μέσον τῆς συγκοινωνίας ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων ἦτο, καθὼς
εἶπομεν ἄνωτέρῳ, ἡ ἐμπορία καὶ ὁ πολιτισμός. Ὅτι δὲ οἱ παλαιοὶ
Ῥῶσσοι — ὄνομα, τὸ ὁποῖον ἤδη ὁ Πορφυρογέννητος ἀναφέρει —
δὲν παρέβλεψαν τὰς προσφερομένας αὐτοῖς ὠφελείας, τοῦτο μᾶς πλη-
ροφοροῦσιν αἱ πρῶται δύο συνθήκαί των μὲ τοὺς Βυζαντινοὺς.
Αὗται αἱ συνθήκαι διατηροῦνται εἰς τὸν Νέστορα, 1) καὶ διὰ

1) Νέστωρ, Χρονικὰ τῶν Ῥώστων, Κεφ. 8. Ἰδε καὶ τὸν Καραμ-

τὸν σκοπὸν μας εἶνε ἀναγκαῖον νὰ ἀναφέρωμεν τινὰς αὐτῶν περικοπὰς.

Ἡ μὲν ἀρχαιοτέρα, ἀπὸ τοῦ ἔτους 906, ἀρχίζει οὕτως. « Ἡ πρώτη λέξις ἔστω, διαλλαγή με Σᾶς, Ἕλληνες· ἄς ἀγαπῶμεν ἀλλήλους ἀπὸ καρδίας ». Ἐπειτα διατάσσεται ἐν μὲν τῷ ἄρθρῳ 6· » Ἐὰν πλοῖον Ἑλληνικὸν ὑπὸ τῆς θυέλλης ῥίπτεται πρὸς ξένην ἀκτὴν, ὅπου ἡμεῖς Ῥῶσσοι διατρίβομεν, χρεωστοῦμεν νὰ τὸ προφυλάξωμεν, νὰ τὸ ἀποπέμψωμεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, νὰ τὸ ὁδηγήσωμεν πρὸς ἀποφυγὴν παντὸς κινδύνου ἕως ὅτου ἀσφαλισθῇ. Ἐὰν δὲ, ἕνεκα ὁποιουδήποτε κωλύματος, δὲν δυνηθῇ νὰ ἀποπλεύσῃ εὐτυχῶς εἰς τὸν τόπον του, θέλομεν βοηθήσει τὸ πλήρωμα, ὅπως φθάσει εἰς τὸν πλησιέστερον Ῥωσσικὸν λιμένα. Τὰ δὲ φορτία καὶ πᾶν ὅ,τι ἐν τῷ πλοίῳ ἐνυπάρχει, θέλουν πωληθῇ ἄνευ δυσκολίας. Καὶ ὅταν εἴτε οἱ πρίσβεις μας ἔρχονται πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα, εἴτε ἄλλοι τινὲς ἡμῶν πρὸς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ ἀγοράσωσί τι, ὀφείλουσι νὰ μετακομίσωσι τὸ πλοῖον χωρὶς ἀπάτης καὶ νὰ ἐγχειρίσωσι τὸ προῖον τῆς πωλήσεως. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον χρεωστοῦσι καὶ οἱ Ἕλληνες νὰ φροντίζωσι περὶ Ῥωσσικῶν πλοίων. » — Ἐν δὲ τῷ 7 ἄρθρῳ διαλαμβάνεται· » Ἐὰν Ῥῶσσος ὡς δοῦλος πωληθεὶς εὐρίσκεται ἐν τῇ Ἑλλάδι, ἢ Ἕλληνα ἐν τῇ Ῥωσσίᾳ, πρέπει νὰ λυτρωθῇ, καταβαλλομένου τοῦ τιμήματος τοῦ πληρωθέντος διὰ τὴν ἀγοράν του. Ὡσαύτως καὶ οἱ αἰχμάλωτοι πρέπει νὰ ἐξαποσταλῶσιν οἴκαδε. »

Ἡ δὲ νεωτέρα, ἀπὸ τοῦ ἔτους 945, συνθήκη περιέχει τὰς αὐτὰς ὁμολογίας ἀκριδέστερα προσδιωρισμένας, οἷον ἐν τῷ ἄρθρῳ 6· « Ὅταν Ῥῶσσος ἀπαγάγῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν Ἕλληνας ὡς ἀνδράποδα, θὰ λάβῃ διὰ μὲν νεανίαν ἢ καλὴν νεάνίδα 10

ζῖνον (Ἱστορ. τοῦ Ῥωσσικοῦ Κράτους, Τομ. I. σελ. 110—113. 123—126), ὅστις εὐλόγως φρονεῖ, ὅτι αἱ συνθήκαι αὗται ἦσαν γεγραμμέναι καὶ Ἑλληνιστὶ καὶ Σλαβιστὶ, μολονότι δὲν σώζεται εἰμὴ τὸ Σλαβικὸν μόνον κείμενον. Μὴ ἔχων ἀνὰ χεῖρας τὴν Ῥωσσικὴν ἔκδοσιν τῆς Καραμζίνου ἱστορίας, ἀναφέρω αὐτὴν κατὰ τὴν Γερμανικὴν μετάφρασιν.

σολδία, διὰ ἄνδρα 8, διὰ γέροντα ἢ παιδίον 5. » Ἔτι δὲ καὶ νέας τινὰς διατάξεις ὡς ἐν τῷ ἄρθρῳ 11. » Ἑλλήν ἐν Ῥωσσίᾳ πράξας κακούργημα, δὲν πρέπει νὰ καταδικασθῇ ὑπὸ τοῦ Ῥωστικοῦ Ἡγεμόνος, ἀλλὰ νὰ σταλῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπως ἐκεῖσε τιμωρηθῇ. »

Οὐ πολλῶ δ' ὕστερον αἱ ἀμοιβαῖαι σχέσεις τῶν δύο ἐθνῶν ἀπέβησαν ἔτι σημαντικώτεραι. Λέγεται, ὅτι ἤδη ὁ Πατριάρχης Φώτιος εἶχε στείλει κήρυκας τοῦ Θεοῦ λόγου εἰς τὸ Κιόβι· εἶναι τοῦλάχιστον βέβαιον, ὅτι ὑπῆρξαν ἐν τῷ χρόνῳ αὐτοῦ χριστιανοὶ εἰς τὴν πόλιν ταύτην, καὶ κληρὸς Ἑλληνικὸς μέ τινα ἐπίρροήν. 2). Ἡ δὲ νέα θρησκεία, ἀφοῦ εἰσῆχθη ὡς πίστις πάνδημος ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κναΐσου Βλαδιμίρου, ἐγένεν ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος ὅλων τῶν μεταγενεστέρων σχέσεων μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ῥώσων. Τὸ ὑπόμνημά μας στρέφεται ἤδη καὶ δι' ἄλλους λόγους εἰς τὸ θέατρον τοῦ εἰρημένου συμβεβηκότος.

Χερσόνησός τις, ὑπὸ τῶν παλαιῶν καὶ τὸ σχῆμα καὶ τὸ μέγεθος παραβαλλομένη τῇ Πελοποννήσῳ, ἐκτείνεται ἀπὸ βορρᾶ εἰς τὴν Εὐξείνῳ Πόντον, διαιροῦσα αὐτὸν, τρόπον τινά, εἰς δύο πελάγη. Ὠνόμασαν αὐτὴν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς διαφόρως, οἱ μὲν πρόγονοι τῶν Ἑλλήνων *Κιμμερίαν* ἢ *Ταυρικὴν*· ἄλλοι δὲ ἄλλως πως, οἷον *Χαζαρίαν*, *Σουγδαίαν*, *Ἰσολαν* τοῦ *Καφφᾶ*, *Κρίμιον*· καὶ ἐπομένως, ἔαν, κατὰ τὴν παροιμίαν τῶν Φιλλανδῶν, « τὰ καλὰ τέκνα πολυώνυμά εἰσι », πρέπει νὰ ᾔνε χώρα καλλίστη. Εἰς μὲν τὰ ἀρκτῶα καὶ ἀνατολικά εἶνε ὁμοία μὲ τὴν πέραν τοῦ ἰσθμοῦ ξηρὰν, δηλαδὴ εὐγαιος πεδιάς, » σίτω δὲ καὶ σφόδρα εὐτυχής, » ὡς λέγει ὁ Στράβων· τὰ δὲ νότιά της, ἂν καὶ ὀρεινὰ, ἔχουν ὅμως πρὸς τὴν θάλασσαν ὠραιοτάτας κοιλάδας, ὅπου βλαστάνουσιν ὅλα τῶν θερμῶν κλιμάτων τὰ προϊόντα. Ἴδου καὶ ὁ τόπος 3) τοῦ αἵματοφύρτου ναοῦ τῆς Ταυρικῆς Ἀρτέμιδος

2) Καραμζῖνος, I, 97. 136.

3) Παράβ. κατωτέρω τὴν σημείωσιν 73 τῆς παρούσης διατριβῆς.

καὶ ὁ τοῦ τραγικοῦ μεταξὺ Ὀρέστου καὶ Πυλάδου ἀγῶνος!

Εἰς ταύτην τὴν ὑπὸ τῆς φύσεως πλουσίως στολισμένην γῆν Ἕλληνες ἔκπαλαι κατώκησαν. Ἐκ τῶν πολυαρίθμων ἐνταῦθα πόλεων αὐτῶν, αἵτινες ἀναφέρονται εἰς τοὺς περίπλους καὶ τὰς γεωγραφίας τῶν ἀρχαίων, ἦσαν πρὸ πάντων ἀξιόλογοι, ἡ Χερσόνησος ἡ Χερσῶν (ἰδρυμένη οὐ μακρὰν πρὸς δύσιν ἀπὸ τὴν σημερινὴν ἀνασσαν τοῦ Πόντου, τὴν Σεβαστούπολιν, τῶν Ῥώσων κτίσμα) ἡ Θεοδοσία, τὴν ὁποίαν ἐπαινεῖ ὁ Δημοσθένης, καὶ τὸ Παρτικάπαιον ἡ Βόσπορος, ἡ τοῦ Μιθριδάτου, πρωτεύουσα ἐπὶ τῷ πορθμῷ τῆς Μαιώτιδος 4).

Φαίνεται δὲ καὶ ἡ ἐξαιρέτως σοβαρὰ τοποθεσία τῆς Ταυρίδος φύσει διαθέτουσα τὸν ἀνθρώπινον νοῦν εἰς σπουδαίας καὶ ἐμβριθεῖς σκέψεις, διότι τὸ Θεῖον Εὐαγγέλιον εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐκεῖ ἐθριάμβευσε. Κατὰ τὰ ἱερὰ Συναξάρια, ὁ κορυφαῖος τῶν Ἀποστόλων, ὁ ἅγιος Ἀνδρέας, ἐλθὼν ἀπὸ Σινώπης εἰς τὴν χερσόνησον, πρῶτος ἐκήρυξε τὸν Κύριον. Τὸ ἔργον του ἐξηκολούθησεν ὁ ἅγιος Κλήμης, ὅστις, ὑπὸ τοῦ Τραϊανοῦ ἐξορισθεὶς εἰς τὴν Ταυρικὴν, αὐτόθι ἔκτισεν ἐβδομήκοντα πέντε ἐκκλησίας. Μετὰ ταῦτα βλέπομεν τὸ πλῆθος τῶν ναῶν πανταχοῦ εἰς τὴν χώραν ταύτην τόσον αὐξάνον, ὥστε θαῦμα εἶνε σχεδὸν διὰ τὴν ἐνεστῶσαν ῥαθυμοτέραν γενεάν μας. Ὁμοῦ δὲ ἀναφαίνεται τακτικὸς κλῆρος, ἐξαρτώμενος ἀπὸ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πατριάρχου. Ὁ Κωδῖνος μνημονεύει ἐντὸς τῆς Ταυρίδος, ἤδη εἰς τὸν ἔννατον αἰῶνα, τεσσάρων ἀρχιεπισκοπῶν, τῆς Χερσῶνος, Βοσπόρου, Σουγδαίας καὶ Γοθθίας, αἵτινες μετέπειτα προεβιβάσθησαν εἰς τάξιν μητροπόλεων. Πόσαι δ' ὑπ' αὐτὰς ὑπετάσσοντο ἐκκλησίαι, δύναται τις νὰ συμπεράνη,

4) Τῶν πόλεων τούτων ἔχομεν ἰδίᾳς περιγραφάς, τῆς μὲν Χερσῶνος ὑπὸ Κ α ι ν ῖ ο υ, τοῦ δὲ Βοσπόρου ὑπὸ Ἀ σ χ ι κ ῖ ο υ, καὶ τῆς Θεοδοσίας ὑπὸ Δ ο μ β ρ ο β σ κ ῖ ο υ. Παρὰ Πορφυρογεννήτῳ ὁλόκληρον τὸ Κεφ. 53 τῆς πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν συγγραφῆς περιέχει «Ἱστορίαν Κάστρου Χερσῶνος», ὡσαύτως τὸ Κεφ. 12 τοῦ 2ου βιβλίου «Περὶ Θεμάτων.»

ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν μελέτην 5) τοῦ Ῥωστικοῦ ἀρχιερέως Γαβριήλ, τὴν ἀπαριθμοῦσαν εἰς ἓν μικρότατον τμήμα τῆς χερσονήσου ταύτης ὑπὲρ τὰς πεντήκοντα ἄχρι τοῦδε κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον διασωζομένους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ συνήθη ὀνόματα τόπων, τὰ περιλαμβάνοντα τὰς λέξεις *Κλησὶ* (= ἐκκλησία) καὶ *Ἄγι* (= ἅγιος). Ἄλλ' ὅμως ὅστις ἐπιθυμεῖ ἀκριβεστέρας περὶ τῆς ἱερατικῆς διοικήσεως τῶν Ταυρικῶν Ἑλλήνων καὶ περὶ τῶν προέδρων των εἰδήσεις, αὐτὸν παραπέμπομεν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τοῦ Λεκκίένου καὶ λοιπῶν. Διὰ τὸ προκείμενον θέμα μας εἶνε ἀρκετὸν νὰ φανερώσωμεν, ὅτι ἤδη εἰς τὴν ὀγδόην ἑκατονταετηρίδα ἡγεμῶν τις Ῥώσος ἀπὸ τὸν διάσημον τῆς Σουγδαίας ἐπίσκοπον, τὸν ἅγιον Στέφανον, ἐμυήθη τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν, καὶ ὅτι περὶ τὰ τέλη τῆς δεκάτης τὸ πανηγυρικὸν τοῦ προειρημένου Βλαδιμίρου ἐν Χερσῶνι βάπτισμα ἐγένεν ὡς σύνθημα πάνδημον τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ λαοῦ του εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν 6).

Ἵνα ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τὰ κοσμικὰ καὶ πολιτικὰ συμβάντα τῶν ἐν τοῖς Ποντικοῖς Ἑλληνικῶν ἰδρυμάτων, τὰ μὲν μεταξὺ τοῦ Βορυσθένους καὶ Δανουβίου, ὡς ἴδομεν ἄνωτέρω, ἠφανίσθησαν ἐν καιρῷ τῆς μεγάλης τῶν ἐθνῶν μετοικεσίας. Ἄλλ' οἱ κάτοικοί των, ἂν ἐξαίρεσθαι τοὺς ἐν ταῖς μάχαις εἴτε πεσόντας εἴτε ὑπὸ τῶν πολεμίων ζωγρηθέντας, ποῦ ἐδραπέτευσαν; Παρατηροῦντες τὴν γενικὴν ἀνωμαλίαν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς Βυζαντινὰς ἀρχάς, δὲν δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν, ὅτι ἐπέστρεψαν εἰς τὰς κυρίως μητροπόλεις των, ρίπτοντες ἑαυτοὺς ἀπὸ τῆς Σκύλλης εἰς τὴν Χάρυβδιν. Πολὺ πιθανώτερον εἶνε, ὅτι

5) Ἐν τοῖς Ὑπομνήμασι τῆς ἐν Ὀδησσῷ Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρίας.

6) Τῶν συμβάντων τούτων μνημονεύουσιν ἀκριβέστατα οἱ Ῥῶσοι ἱστοριογράφοι, Καραμζῆνος καὶ Πογοδῖνος, κατὰ τὰ Σλαβικὰ μάλιστα Χρονικά, διότι αἱ διηγήσεις τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων εἶνε ἐλλιπέσταται.

κατέφυγον εἰς τοὺς ἀδελφούς των, εἰς τὴν γείτονα Ταυρικὴν, πρὸ πάντων εἰς τὰ ὄρεινά της, καὶ ὅτι ἀπὸ ταύτης μάλιστα τῆς ἐποχῆς παράγεται τὸ σημαντικὸν τᾶς χερσονήσου, ἐν τῷ ποιήματι τοῦ Μανουσῆ, ἐπίθετον τῆς πολυανθρώπου. Τοῦτο ἐπάναγκες προὔπεθέσαμεν διὰ νὰ ἐννοήσωμεν, πόθεν τὸ μέγα πλῆθος τῶν Ἑλλήνων, τὸ ὁποῖον θέλομεν εὖρει κατωτέρω εἰς τὴν χώραν ταύτην.

Πολλαὶ περιστάσεις συνήργησαν, ὥστε ἡ Ταυρικὴ νὰ μὴ βλαφθῇ τόσον καίριως ὅσον τὰ πέραν τοῦ ἰσθμοῦ ἀπὸ τὰς ἐχθρικὰς κινήσεις τῶν βαρβάρων. Πρῶτον μὲν ἡ θέσις αὐτῆς μὴ οὔσα ἐπὶ τῆς εὐθείας ἀπὸ τὴν Ἀσίαν εἰς τὴν Εὐρώπην ὁδοῦ. Δεύτερον, δὲν ἦτον ἐπίσης χρήσιμος τοῖς νομᾶσιν ὡς ἡ Ῥωσσιστὶ οὐτ. λ. ἄνω Στέππα, ἥτις, κατὰ τὴν ὀρθὴν ἔκφρασιν τοῦ Ἡροδότου, • ἐοῦσα πεδιάς ποιώδης τε καὶ εὐυδρός ἐστι. • Προστούτοις τὸ μεσημβρινὸν μέρος της, ὅπου οἱ Ἕλληνες ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐσγκεντρώθησαν, εἶνε φύσει ὡς ὀχύρωμά τι, μὲ ἀσφαλεῖς κευθμῶνας εἰς πυκνὰ δάση καὶ εἰς δυσβάτους βράχους καὶ σπήλαια. Τελευταῖον δὲ, καὶ τὸ οὐσιωδέστερον, οἱ Ἕλληνες ἐπροθυμοποιήθησαν νὰ τὸ καταστήσωσι διὰ τέχνης ἔτι ἀπροσβλήτοτερον. Αἱ πόλεις ἔκπαλαι ἦσαν περιτειχισμέναι καὶ εἶχον ἀκροπόλεις. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς ἀγρούς, ὡς θέλει ἀποδειχθῇ ἀμέσως, πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν χωρικῶν κατεσκεύασαν ἐρύματα.

Ὁ ἐν Πέτρουπόλει Ἀκαδημαϊκὸς Κεππένιος ἐξέδωκε περιέργους τινὰς περὶ τῆς Ταυρικῆς παραλίας συλλογὰς καὶ ἐρεῦνας. 7) Ἀκολουθήσας καὶ περιγράψας τὰ ἔχνη τῶν αὐτόθι παλαιοτέρων ἰδρύσεων, εὔρε συστηματικὴν τινὰ καὶ συνεχῇ σειρὰν τείχων, τάφρων, προμαχόνων, περιβόλων, πύργων, περιλαμβάνουσαν ἐντὸς αὐτῆς τὰς ἐκκλησίας. Ταύτην δὲ τὴν σειρὰν τῶν ὀχυρωμάτων, ἥτις περιεζώννυε τὰ ὄρη καὶ πρὸς τὸ μέρος τῆς θαλάσσης καὶ πρὸς τὴν Στέππαν, ἤρχισεν ἀναμφιβόλως νὰ συμπληροῖ ὁ Ἰουστινιανὸς ὁ πρῶτος διὰ συζεύξεως τῶν προτέρων φρουρίων, ὅσα κατὰ τὸν

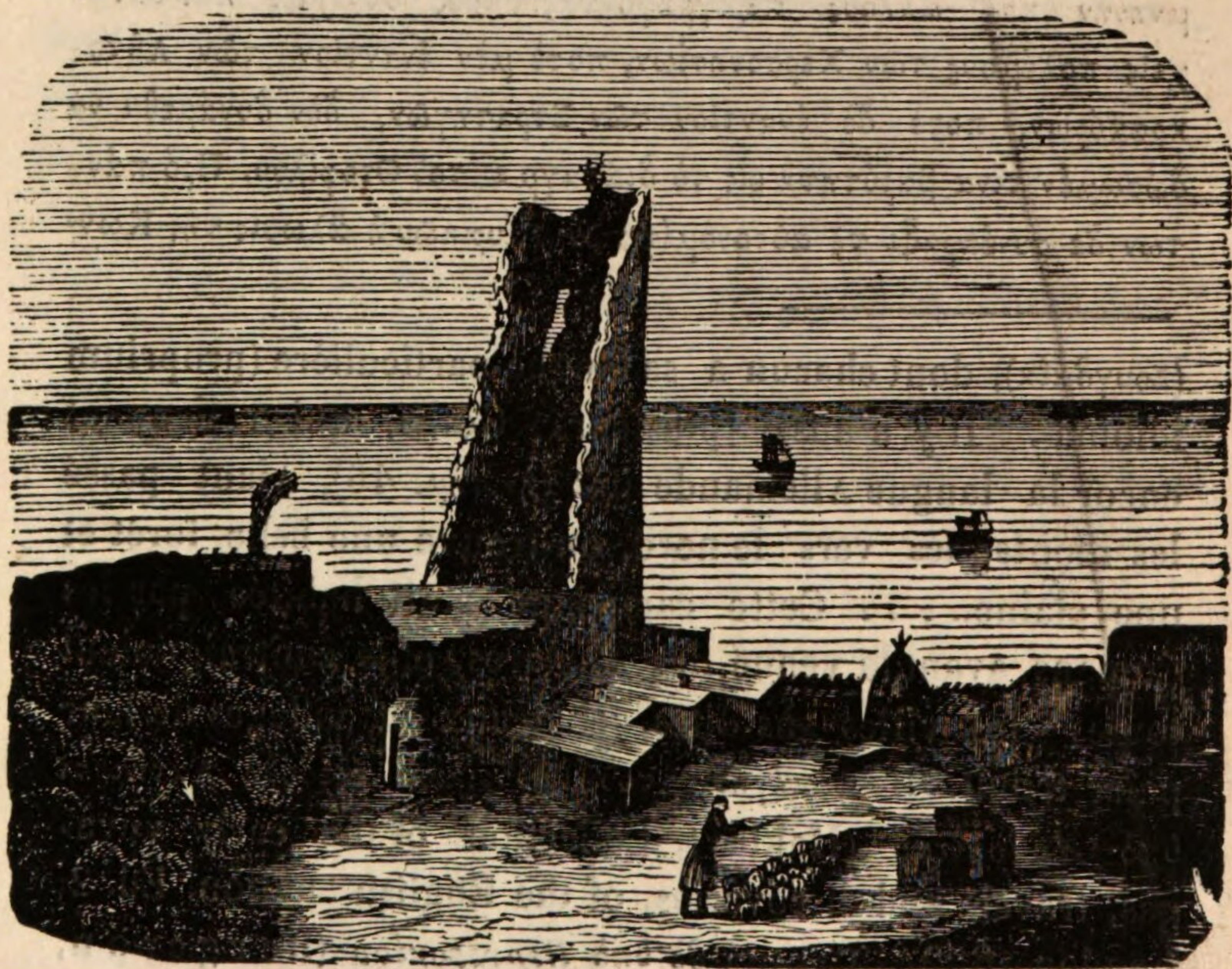
7) Ὑπὸ τὸν Ῥωσσικὸν τίτλον Κρύμσκιη Σβόρνυκ. Πέτρουπόλει 1837.

Στράβωνα ἀνήγειρε ὁ Σκίλουρος καὶ ἄλλοι. Διότι λέγει ὁ Προκόπιος ἐν τοῖς περὶ τῶν κτισμάτων αὐτοῦ, ὅτι ἀνεκαίνισε τὰ σεσαθρωμένα τῆς Χερσῶνος καὶ τοῦ Βοσπόρου τείχη, ὠκοδόμησε τὰ ἐν τῷ Ἀλούστῳ καὶ ἐν τοῖς Γορζουβίταις (νῦν δὲ Γούρσουφ) φρούρια, καὶ ἔκλεισε μακροῖς τειχίσμασι τὰς εἰσόδους εἰς τὸν ἐπιθαλάσσιον τόπον Δόρυ 8), ὅπου ἔζων ἀκόμη τρεῖς χιλιάδες Γότθοι, Ῥωμαίων σύμμαχοι. Στρεμιοῖ μὲν συγχρόνως, ὅτι οἱ ἐνταῦθα Γότθοι δὲν ἀνείχοντο μήτε πόλεις, μήτε φρούρια, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ περὶ τὰ τέλη τοῦ ἐννάτου αἰῶνος γράψας Νικηφόρος ὀνομάζει αὐτὸ τὸ Δόρυ, αφρούριον, κείμενον πρὸς τῇ Γοτθικῇ, φαίνεται, ὅτι οἱ Γότθοι τότε ἤδη μετέβαλον τὰ ἔθιμά των. Εἰς δὲ τὴν δεκάτην ἑκατονταετηρίδα ὁ Πορφυρογέννητος, καὶ ἐν τῇ πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν συγγραφῇ καὶ ἀλλαχοῦ, συχνάκις ἀναφέρει τὰ λεγόμενα *Κλήματα* » ἦτοι » *Κάστρα τῶν Κλημάτων* » μεταξὺ Χερσῶνος καὶ Βοσπόρου. Ὡσαύτως ἄλλος τις σύγχρονος, ἀνώνυμος μὲν, στρατηγὸς δὲ τῆς Χερσῶνος, τοῦ ὁποῦ τεμάχια μαζῇ μετὸν Λέοντα Διάκονον πρῶτον ἐδημοσιεύθησαν δαπάνη τοῦ Ῥωσικοῦ Κόμητος Ρουμεντσοβίου ὑπὸ Ἀσενίου, μνημονεύει τῶν « *Κλημάτων* » ἂν καὶ δὲν γνωρίζω τὴν τότε ἰδιαιτέραν σημασίαν τῆς λέξεως ταύτης, δὲν ἀμφιβάλλω ὅμως, ὅτι ἐννοεῖ εἶδος τι χωρίων ὀχυρῶν, ὅπου ἐβλάστανον ἀμπελῶνες, τὰ οὐπιώδη καὶ εἰς ἡμᾶς προϊόντα τῆς Ταυρικῆς παραλίας. Ταῦτα τῶν Ταυροελλήνων τὰ ὀχυρώματα διήγειραν ἤδη εἰς τὸν Μεσαιῶνα τὴν προσοχὴν καὶ τῶν ἀλλοδαπῶν, διότι περὶ τὰ μέσα τῆς δεκάτης τρίτης ἑκατονταετηρίδος ὁ Γαλλικὸς πρὸς τοὺς Τατάρους ἀπόστολος Ῥουβρίκιος κατηρίθμησεν ὅχι ὀλιγώτερα τῶν τεσσαράκοντα 9), μόνον ἀπὸ Χερσῶνος μέχρι Σουγδαίας, δηλαδή εἰς διάστημα μολὶς ἑκατὸν εἴκοσι χιλιομέτρων. Καὶ οὗτος

8) Ἴδ. κατωτέρω τὰς σημ. 40. 41. 32.

9) Il y a de grands promontoires ou caps sur cette mer depuis Kersona jusques aux embouchures du Tanaïs

ὁ ἀριθμὸς, μολονότι μέγας, ὅμως δὲν εἶνε ὑπερβολικὸς, διότι ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰ μέχρι τοῦδε μᾶλλον ἢ ἥττον διασωθέντα ἐρείπια. Ὅποῖαι δὲ καὶ πόσαι ἦσαν αἱ κῶμαι αἱ προφυλαττόμεναι διὰ τῶν ἐρεισμάτων αὐτῶν, τούτου εἶνε τεκμήριον ὅχι μόνον ἡ ἀπόφανσις τοῦ ἀνωνύμου στρατηγοῦ, ὅτι ἐρημώθησάν ποτε ὑπὸ τῶν βαρβάρων (τῶν Πατζινακιτῶν;) πόλεις μὲν πλείους ἢ δέκα, κῶμαι δὲ οὐκ ἐλάττους πεντακοσίων, ἀλλὰ καὶ αἱ σήμερον ἀκόμη ἀνεξάλειπτοι ὀνομασίαι τόπων, περιωπῶν μὲν ὡς *Βίγλα*, *Κάστρα*, *Καστέλλα*, κλεισούρων δὲ *Λάπαθον*, *Λιμένα*, *Πελέκι*, *Πόρτα* κ.λ. καὶ χωρίων *Ἀλουστον*, *Ἀμπελάκι*, *Βρύσις*, *Γράμματα*, *Καφφᾶς*, *Κήπια*, *Λαμπάδα*, *Λάσπηρ*, *Μάρμαρα*, *Φόρος* καὶ ἀνυκρίθμων ἄλλων, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπαντῶμεν τινὰ εἰς τὴν ἀρχαιότητα.

Ἀλουστον

et environ quarante châteaux entre Kersona et Soldaia

Τοιουτοτρόπως ἡσφαλισμένοι οἱ Ταυρικοὶ Ἕλληνες διήγαγον βίον ἰδιόρρυθμον, πολιτευόμενοι δημοκρατικῶς πως. Ἡ ὑπερτάτη ἐξουσία δικαιοματικῶς, βέβαια, ἀνῆκεν εἰς τοὺς Αὐτοκράτορας τοὺς Βυζαντινοὺς, ἐξ ὧν τινὲς καὶ διέτρισον ἐνίοτε ἐκεῖσε, ἀλλ' ἀφοῦ ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἀπέλυσεν παντὸς φόρου τὴν Χερσῶνα, ἥτις μετέπειτα πολὺν καιρὸν ἐθεωρήθη ὡς ἡ πρωτεύουσα τῆς Ταυρικῆς καὶ ἀπετέλεσεν ἴδιον θέμα, ἔχουσα ἰδίους ἄρχοντας, ὀνόματι Πρωτεύοντας, οἱ διάδοχοί του ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον λόγῳ μᾶλλον ἢ ἔργῳ ἐκυρίευν τῶν ἐνταῦθα. Εἶνε ἀληθές, ὅτι κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον ὁ Θεόφιλος ὥρισε « τὸν Πρωτεύοντα καὶ πάντας ὑπῆκειν τῷ Βασιλικῷ Στρατηγῷ, », ἀλλὰ ἀναγινώσκοντες τὸν Κωνσταντῖνον Μανασσῆν, τὸν Λέοντα Γραμματικόν, τὸν Σίμωνα Μάγιστρον, τὸν Κεδρηνόν, τὴν Ἄνναν Κομνηνὴν καὶ ἄλλους περιγράφοντας τοὺς συνεχεῖς καὶ εὐτυχεῖς πολέμους τῶν Χερσονησίων, ποτὲ μὲν ἐναντίον τῶν Αὐτοκρατόρων, ποτὲ δὲ ἐναντίον τῶν Στρατηγῶν, δὲν δυνάμεθα νὰ δώσωμέν τινα βαρύτητα εἰς τὸ διάταγμα τοῦ Θεοφίλου. Πρὸ πάντων δὲ συνέπραξε τῇ αὐτονομίᾳ τῶν Ταυρικῶν ἡ ἄλωσις τῆς Κων-

(Σουγδαῖα), dont chacun a sa langue particulière (proprium idioma). Il y a aussi plusieurs Goths, qui retiennent encor la langue Allemande (ἴδε τὴν σημ. 46), Aiant passé les montagnes vers le nord, on trouve une belle forêt et une plaine. . . . Cette campagne étoit habitée par les Comans, avant la venue des Tartares, et ils contraignoient toutes les villes sùs-dites, châteaux et villages de leur païer tribut. Ἡ περιήγησις τοῦ Ρουβρικού ἐξεδόθη Λατινιστὶ ὑπὸ Ἀκλουίτου (Hakluyt, Collection of the early voyages, travels and discoveries, of the English nation. Ed. 2. London 1809), Γαλλιστὶ δὲ ὑπὸ Βεργερονίου (Bergeron, Recueil de divers voyages curieux faits en Tartarie etc. Leide 1729. Σελὶς 4. κτλ.).

σταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων. Ἐξ ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ἀναφαίνονται μεταξὺ των, ὡς καὶ εἰς ἄλλας ἐπαρχίας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, αὐτεπάγγελτοι ἡγεμόνες, καλούμενοι «Ἑλληνιστὶ αὐθένται», Λατινιστὶ *Duces, Principes, Domini*, εἰς δὲ τὰ χρονικὰ τῶν Σλάβων, «Κναῖσοι», εἰς τοὺς ὁποίους θέλομεν ἐπανέλθει. Ὅτι δὲ οἱ Αὐτοκράτορες δὲν παρεχώρησαν ῥητῶς ποτὲ τὴν Ταυρικὴν, τοῦτο μαρτυρεῖ ἡ διήγησις τοῦ Σκευοφύλακος Λαζάρου περὶ ἐτησίου δασμοῦ, σταλέντος ἐκ τῆς χερσονήσου τῷ ἐν Τραπεζοῦντι βασιλεῖ Ἀνδρονίκῳ Κομνηνῷ, καὶ ἔτι μᾶλλον ὁ Δούκας, γράψας ὅτι ὁ τελευταῖος Βασιλεὺς τοῦ Βυζαντίου, ὁ δυστυχὴς Κωνσταντῖνος, νέος ἔτι ὢν, εἶχε λάβει εἰς κλῆρον ἀπὸ τὸν πατέρα του «τὰ Ποντικὰ, τὰ πρὸς Χαζαρίαν».

Οἱ Ταυρικοὶ λοιπὸν, ἐπὶ ψιλῷ μόνον ὀνόματι ὄντες ὑπήκοοι τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπικρατείας, κατώρθωσαν παρομοίως νὰ διατηρήσωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν των καὶ ὡς πρὸς τὰ ἀδιακόπως εἰσβάλλοντα ξένα ἔθνη. Περὶ τῶν ἐπιδρομῶν τούτων μᾶς πληροφοροῦν πρὸ πάντων οἱ Βυζαντινοὶ χρονογράφοι. Πρῶτοι μὲν οἱ Γότθοι κατέκλυσαν ὅλην τὴν Χερσόνησον περὶ τὰ τέλη τῆς 4 ἐκατονταετηρίδος, καὶ τῷ ὄντι ὑπῆρξαν οἱ ἐπικινδυνότατοι ἐχθροί. Ἀλλὰ οἱ περισσότεροι ἐξ αὐτῶν μετ' οὐ πολὺ ἀνεχώρησαν ἐκουσίως εἰς τὴν Ἰταλίαν, οἱ δὲ ἐναπολειφθέντες, ὀλίγιστοι τὸν ἀριθμὸν, διαμείναντες εἰς τὸ εἰρημένον Δόρυ, προϊόντος τοῦ χρόνου, συνεχωνεύθησαν ἐντελῶς μετὰ τοὺς Ἕλληνας 10). Καθὸ δὲ χριστιανοὶ τὴν ὁμολογίαν, ἔλαβον, ὡς καὶ οἱ Ταυροέλληνες, ἱερεῖς ἐκ τοῦ Βυζαντίου· ὅθεν μία τῶν ἀρχιεπισκοπῶν τῆς Ταυρικῆς ἐκλήθη Γοτθία, ὄνομα τὸ ὁποῖον διετηρήθη μέχρι τῆς 18 ἐκατονταετηρίδος διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν, ἀλλ' ὄχι διὰ τὴν πολιτικὴν ἢ ἐθνικὴν δύναμιν του 11). Τὰ ἔχνη τούτων τῶν κατα-

10) Παράβ. τὰ τῆς σημειώσεως 8.

11) Παρομοίως ἀπαντῶμεν καὶ ἓνα Λατῖνον τῆς Χερσῶνος ἐπίσκοπον ἐν τῷ ἔτει 1654, μολονότι ἡ πόλις τότεδὲν ὑπῆρχε πλέον. Ἴδε τοῦ

κτητῶν ἠκολούθησαν ἄλλοι βάρβαροι, οἵτινες κατ' ἀρχὰς δὲν διε-
 τάραξαν ἐπὶ πολὺ τοὺς ἀρχαίους κατοίκους, εὐτυχῶς ἀντιπαλαί-
 σαντας. Ὄταν οἱ Τούρκοι πρῶτον ἀνεφάνησαν, ἐπὶ τοῦ Τιβερίου,
 μὲ στόλον εἰς τὸν Πόντον πολιορκοῦντες τὴν Χερσῶνα, αὐτοὺς
 ἐνίκησαν πρῶτοι οἱ Χερσονήσιοι καὶ, ὡς φαίνεται, διεσκέδασαν
 παντελῶς, διότι ἔκτοτε ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ὁ λαὸς οὗτος ἐφοβή-
 θη τὴν Εὐρώπην. Συγχρόνως οἱ Ἀβάρες, ὁμόφυλον γένος τῶν
 Τούρκων, κατέσχον τὰς ἀρκτῶας πεδιάδας ἐπὶ τῇ θαλάσσῃ καὶ
 ἐπῖέζον τοὺς Σλάβους, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἀνεχώρησαν πρὸς τὰς δυτικὰς
 χώρας, χωρὶς νὰ βλάψωσι τὴν Ταυρικὴν. Μετὰ τούτους εἰσῆλθον
 οἱ Χαζάροι, ὑποτάξαντες δὲ καὶ ἄλλας χώρας, καὶ τὰ ὕπαιθρα τῆς
 Χερσονήσου, καὶ προσέτι ἐννέα Κλήματα « ἐξ ὧν » κατὰ τὸν
 Πορφυρογέννητον « πᾶσα ζωὴ καὶ ἀφθονία τῆς Χαζαρίας κατέ-
 στηκεν, » διετέλεσαν μὲν ἐπὶ πλεῖστον εἰρηνικῶς πρὸς τοὺς
 Ἕλληνας. Εἰς τέλος ὅμως, τῆς προσποιητῆς φιλίας εἰς ἔχθραν
 ἐμφανῆ περιελθούσης, κατεδάμασεν αὐτοὺς Βασίλειος ὁ δεύτερος,
 σενεργείᾳ τῶν Σλάβων. Ἀλλὰ οἱ κίνδυνοι αὐξάνουσι βαθμηδόν.
 Ἀπὸ μὲν τοὺς Πατζινακίτας, οἵτινες ἐκυρίευσαν ὅλον τὸν ῥοῦν τοῦ
 Βορυσθένους, ἀπὸ τὰ πλησίον τοῦ Κιοβίου μέχρι τῆς θαλάσσης, ἂν
 καὶ δὲν εἶχον πώποτε μονίμους εἰς τὴν Ταυρικὴν ἀποικίσεις, οἱ
 Ἕλληνες ἔπαθον ἄλλως, διότι τὸ ἰδιωφελές τοῦτο ἔθνος ἐμπόδισε
 καὶ τὴν ἐμπορίαν μὲ τοὺς Ῥώσους καὶ τὴν ἀλίευσιν εἰς τὸν πο-
 ταμόν. Ὑπὸ δὲ τῶν Κωμάτων, διαδεξαμένων κατὰ τὸν 12
 αἰῶνα τοὺς Πατζινακίτας, ἠναγκάσθησαν, ὡς λέγει ὁ Ῥουβρί-
 κιος (12), ὅχι μόνον αἱ πόλεις, ἀλλὰ καὶ τὰ φρούρια καὶ αἱ κῶ-
 μαι νὰ πληρώνωσι δασμόν. Εἶνε ὅμως φανερόν, ὅτι ὅλαι αὗται
 αἱ εἰσβολαὶ δὲν εἶχον οὐσιωδεστέρας τινὰς συνεπείας μήτε διὰ τὰ
 ἐθνικὰ στοιχεῖα, μήτε διὰ τὴν πολιτείαν τῶν Ταυροελλήνων.
 Ἀλλὰ ἐπλησίαζον αἱ καταστρεπτικαὶ θύελλαι.

κατωτέρω, ἐν τῇ σημ. 14, ἀναφερθέντος βιβλίου τοῦ Λεκιενίου, Τόμ.
 I. σελ. 4330.

12) Ἴδε τὰ εἰς τὴν σημ. 9 ἀνήκοντα.

Τὰ ἀναρίθμητα Μογγολικο-Ταταρικά τοῦ Τζίγγις-Χάνου στίφη ὑπερβαίνουν τὰ ὅρια τῆς Εὐρώπης. Ὁ ἐγγονος αὐτοῦ, Βάτου, ἐπαπειλεῖ τὴν τότε ὑπὸ πολυαρχίας ἐξησθενημένην Ῥωσσίαν. Αἱ διάφοροι ἡγεμονίαι, πᾶσαι ὁμοῦ κινδυνεύουσαι, συμμαχοῦσι μὲν πρὸς ἀλλήλας, νικῶνται δὲ κατὰ κράτος. Συνέβη τοῦτο τῷ ἔτει 1223, ἐν τῇ παρὰ τῷ ποταμῷ Κάλκα μάχῃ, ἐν χώρᾳ ὅπου, μετὰ παρέλευσιν πολλῶν ἑκατονταετηρίδων, θέλομεν εὖρεϊ ἀπογόνους τῶν Ταυροελλήνων 13). Ἀμέσως τότε τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Ῥωσσίας ὑπετάχθη τῇ δεινῇ τοῦ Χρυσοῦ Ὀρδίου δεσποτείᾳ, καὶ ἐν τῷ ἅμα προσδιωρίσθησαν αἱ τύχαι καὶ τῆς Ταυρικῆς.

Οἱ Τατάροι εἰσῆλθον εἰς τὴν χερσόνησον οὐχὶ μὲν ἀθρόοι καὶ διὰ μιᾶς, ἀλλὰ σποράδην, κατὰ μικρὰς συμμορίας, δυναμένας ἐν τοιοῦτῳ νὰ τρέψωσιν εἰς φυγὴν καὶ ὄλεθρον τοὺς Κωμάνους. Ἀπαντήσαντες δὲ τοὺς Ἑλληνας ἐδειξν δισταγμὸν τινα καὶ ὀκνον· ἐξεπλάγησαν, φαίνεται, βλέποντες τὰ πολλὰ περιτειχίσματα τῶν. Κατοικοῦντες πρότερον τὰ πεδινὰ τῆς Ἀσίας, δὲν ἐγνώριζον ἀκόμη τὰ πλεονεκτήματα τῶν ὀρεινῶν καὶ παραλίων χωρῶν. Ταύτας λοιπὸν ἀφήσαντες ἐπὶ λύτροις εἰς τοὺς Ἑλληνας, ἤρκεσθησαν μὲ τὴν στέππαν καὶ τὴν μεσογαίαν, κτίσαντες ἐκεῖ τὰς μητροπόλεις τῶν, πρῶτον μὲν τὸ εἰς τὰ χρονικά τῶν ἀνατολικῶν περίφημον Κρίμιον, τοῦ ὁποίου ὅλη ἡ χερσόνησος ἐγείνεν ὁμώνυμος, ἔπειτα δὲ, περὶ τὰ μέσα τῆς 15 ἑκατοντατηρίδος, τὴν Βαχτσισαράϊαν.

Εἰς τοιαύτας περιστάσεις ἄλλο τι σύγχρονον συμβᾶν ἐφάνη μᾶλλον ἐπικίνδυνον διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ταυροελλήνων. Ἀμα ἡ Κωνσταντινούπολις ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Σταυροφόρων, ἤρχισαν καὶ ἐνοπλὰ ἐμπορικὰ νηυτικὰ τῆς Βενετίας καὶ τῆς Γένοβας νὰ πλέωσι τὸν Πόντον. Ἡ ἐμπορία ἡ πάντοτε ἰδιοτελής, ἦτο ἐπὶ τοῦ προκειμένου καὶ βάρβαρος, φέρουσα προσέτι πολεμικὴν στολὴν.

Οἱ Βενετοὶ ἀπεύθυνον τὰ ἰστία τῶν εἰς τὰ ἐκχτέρωθεν τοῦ στόματος τῆς Μαιώτιδος καὶ μάλιστα πρὸς τὴν κερποφόρον ἐφάν πλευρὰν τῆς Ταυρικῆς, τὴν περὶ τὸν Βόσπορον. Ἄν ἐσώζοντο τότε ἀκόμη ἢ ὄχι αἱ κῶμαι καὶ πόλεις, ὅσας ὁ Στράβων καὶ οἱ Περίπλοι ἀναφέρουσιν μεταξὺ τῆς Θεοδοσίης καὶ τοῦ Παντικαπκίου, ἀγνοοῦμεν· ὑπῆρχεν ὁμως τοῦλάχιστον ἡ ἐπίτημος βασιλεύουσα

(13) Παράδ. τὸ κείμενον τῆς σημ. 69.

τοῦ Μιθριδάτου. Μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης γίνεται συχνάκις μνεία, ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν, περὶ τοῦ Βοσπόρου, μετέπειτα δὲ πολλὰ σπανίως. Ἠξεύρομεν ὅμως, ὅτι οἱ προηγούμενοι αὐτοκράτορες, ἐπειδὴ ἡ πόλις, ὡς κειμένη εἰς τὰ τῶν βαρβάρων μεθόρια, πολλάκις ἔπαθεν ἐφόδους, ἡσφάλιζον αὐτὴν (καθὼς ἄλλοτε οἱ Μιλήσιοι καὶ οἱ Βοσποριανοὶ βασιλεῖς) διὰ ἰσχυρῶν ἐπιτειχισμάτων. Ἀναφέρονται καὶ ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ Ἀναστασίου τοῦ Βιβλιοθηκαρίου καὶ ἄλλων, ἴδιοί τινες Ἀρχηγοί. Ἦτο δὲ ὁ Βόσπορος ἔδρα ἀρχιεπισκόπων καὶ μητροπολιτῶν Ἑλλήνων 14) καὶ εἶχε πολλοὺς ωραίους ναοὺς, ἐξ ὧν ὁ τοῦ ἁγίου Προδρόμου εἶνε εἰσέτι ἐν χρήσει καὶ τιμῇ. Ἀποδάντων δὲ εἰς τὰ παράλια τῆς Ταυρικῆς τῶν Ἰταλῶν, ἐσυστήθη καὶ ἡ δυτικὴ ἐκκλησία καὶ ἀλλαχοῦ καὶ εἰς τὸν Βόσπορον. Ἀλλὰ καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἐπιχειρήσεις τῶν Βενετῶν εἴτε ἐν γένει κατὰ τὸν Εὐξείνιον, εἴτε ἰδίως ὡς πρὸς τὰ ἀρχαιότερα αὐτόθι καταστήματα τῶν Ἑλλήνων, ἀμοιροῦμεν κατὰ τὸ παρὸν ἀκριβεστέρων πληροφοριῶν, ἐλπίζομεν ὅμως τοιαύτας μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῶν ἐρευνῶν, αἵτινες νεωστὶ συνήχθησαν ὑπὸ περιηγητῶν τινῶν Ῥώσων ἀπὸ τῶν ἀρχείων τῆς Ἰταλίας. Τοῦτο δὲ εἶνε βέβαιον, ὅτι ὁ Βόσπορος, καταληφθεὶς ὑπὸ τῶν δυτικῶν, ἀπώλεσεν ὡς πρὸς τὸν Ἑλληνισμόν τὴν βαρύτητά του, μέχρις οὗ βραδύτερον, ὡς θέλομεν ἶδει, ἀπροσδοκῆτως ἀναλαμβάνει αὐτὴν πάλιν, φέρων τότε τὸ Ῥωσσικὸν ὄνομα Κέρτζ 15).

Αἱ τῶν *Γεννουίτων* κατὰ τῆς Ταυρικῆς πράξεις εἶνε μᾶλλον γνωσταί. Οὗτοι, ἰσχυρογνώμονες ἅμα καὶ φιλοκερδεῖς, δὲν ἐφείσθησαν οὐδὲ πανουργιῶν, οὐδ' ἐχθροπραξιῶν, ἕως ὅτου ἐσφετερίσθησαν τὸ μονοπώλιον τῆς Ποντικῆς ἐμπορίας. Κατ' ἀρχὰς συχνὰ ἠναγκασμένοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Βενετῶν νὰ ὑποχωρῶσιν, ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅμως ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ των. Περὶ τὰ τέλη τῆς 13 ἑκατονταετηρίδος τοὺς βλέπομεν κατέχοντας τὴν πρότερον μὲν περίφημον, ἀλλ' ἤδη ἐπὶ τοῦ Ἀωνύμου περίπλου ἐκβαρβαρωθεῖσαν καὶ ἔπειτα ὅλως ἀμνημόνευτον Θεοδοσίαν, ἣτις ἔκτοτε μετονομάζεται Καφφᾶς 16) καὶ ἔγινε τὸ πρω-

(14) Τοὺς τῆς Βοσπορικῆς ἐκκλησίας προέδρους ἀναφέρει ὁ Λεκιένιος ἐν τῷ γνωστῷ πονήματί του *Oriens Christianus* T. I. σελ. 1327—1328.

(15) Παράβ. τὰ τῆς σημ. 74.

(16) Ἴσως κατὰ τὸν τόπον Καφᾶ, περὶ τοῦ ὁποίου ὁ Πορφυρογέννητος (ἐν τῇ πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν συγγραφῇ κεφ. 53) γενικῶς μόνον σημειοῖ, ὅτι

τόθρονον τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἐμπορεῖον, ὅθεν καὶ ἐκαλεῖτο ἡ Μικρά Κωνσταντινούπολις. Προστούτοις» ὄνειροπωλοῦντες, » ὡς ἐκφράζεται ὁ Νικηφόρος Γρηγοράς,» τὴν τῆς ὅλης θαλάσσης ἡγεμονίαν καὶ διασφετεριζόμενοι πρῶτον τὸν Εὐξείνου Πόντον, διὰ τὰ ἐκεῖθεν κέρδη, οὐ μόνον Βυζαντίοις ἐπέταττον, ἡγεμονικῶς ἤδη καὶ πολλῶ τῷ θράσει ῥέοντες, ἀπέχεσθαι τῆς Μαιώτιδος καὶ Τανναΐδος, ἔτι τε Χερσῶνος καὶ ὅσα τῶν Σκυθῶν ὑπὲρ τὸν Ἰστρον παραλίας ἐστὶ χωρία περιπλέοντας ἐμπορεύεσθαι, πλὴν ἢ ὅπη ἂν ἐξ αὐτῶν τὸ ἐνδόσιμον εἴη· ἀλλὰ καὶ Βενετικούς αὐτοὺς ἐκεῖθεν ἀπήλαυνον ἐμπορίας, μελέτην ἔχοντες ὅσον οὐδέπω καὶ τριήρεσι συχναῖς τὸν αὐχένα τοῦ Πόντου συγκλείσαντες.» Τοσοῦτον ἦσαν οὗτοι κραταιοὶ ἤδη εἰς τὰ μέσα τῆς 14 ἐκατονταετηρίδος. Ἡ φυσικὴ συνέπεια τούτου, ὡς πρὸς τὴν Ταυρικὴν ἦτο ὅτι ἡ μεγάλη πόλις τῶν Ἑλλήνων, ἡ Χερσόνησος, τῆς ὁποίας ἀνωτέρω πολλάκις ἐμνημονεύσαμεν, καθ' ἐκάστην παρακμάζουσα, ἐπὶ τέλους ἔγινε πάντη ἀσήμεντος, ἂν καὶ διετῆρει τὴν ἐπισκοπὴν τῆς 17) καὶ ὑπῆρχε μέχρι τοῦ 16 αἰῶνος 18).

Οἱ δὲ Γεννουῖται πλησιάζουσιν ὑπὸ τὸ πρόσχημα φιλίας εἰς τοὺς Τατάρους, οἵτινες ἐν τούτοις εἶχον τόσον πληθυνθῆ εἰς τὴν Ταυρικὴν, ὥστε ἐνομίζοντο κύριοι αὐτῆς, καὶ συνομολογοῦσι κατὰ τὸ ἔτος 1380 συνθήκην, καθ' ἣν παρεδόθη αὐτοῖς ἐπὶ λόγῳ ἐπετείου μισθοῦ, ἅπασα ἡ ἀπὸ τῆς Σουγδαΐας, πρὸς ἀνατολὰς, μέχρι τοῦ Σεμβάλου, πρὸς ἐσπέραν, παραλία—καλουμένη τότε Γοτθία (ἴσως ἐκ τῆς ὁμωνύμου ἐπισκοπῆς)—ὁμοῦ » μετὰ τῆς γῆς καὶ τῶν ὑδάτων καὶ παντὸς λαοῦ τῆς » 19). Συμφερώτατον μὰ τὴν

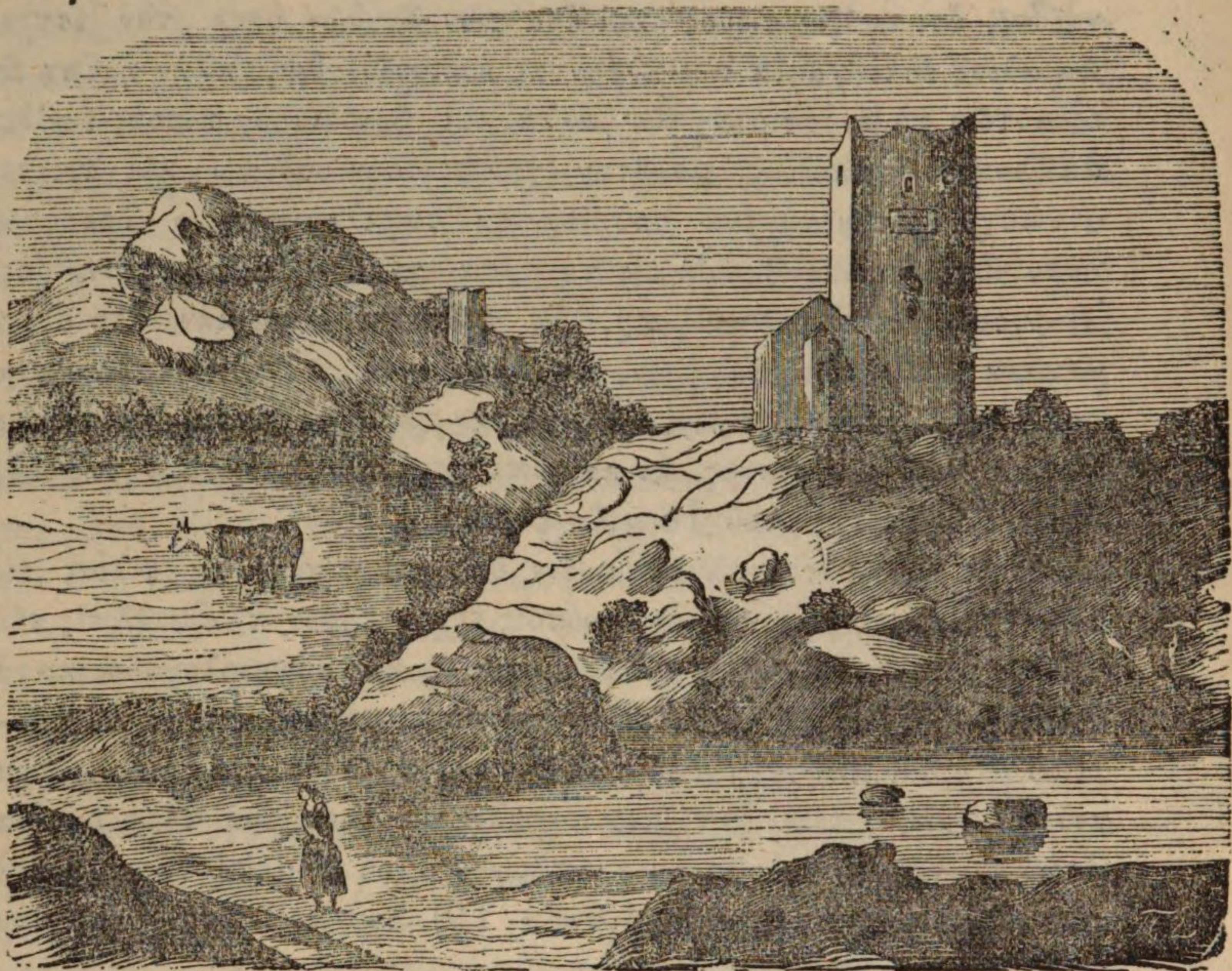
ἔκειτο μεταξὺ τοῦ Βοσπόρου καὶ τῆς Χερσῶνος. Ὁ Νικηφ. Γρηγ. (Ἰστ. Βυζαντ. βιβλ. XIII, κεφ. 42) λέγει, ὅτι Καφᾶς ἦτο ὄνομα « ἐγχώριον. »

(17) Περὶ τῶν ἐνταῦθα ἐκκλησιῶν καὶ ἐπισκόπων Λεκιένιος, Τομ. I. σελ. 1329—1332.

18) Ἴδε τὴν σελ. 8 τῆς ἐν τῇ σημειώσει 22 ἀναφερθείσης περιηγήσεως τοῦ Βρονιεβσκίου.

19) Τὴν συνθήκην ταύτην ἐδημοσίευσεν ὁ Σισμόνδιος καὶ ἄλλοι τῶν περὶ τῶν Ἰταλικῶν πολιτειῶν γραφάντων· ὀρίζονται δὲ ἐν αὐτῇ καὶ τὰ ἑξῆς: *queli dixoto casay li quai eran sotemixi e rendenti a Sodaja quando lo comun* (δηλαδή ἡ Γένοβα) *pryse Sodaja—sean in la voluntay e bayria de lo comun e de lo Consore, e sean franchi da lo imperio* (τῶν Τατάρων). *Se-meieyoenti la Gotia, con li soy casay e cum lo so povo,*

ἀλήθειαν ὑπῆρξε τοῖς Τατάροις τὸ ἀντιδιδόναι ἀθέδαια κτήματα ἀντὶ βεβαίας ἀμοιβῆς! Ἀλλὰ καὶ ὁ λαὸς τῆς παραλίας εἶχε νὰ ὑψώσῃ φωνὴν ὡς πρὸς τὴν συνθήκην ταύτην. Οἱ δὲ Γεννοῦνται ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποκριθῶσι μὲ τὰ ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας διὰ νὰ πραγματοποιήσωσι τὸ δῶρημα τῶν Τατάρων, ἀρχόμενοι ἀπὸ τῆς Σουγδαίας.

Ἡ Σουγδαία, ἥτις σήμερον καλεῖται Σούδακ καὶ, πλὴν τινῶν εἰς τὰ πέριξ αὐτῆς ἐρειπίων, δὲν ἔχει ἄλλο τι ἐξαίρετον παρὰ τὸν οἶνόν της, πρότερον ἦτο πόλις ἀξιόλογος. Κεῖται δὲ ἐν κοιλάδι εὐκάρπῳ, βλεπούσῃ πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ ἦτο κατ' αὐτὴν τὴν περίοδον περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλοῦμεν, ἡ γενικὴ ἀποθήκη πάντων τῶν διαγωγίμων ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Ῥωσσίαν καὶ τὸ ἀνάπαιον 20), ἀμιλλωμένη περὶ τὴν ἐμπορίαν πρὸς τὴν Χερσῶνα,

li quay sum cristiani, da lo Cembago sim in Sodala, seam de lo grande comun, e sean franchi li sovrascriti casay, lo povo cum li soy terren cum le sue aygae.

20 Ῥοσβρίκιος, αὐτόθι. Καραμζ. III, 470.

μέχρις οὗ ἀμφοτέραι ὑπεχώρησαν τῷ Καφφᾷ 21). Ἀνῆκον τῇ πόλει ταύτῃ κῆποι, ἔχοντες δύο λευγῶν διάστημα καὶ κῶμαι οὐκ ἐλάττους τῶν δεκακτιῶ 22). Γνωρίζομεν ἤδη ὅτι ἡ Σουγδαία εἶχε καθέδραν πρῶτον μὲν ἐπισκόπων, ἔπειτα δὲ μητροπολιτῶν Ἑλλήνων 23). Αἱ ἐκκλησίαι τῆς, ὡς λέγεται, ἦσαν πλείους ἢ ἑκατὸν 24), ὁ δὲ λαὸς, κατὰ τὸν σύγχρονον Ἀραβικὸν γεωγράφον Ἀβουλφένδα, μίγμα τι παντὸς ἔθνους διαφόρου θρησκείας. Οἱ δ' Ἕλληνες εἶχον τὴν κυριαρχίαν τῆς πόλεως.

Καὶ δὴ καὶ ἦρχεν ἐδῶ ἀνεξάρτητός τις Ἡγεμὼν Ἕλληνας, ὀνομαζόμενος εἰς τὰ πρακτικὰ τῶν Ῥώσσιων Στέφανος ὁ τοῦ Βασιλείου. Περί αὐτοῦ ὅμως δὲν ἤξεύρομεν ἄλλο εἰμὴ ὅτι, εἰς βαλόντων τῶν Γεννουίτων, οἱ ὑπήκοοί του, ἐξασθενίσαντες ὑπὸ διχονοίας, ἀπώλεσαν τὴν πόλιν, ὅθεν ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ πρὸς τὸν Ῥωσικὸν Μεγάλον Κναῖσον Δημήτριον 25), τὸν ἐπὶ τοῦ Τανάϊδος νικητὴν.

Ἡ αὐτὴ συμφορὰ κατέλαβε δι' ὁμοίαν αἰτίαν, τὸ Σέμβαλον. Ἐπεὶ δὴ αὕτη ἡ πόλις εἰς τὸ μέλλον ἀναλαμβάνει ἰδιαιτέραν ἐπισημότητα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ῥωσσίας, 26) νο-

21) Παράβ. τὴν περὶ Χερσῶνος μονογραφίαν τοῦ Καϊνίου εἰς τὰ *Mémoires de la Société d'Archéologie et de Numismatique de S. Pétersbourg*. Vol. III.

22) Βρονιέβσκιος ἢ Λατινιστὶ Broniovius, *Descriptio Tartariae*. Lugd. Bat. 1630 p. 283. Ἴδε καὶ ἄνωτέρω τὰ ἐν τῇ σημ. 19.

23) Ἴδε τὸν Λεκιένιον I, 1229—1232. Ἀκριβέστερον γράφει περὶ τῆς ἐν Σουγδαίᾳ ἐκκλησίας ὁ Κεππένιος ἐν τῇ ἄνωτέρῳ συλλογῇ.

24) Ὁ Βρονιέβσκιος γράφει ὑπερβολικῶς, φαίνεται, aliquot centena.

25) Κατὰ τὴν πηγὴν τοῦ Κεππενίου, ἣτις εἶναι ἡ Ῥωσιστὶ οὕτω λεγομένη Μπαρχάτναϊα Κνίγα, ὅπερ σημαίνει τὸ μεταξόπτηλον βιβλίον, ὁ Στέφανος εἶχε τὴν καθέδραν του· εἴτε ἐν Σουγδαίᾳ, εἴτε ἐν Μαγκωπίῳ, εἴτε ἐν Καφφᾷ. Τὴν πρώτην ἀπόφασιν νομίζω πιθανωτέραν, διότι ἄλλοθεν ἤξεύρομεν, ὅτι ὁ Καφφᾶς οὐδέποτε εἶχεν Ἡγεμόνας Ἕλληνας· τὸ δὲ Μαγκώπιον, ἂν καὶ, ὡς θέλομεν ἶδει, ἔλαβε τοιούτους, ὅμως δὲν κατελήφθη, οὔτε ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ οὔτε ὕστερον ὑπὸ τῶν Γεννουίτων. Ὁ Βρονιέβσκιος λέγει μόνον. *Superbi, discordes et desides Graeci, a Genuensibus fracti et debilitati, civitatem hancce amiserunt.*

26) Ἴδε τὴν σημ. 72.

μίζω ἀρμόδιον νὰ προεκθέσω ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς θέσεώς της. Ὁ Εὐξείνιος Πόντος ἐμβάλλει παρὰ τῇ νοτιοδυτικῇ τοῦ Κριμίου ἄκρᾳ (τὴν ὁποίαν ὁ Ἡρόδοτος ὀνομάζει Τραχεῖαν Χερσόνησον, μέρος οὖσαν τῆς ὅλης, καὶ πολλὰ εὐλόγως παρομοιάζει μὲ τὴν Ἀττικὴν) μεταξὺ ὑψηλῶν ὀρέων, σχηματίζων κερατοειδῆ μακρὸν κόλπον. Οὗτος εἶνε ὁ Συμβόλων λιμὴν τοῦ Στράβωνος, «καθ' ὃν μάλιστα οἱ Ταῦροι, Σκυθικὸν ἔθνος, τὰ ληστήρια συνίστανται, τοῖς καταφεύγουσιν ἐπ' αὐτὸν ἐπιχειροῦντες», μετονομασθεῖς ἤδη ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν Θεοφάνους, Ἀναστασίου καὶ Κεδρηνοῦ, Σύμβολον. Ἐπάνω εἰς τὸ ὄρος, πρὸς δεξιὰν τοῦ εἰσπλέοντος, ὄρῳνται μέχρις ἡμῶν ἐρείπια τειχῶν, πύργων, δεξαμενῶν κ.λ. Ἐνταῦθα ἵστατο τὸ Παλάκιον τῶν ἀρχαίων, μνήμην ἑαυτοῦ ἐγκαταλιπὸν τὸ ὄνομα *Μπαλακλάβαν*, ὡς καλεῖται τὸ πολίχνιον, τὸ ὁποῖον ἐν εἴδει ἀμφιθεάτρου ὑψαῖται ἀπὸ τοῦ λιμένος πρὸς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους.

Ταύτης τῆς καλῆς καὶ αὐτοφυῶς ἀσφαλοῦς θέσεως, ἐχούσης ἐκτὸς τούτου τὰ περίξ πολλά καρποφόρα, οἱ Ἕλληνες τοῦ Μεσαιῶνος πιθανῶς δὲν ἡμέλησαν, ἂν καὶ, ἀφ' ἑτέρου, ἀμφιβάλλωμεν ἂν κατεσκεύασαν ὅλα τὰ ἐνταῦθα ὀχυρώματα. Ἡ πόλις τοῦ Σεμβάλου ὑπέκειτο ἴσως, κοσμικῶς μὲν εἰς τὰ Κάστρα τῶν Κλημάτων, περὶ ὧν ἀνωτέρω ὁ λόγος, ἐκκλησιαστικῶς δὲ εἰς τὴν ἐπισκοπὴν τῆς Γοθθίας, ὡς καθέδρα αὐτῆς 27). Ἀπὸ δὲ τῆς μόνης πηγῆς, τὴν ὁποίαν ἔχομεν, περὶ τῆς τῶν Γεννουΐτων κατακτήσεως τοῦ φρουρίου, δηλαδὴ ἀπὸ τῆς πολλὰ περιέργου διηγήσεως τοῦ Βρονιεβσκίου, τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1578 πρὸς τοὺς Τατάρους πρέσβεως τῶν Πολωνῶν, δὲν ἐξάγεται ἀρκούντως, ἂν τὸ Σέμβαλον εἶχε τότε ἴδιον Ἡγεμόνα ἢ κοινὸν μὲ ἄλλο τι φρούριον. Λέγεται μόνον γενικῶς, ὅτι ἡ φοβερὰ ἐπιμαχία τῆς κενοδοξίας, τῆς ἐριδος καὶ τῆς ὀκνηρίας ἐκώλυσε τοὺς ἐν ἐκείνῳ τῷ χρό-

27) Οἱ ἐπίσκοποι τῆς Γοθθίας ἀναφέρονται ὑπὸ Λεκκιένιου I 1240-1246· γνωρίζει δὲ μόνον 14, ὁ δὲ Κεππένιος 17. Ὁ τόπος τῆς καθέδρας τῆς Γοθθίας δὲν ἀναφέρεται· ἀλλὰ ἐπειδὴ εὐρίσκουμεν ἐπισκόπους τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας ἐν τῷ Σεμβάλῳ (Λεκκιένιος Τομ. III, 4409), εἰκότως ἡ αὐτὴ πόλις ἦτο διαμονὴ καὶ τῶν ἀνατολικῶν ἱερατικῶν προέδρων, καθὼς αἱ λοιπαὶ Ἑλληνικαὶ ἐπισκοπαί, ἡ Χερσῶν, ἡ Σουγδαία, ὁ Βόσπορος ὕστερον εἶχον συγχρόνως καθέδρας Ἰταλῶν ἐπισκόπων.

νῶ ἀρχηγούς τῶν Ταυροελλήνων νὰ ὑπερασπίσωσι τὴν πόλιν, κυριευθεῖσαν διὰ τοῦτο ὑπὸ τῶν Γεννουΐτων 28).

Χρόνῳ δ' ὕστερον οἱ ἐν τῷ Σεμβάλῳ μέιναντες Ἕλληνες, ἐξαίφνης ἐπαναστατήσαντες, ἐκβάλλουσι τοὺς πολεμίους καὶ τὸ φρούριον παραδίδουσιν Ἀλεξίῳ τινὶ, δεσπότῃ τῆς πλησιοχώρου πόλεως Θεοδώρου 29). Τοῦτο συνέβη ἐν τῷ φθινοπώρῳ τοῦ ἔτους 1433, καὶ ἱστορεῖται ὑπὸ τοῦ συγχρόνου Ἰταλοῦ, τοῦ Ἰω. Στέλλα 30). Ἡ νίκη, βέβαια, δὲν διήρκεσε πολὺν καιρὸν, διότι οἱ Γεννουΐται ἤδη τῷ ἐπιόντι θέρει ἐпанελθόντες μὲ μεγάλον στόλον, ἀφήρεσαν τὸ Σέμβαλον 31). ἀλλὰ ὁ πόλεμος οὗτος μαρτυρεῖ, ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ὑπέφερον μὲ ἀδιαφορίαν ἢ ἐκουσίως τὴν αὐθάδειαν τῶν ξένων, ἀν καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ὑπέκωσι κατὰ τὰς περιστάσεις.

28) Βρονιέβσκιος, σελ. 274: *Jamboldum seu Jamboli Graeci, Balacheium*, quasi piscium arcem et civitatem, eam (nam in in eo loco mare piscibus ferax est) Turcae dixere. Ea in altissimo magno et saxoso monte ab Italis Genuensibus munita et habitata fuit, superbis enim et pessime tunc inter se convenientibus ac ignavis Graecorum, qui tunc eam partem Tauricae tenebant, Ducibus, ignominiose sine aliquo eorum praesidio ab iis erepta fuit. Παράβ. αὐτόθι σελ. 283. Ἡ τοῦ Βρονιέβσκιου, καὶ ἄλλως καὶ διὰ τὴν Μεσαιωνικὴν ἱστορίαν τῶν Ταυροελλήνων σπουδαία περιήγησις, ἐκδοθεῖσα πρῶτον τῷ ἔτει 1595, εὑρίσκεται καὶ ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Ζβαντέρου, (Schwandtner, *Scriptt. rerum Hungaricarum*. Vindob. 1766 T. I. p. 800 sqq).

29) Παράβ. κατωτέρω τὰ εἰς τὴν σημ. 40 διαλαμβανόμενα.

30) Γράφει ὁ Στέλλας: Anno 1433 castrum Cimbaldi, quod erat de potentatu Communis Januae, operâ quorundam Graecorum Burgensium Castri illius conjuratione facta, datum est in potestatem cujusdam Nobilis de Graecorum progenie, qui vulgo Dominus de Lotodoro (lo Teodoro?) dictus est, et proprio nomine Alexius vocatus est (Muratori *Scriptt. Ital.* T. XVII p. 1311). Τὸ αὐτὸ διηγοῦνται καὶ ὁ Βέσκω δι Νέβιο (*Annali di Genoa*. 1537.) καὶ ὁ Φολιέτας (ἴδε τὴν ἐπομ. σημ.).

31) *Ubertis Folietae* (+ 1581) *Genuensium Historiarum* Lib. X. p. 567 (ἐν *Grævii Thesaurus An.*

Οἱ Γεννουῖται λοιπὸν, κατακτήσαντες καὶ τὸ Σέμβχλον, πραγ-
ματικῶς ἔγιναν κύριοι τῆς ὑπὸ τῶν Τατάρων παραδοθείσης εἰς αὐ-
τοὺς παραλίης. Οἱ ἱππότες οὗτοι τοῦ λογιστικοῦ ἀβακίου ἦσαν
ὁμοῦ καὶ ἱππότες τοῦ ξίφους. Ἐφρόντιζον παντοιοτρόπως περὶ
ἐρυμάτων, τὰ μὲν κτίσαντες ἐκ θεμελίων, τὰ δὲ ἐπιδιορθώσαντες.
Καὶ σήμερον τὰ διεφθαρμένα σύμβολα τῆς Γένοβας καὶ Ἰταλικαὶ
ἐπιγραφαὶ σώζονται ἔτι, καὶ εἰς ταῦτα καὶ εἰς ἐκεῖνα.

Ὅσοι δὲ τῶν Ἑλλήνων δὲν ἤθελον νὰ μείνωσιν εἰς τὰς προτέ-
ρας κώμας των, ὡς ὑποχείριοι τοῦ ἐν Καφφᾷ Γεννουῖτικοῦ προ-
ξένου, κατέφυγον εἰς τὰ χωρία, τὰ ὅποια εἶχον ἀκόμῃ πρὸς
βορρᾶν τῶν ὀρέων, ἡσφαλισμένα ὑπὸ τῶν ἐν Θεοδώρῳ καὶ ἐν
Μηγκωπίῳ φρουρίων αὐτῶν.

Ἡ Θεόδωρος εἶνε ὁ αὐτὸς τόπος, ὅστις ἐπὶ μὲν τοῦ Στρά-
βωνος ἐκαλεῖτο Κτεροῦς λιμὴν, ἐπὶ δὲ τοῦ Προκοπίου καὶ τῶν
Βυζαντινῶν, τῶν ιστορησάντων τὴν ἐκείσε φυγὴν τοῦ Ῥινοτμή-
του Ἰουστινιανοῦ, Δόρυ, Δόροι, Δορᾶς 32), ὕστερον δὲ φέρει τὸ

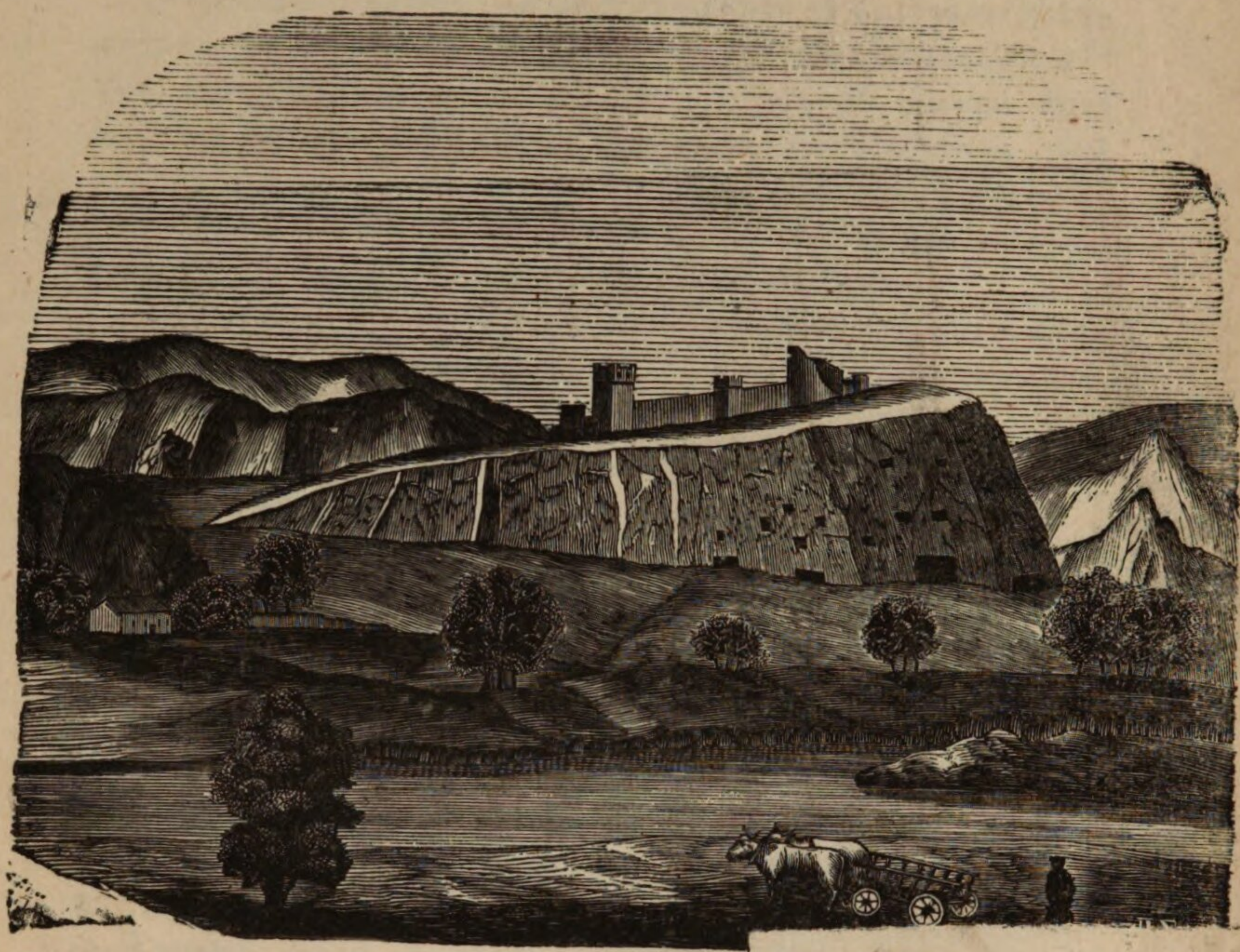
tiqq. et Hist. Ital. T. 1) Eo anno (1433) Graeci incolae
Cembali, Tau-ricae Chersonesi urbis, conjuratione in Ge-
nuenses urbis dominos facta, armis improvise arreptis, Ge-
nuensibus ejectis, urbem Alexio cuidam Graeco Theodo-
ri Domino, quod oppidum parvo intervallo abest a Cemi-
balo, tradiderunt; qua re cognita Genuenses classem in illos
decerunt, cui Carolum Lomellium praeficiunt.

Insequenti anno classis in recuperationem Cembali com-
parata, quae fuit decem corbitarum, parisque triremi-
um numeri, in qua fuerunt 6 bellatorum millia, mense
Martio Genua profecta, Euxinumque ingressa, Cembalum
appulsa est; Carolusque copiis in terram expositis, ac
invenibus admotis, urbem expugnat; qua recuperata etc.

32) Ἴσως τὸ ὄνομα Δόρυ δὲν εἶναι ἄλλο τι παρὰ Γοτθικὴ καὶ διε-
φθαρμένη τῆς Ταυρίδος προφορά, διότι τὸ ο ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ
λαοῦ τούτου, ὡς καὶ ἐν τῇ τῶν παλαιῶν Σουηδῶν, ἰσοδυναμεῖ τῷ αὐ-
(ne) ὅθεν ἔλεγον καὶ Gauthiod, ὅπερ οἱ τωρινοὶ Σουηδοὶ ὀνομάζουσι
Gothia, κτλ. Ὁ γνωστὸς Γάλλος περιηγητὴς Δυβοᾶς (Dubois
de Montpéreux, νομίζει ὅτι ἡ εἰρημένη χώρα ἐκαλεῖτο οὕτω ἀπὸ
τὰ ἐνταῦθα βλαστάνοντα Δόρατα (ξύλα) ἀλλὰ πᾶσα ἡ Ταυρικὴ παρα-
λία ἔχει δένδρα καὶ δάση, οὐχὶ δὲ μόνον ἡ διαφερόντως τὸ Δόρυ (Ἰγκε-
ρμένιον).

17. 17. 17.

Ἰγπερμένιον.

μέχρι τοῦδε Τουρκικὸν ὄνομα Ἰγκερμένιον, ὅπερ σημαίνει Ἀν-
τροφρούριον 33). Κεῖται εἰς μυχὸν μακροῦ τινος καὶ ἀσφαλε-
στάτου κόλπου, ἐν διαστήματι 12 χιλιομέτρων πρὸς βορρᾶν ἀπὸ
τοῦ Σεμβάλου, 10 δὲ πρὸς ἀνατολὰς ἀπὸ τῆς Χερσῶνος (εἴτε
ἀπὸ τῆς Σεβαστουπόλεως ἑπτὰ) 34). Ὁλὴ ἡ ὁδὸς μεταξὺ τοῦ Κτε-
νουῦντος καὶ τοῦ Σεμβάλου, τουτέστιν ὅλον τὸ μῆκος τοῦ ἰσθμοῦ,
τοῦ κλείοντος τὴν ῥηθείσαν ἄκραν τῆς Τραχείας Χερσονήσου,
ἦτον ἑκπαλαὶ ὠχυρωμένη· καταριθμεῖ γὰρ ὁ Στράβων εἰς αὐτὴν
τὰ ὀρμηκτῆρια Χαῦον, Νεάπολιν καὶ Εὐπατόριον, τῶν ὁποίων τὰ
λείψαντα ἄλλος τις πολλὰ μεταγενέστερος αὐτόπτης περιγράφει
35). Τὰ περὶ τοῦ φρουρίου εἶνε ἐκ τῶν ὠραιοτάτων τοῦ Κρι-
μίου καὶ ἀποτελοῦσιν, οὕτως εἰπεῖν, τὴν δίοδον τῶν Ταυρικῶν
ὁρέων εἰς τὰς πεδιάδας· λέγει δὲ περὶ τῆς τοποθεσίας ταύτης ὁ
Προκόπιος· « αὐτὴ δὲ ἡ χώρα τὸ δόρυ τῆς μὲν γῆς ἐν ὑψηλῷ
κεῖται, οὐ μὲντοι οὐδὲ τραχεῖα οὐδὲ σκληρὰ ἐστίν, ἀλλ' ἀγαθὴ
τε καὶ εὐφορος καρπῶν τε ἀρίστων. » Καὶ φαίνονται τῶντι
αὐτόθι κοιλάς εὐφορος καὶ τερπνοτάτη, ἣν διαρρέει μέχρι τοῦ
κόλπου εὐῦδρος ποταμὸς, ἑκατέρωθεν δὲ τούτων δύο σχεδὸν ἰσο-

33) Ὁ Κεππένιος ἀμφιβάλλει ἂν τὸ σημερινὸν Ἰγκερμένιον
ᾗεν ἡ Θεόδωρος τοῦ μεταίῳνος, οὐχὶ εὐλόγως, νομίζομεν, ἐπειδὴ ἐκτὸς
τοῦ ὅτι ἡ ὑπὸ διαφόρων εἰς διαφόρους χρόνους γενομένη τῶν δύο πόλεων
τοπογραφία εἶναι ἀπλῆ σχεδὸν τῶν αὐτῶν πραγμάτων ἐπανάληψις, ἡξεύ-
ρομεν, ὅτι τὸ Ἰγκερμένιον εἶχεν ἰδίους ἡγεμόνας Ἕλληνας (Βρονιέ-
σκιος, σελ. 283. *Duces Graeci, qui Mangopiam et In-*
germenium incolebant κτλ. Ἰδε καὶ ὅτι ὁ αὐτὸς λέγει ἐν τῇ σημ.
38 τῆς παρούσης πραγματείας), τὸ ὁποῖον συγχρόνως ἀναφέρεται περὶ
Θεοδώρου (Ἰδε τὴν ἐπιγραφὴν ἐν τῇ σημ. 38).

3) Λέγει ὁ Στράβων (Βιβλ. VII, κεφ. 6). « Τὸ δ' ἴσον δὲ Κτενουῦς
διέχει τῆς τε τῶν Χερρόνησιτῶν πόλεως, καὶ τοῦ Συμβόλων λιμένος »

35) Βρονιέσκιος, σελ. 269: *Per universum illum*
isthmum quondam usque ad urbis (δηλαδὴ τῆς Θεοδώρου)
moenia, aedificia sumptuosa exstitisse, puteos excavatos
infinitos (qui adhuc fere plurimi sunt integri), *ad extre-*
mum vero duas vias regias grandes lapidibus stratas, cer-
to apparet. In eo isthmo pomaria, horti, vineae plurimae
et optimae, a Graecis quondam cultae, quas Christiani
Graeci vel Itali et Judaei paucique Turcae nunc possi-
dent, in loco eodem visuntur.

πλατεῖς πετρόλοφοι. Ἐπάνω εἰς τὰ ὀροπέδια ταῦτα εὐρίσκονται καὶ εἰς ἡμᾶς ἔτι ἀποχρώντως σῶα περίτειχίσματα, ἔχοντα πύργους καὶ καμαρωτὰς πύλας πρὸς τὰ ἔξω, ἀλλὰ διὰ κλιμάκων συγκοινωνοῦντα μὲ τὰς εἰς αὐτὰ τὰ ἐνδόμυχα τοῦ βράχου, ἐν εἴδει λαβυρίνθου, λελατομημένας ἐκκλησίας καὶ καμάρας (36).

Ὁ τόπος περὶ οὗ πρόκειται εἶχεν, ὡς δυσχυρίζονται τινες, ἰδίους ἐπισκόπους· τὴν δὲ διδομένην περὶ τούτου ὑπ' αὐτῶν ἀπόδειξιν (37) δύναται τις νὰ ὀνομάσῃ μᾶλλον ἀναίρεσιν τῆς γνώμης των, δηλοῦσαν ἐξ ἐναντίας, ὅτι τὸ Δόρυ ἐκυβερνήθη ἱερατικῶς ὑπὸ τῆς Χερσῶνος. Μόλον τοῦτο ἦτον τὸ Δόρυ πολλὰ ἐπίσημον, ἐν μὲν τῇ παρελθούσῃ περιόδῳ ὡς ἀποικία τῶν προειρημένων Γότθων, οἵτινες μὲ τοὺς Ἕλληνας ἐσυσσωματώθησαν, ἐν δὲ τῷ μετέπειτα χρόνῳ, ὡς διαμονὴ αὐτονόμων τοπάρχων ἢ ἡγεμόνων. Εἰς αὐτῶν ἔλαβε καὶ τινα φήμην, οὐχὶ μόνον διὰ τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἀνεγερθέντα μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα (38), ἀλλὰ καὶ διότι συνηγωνίσθη κατὰ τῶν Γεννουῖτων.

(36) Τοιαῦτα οἰκοδομήματα εὐρίσκονται πανταχοῦ εἰς τὰ Ταυρικὰ ὄρη, πρὸ πάντων δὲ τὰ ἐν Ἰγκερμενίῳ, ἐν Μαγκωπίῳ καὶ Τζερχεσκερμενίῳ εἶνε ἀξιόλογα.

(37) Δηλαδή τὴν ἐξῆς ἐν τῷ ἔτει 692 συνοδικὴν ὑπογραφὴν· «Γεώργιος ἀνάξιος Ἐπίσκοπος Χερσῶνος (καί;) τῆς Λώραντος, » παρὰ Δεκιενίῳ, Τόμ. I. σελ. 4329.

(38) Περὶ τούτων γίνεται λόγος ἐν τῇ ἐξῆς ἐπιγραφῇ. ΕΚΤΗΣΤΗ Ο ΝΑΟΣ ΟΥΤΟΣ ΣΥΝ ΤΟ ΕΥΛΟΓΗΜΕΝΟ ΚΑΣΤΡΟ Ο ΝΥΝ ΟΡΑΤΑΙ ΥΠΟ ΗΜΕΡΩΝ ΚΥΡΟΥ ΑΔΕΞΙΟΥ ΑΥΘΕΝΤΟΥ ΠΟΛΕΩΣ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΚΑΙ ΠΑΡΑΘΑΛΑΣΣΙΑΣ ΚΑΙ ΚΤΗΤΩΡ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΕΝΔΟΞΩΝ ΘΕΟΣΕΠΤΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΝ ΚΑΙ ΕΙΣΑΠΟΣΤΟΛΩΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΙ ΕΛΕΝΗΣ ΜΗΝΙ ΟΚΤΟΒΡ ΙΝΔΗΚΤΙΟΝΟΣ ΕΚΤΗΣ ΕΤΟΥΣ 'ςϞλς' (τ. ε. 6936=1427 ἀπὸ Χρ.). Ἀναμφιβόλως ὁ Βρογιέβασκιος ἐννοεῖ καὶ ταύτην τὴν ἐπιγραφὴν καὶ ἐκκλησίαν, γράφων ἐν σελ. 268: *Ingermenum arcem lapideam, templum et specus, sub arce et et adverso arcis miro opere ex petra excisos habet, ac inde a specubus a Turcis cognomen retinet. Oppidum quondam non ignobile, opibus refertum, celeberrimum et natura loci maxime admirandum, copiosissi : mumque exstitit. Arcem satis magnificam a Principibus Graecis παρὰ β. ἐν τῇ σημ. 33) exstructam fuisse apparet, nam*

Οὗτος ὠνομάζετο Ἀλέξιος, καὶ, ὡς φανεροῦται ἐξ ἐνὸς τῶν συμβόλων, τὰ ὁποῖα περιέχει ἐπιγραφή τις (39) τοῦ ἔτους 1427, εἰς αὐτὸν ἀναφερομένη, ἐκ τοῦ δικεφάλου λέγω ἄετοῦ, κατήγετο ἀπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Αὐτοκρατόρων. Τὸ δὲ ἄλλο σύμβολον, ὁ στυρὸς, συνάδει μὲ τὸν ἐξῆς τίτλον του «Αὐθέντης τῆς πόλεως Θεοδώρου καὶ τῆς παραθαλασσίας», ὅτι ἐθεώρει ἑαυτὸν κύριον τῆς ἐν τῇ Ταυρικῇ ὑπὸ τῶν Γεννουΐτων κατακτηθείσης χώρας. Διὸ νομίζω ὡς βέβαιον, ὅτι αὐτὸς οὗτος εἶχεν ὑποκινήσει τοὺς ἐν τῷ Σεμβάλῳ συμπατριώτας του εἰς τὴν προμνημονευθεῖσαν ἐπανάστασιν (40). Ἀλλὰ καὶ περὶ τούτου στερούμεθα περαιτέρω διασαφήσεων, τὰς ὁποίας τοσοῦτῳ μᾶλλον ἐπιποθοῦμεν, ὅσῳ εἶνε σαφές, ὅτι οἱ Ἰταλοὶ δὲν κατέσχον πώποτε μήτε τὴν Θεόδωρον, μήτε ἄλλα τινὰ τῶν Ταυροελλήνων πολίχνια.

Ἐν τούτοις ἡ ὑπεροχὴ τῆς Γένοβας, δι' αἰτιῶν γνωστῶν ἐκ τῆς γενικῆς ἱστορίας, ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἔκλινεν εἰς τὴν παρακμὴν καὶ ἐξόντωσίν της· καθὼς ἡ πρώτη ἄλωσις τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τῶν Δυτικῶν ἦτον ἡ ἀρχή, οὕτως ἡ δευτέρα, ὑπὸ τῆς ἀνατολικῆς τῶν Τούρκων φυλῆς, ἔγινε τὸ τέλος τῆς Ποντικῆς τῶν Ἰταλῶν ἐπεμβάσεως· ἡ δὲ θαλασσοκρατία τῶν Γεννουΐτων ὡς ἀνέτειλε πρότερον ἀποκλεισθέντος τοῦ Βοσπόρου, τοιουτοτρόπως κατέδυσ, ἀφοῦ ὁ Μωάμεθ ἀπηγόρευσε τὸν ἐλεύθερον πλοῦν διὰ τῶν Δαρδανελλίων. Ἐκτοτε βλέπομεν, πῶς αἱ ἀποικίαι τῆς Πονταρχούσης ποτὲ πόλεως, μεμονωμέναι εἰς τὴν πόρρῳ κειμένην ἐκείνην ἀκτὴν τῆς Ταυρίδος, ἤρχισαν νὰ ἐνασχολῶνται, ἀντὶ τῆς ἐμπορίας, εἰς ἄλλας ὀλιγώτερον ἐντίμους κερδοσκοπίας. Ἀρκεῖ νὰ μνημονεύσω μόνον τῆς ἐπιδρομῆς, τὴν ὁποίαν ὠδήγησαν ἐν τῷ ἔτει 1463 ἕως εἰς τὸ Βρατζλάβιον τῶν Πολωνῶν, σύροντες κατόπιν των Ἑλληνας καὶ Ῥώσους τυχοδιώκτας (41).

Ἐπὶ τέλους οἱ Τατάροι, οἵτινες ηὔξησαν ἤδη εἰς φοβερόν

portae et aedificia adhuc nonnulla integra, Græcis characteribus exornata, et cum insignibus (συμβολοῖς) eorum insculpta conspiciuntur.

(39) Ἀναφερθεῖσα ἐν τῇ σημ. 38.

(40) Παράδ. τὰς σημ. 30, 31.

(41) Ἴδε *Przeddzieckiego Podole, Wolyn, Ukraina. Obrazy miejsc i czasów. Wilno 1841 P. 67.*

πλῆθος ἐν τῇ Ταυρικῇ, διὰ ὁμοεθνῶν ἀπὸ τὰ πέριξ τοῦ Βόλγα μεταπιστῶν, δὲν ἠδύναντο νὰ μὴ αἰσθανθῶσι τὴν ἰδίαν ἰσχύν των, οὔτε νὰ παρὰβλέψωσι τὴν ἀτονίαν τῶν Ταυρικῶν Χριστιανῶν. Ἀνέκδοτόν τι χειρόγραφον Τουρκικὸν τῆς ἱστορίας τῶν Χάνων (42) ἀναφέρει, ὅτι ὁ Μεγγλι-Γιρεῖ (ἐδσρᾶ 880) ἠγανάκτησε μεγάλως σκεπτόμενος, ὅτι οἱ Ἄπιστοι, κατέχοντες τὰ φρούρια, αὐθαριέτως ἐπολέμουν μετ' ἀλλήλων καὶ ἀπροθέσμως ἐπλήρωναν τοὺς ἐπιβεβλημένους δασμούς. Ἀλλὰ, κατὰ δυστυχίαν, δὲν εἶχε κανόνια, ἵνα τοὺς καταδαμάσῃ· ἐπεμψε λοιπὸν πρέσβυν πρὸς τὸν Σουλτάνον Μωάμεθ Β'. ἐπικαλούμενος ἐπικουρίαν. Οὗτος δὲ πολλὰ εὐχαριστηθεὶς ὥπλισε ἰσχυρότατον στόλον, τὸν ὁποῖον ἀπέστειλε ἐναντίον τοῦ Καφρᾶ. Ἡ μὲν πόλις αὕτη κατακτᾶται, ὡς καὶ τὸ Σέμβαλον, ἡ Σουγδαῖα, τὸ Ἰγκερμενιον κτλ. Ἔμεινε δὲ μόνον τὸ Μαγκώπιον. Εἰς ἐκεῖνο τὸ φρούριον κατέρυγον οἱ Γεννουῖται, διὰ νὰ ἀγωνισθῶσι μᾶζ' ἡ μὲ τοὺς Ἕλληνας τὸν κρίσιμον ἀγῶνα.

Τὸ Μαγκώπιον κεῖται εἰς τὰ βόρεια τῶν Ταυρικῶν ὀρέων, ἀνατολικῶς μὲν τοῦ Ἰγκερμενίου, ἀνατολικοβορείως δὲ τοῦ Σεμβάλου, ἐν διαστήματι περίπου 17 χιλιομέτρων ἀφ' ἑκατέρων τούτων. Ὁ γνωστὸς περιηγητὴς Κλέρκε, ὁ καὶ τὴν Ἑλλάδα ἐπισκεφθεὶς, ἐκφωνεῖ περὶ αὐτοῦ· « Οὐδεὶς τόπος οὐδενὸς τῆς Εὐρώπης μέρους ὑπερέχει τοῦ Μαγκωπίου κατὰ τὴν μελαγχολικὴν καλλονήν· εἶμαι συνηθισμένος νὰ παρατηρῶ ὁμοίας θέσεις, ἀλλ' αὕτη ἡ θέα δὲν περιγράφεται ». Καὶ ἔχει δίκαιον, ὡς ἕκαστος αὐτόπτης πρέπει νὰ ὁμολογήσῃ. Ἀλλόκοτα βλέπεις ἐκεῖ πολλῶν σκοπέλων συμπλέγματα, ἔργα γιγάντων, τείνοντα τολμηρῶς πρὸς τὸν οὐρανόν· τοὺς μὲν πρόποδας αὐτῶν ἐπισκιάζουσι μαυροπράσινα δάση, τὰς δὲ κορυφὰς φωτίζει ἡ κυανῇ βάσις τῶν νεφελῶν. Μακρὰν δὲ πρὸς δύσιν ἐξανοίγει ὁ πλανήτης τοῦ θεατοῦ ὀφθαλμὸς τὴν ἀπέραντον τῆς θαλάσσης ἐπιράνειαν.

Τὸ φρούριον ἐπικράθηται εἰς τὸ ὑψηλότερον τῶν βουνῶν, καὶ τόσον εἶνε δύσβατον, ὥστε μόλις εὐρίσκεις μίαν ἢ δύο εἰσόδους διὰ στενωπάτων ἀτραπῶν· λαμβάνει δὲ νερὸν ἀπὸ ρύακος, ἀναβλύζοντος ἐντὸς τῶν ὄχυρωμάτων. Ὑπάρχουσιν αὐτόθι τῇδε καὶ κεῖσε ὁμοία τῶν ἐν Ἰγκερμενίῳ κατεστραμμένα οἰκοδομήματα. Ὑποκάτω

(42) Ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Ὀδησσοῦ.

τῶν ὑπωρειῶν ἐκτείνεται βαθεῖα, χλοάζουσα φάραγξ, τὴν ὁποίαν ὀνομάζουσι « Πέλαγος, » μεταφορικῶς, χωρὶς ἀμφιβολίας.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ Μαγκωπίου ἀγνοεῖται. Εἰκάζω ὅμως ἀπὸ τοῦ ὀνόματος, γραφομένου πολλάκις καὶ « Μαγγώτθιον, » τὸ ὁποῖον δύναται τις να ἐρμηνεύσῃ Στρατῶνα τῶν Γότθων (43), ὅτι κατεσκευάσθη, ὡς καὶ τὸ Δόρυ, καθ' ὃν χρόνον ὁ λαὸς οὗτος εἶχεν ἐτι ἐν τῇ Ταυρικῇ ἰσχύν τινα. Γίνεται μὲν μνεία αὐτοῦ πρῶτον, ὅτον γινώσκω, ἐν τινὶ χειρογράφῳ (44) τοῦ 10 αἰῶνος, ἔπειτα δὲ παραλείπεται πολὺν χρόνον (45), ἀναζῶσα μόνον κατὰ τὸν 15 καὶ 16 αἰῶνας, ὅτε ἔγραφον ὁ Ἰταλὸς Ἰοσαφὰ Βάρβαρος, ὁ Γερμανὸς Βουσδέκιος, καὶ ὁ Πολωνὸς Μιεχόβιος (46) ἐξ ἀκοῆς,

(43) Οἱ Γότθοι συχνάκις ἔδωκαν εἰς τοὺς τόπους ὅπου κατώκησαν, ὀνόματα εἰς *Man* λήγοντα, ὅπερ κυρίως σημαίνει Ἄνδρα. Πολλὰ τοιαῦτα χωραὶ εὐρίσκονται ἐν τῇ Σουηδία καὶ Γερμανίᾳ.

(44) Τὸ χειρόγραφον, ἀνακαλυφθὲν ὑπὸ τοῦ Ῥαββίνου Φίρκοβιτζ, ἀνήκει τῶρα εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Ὁδησσοῦ.

(45) Παράβ. ὅμως τὰ ἐν τῇ στήμ. 25.

(46) Τὸ βιβλίον τοῦ Βαρβάρου ἐπιγράφεται *Vaggi fati da Vinetia alla Tana, in Persa, in India et in Constantinopoli. Vinetia, Aldus 1545.* Εὐρίσκεται καὶ ἐν τῷ συγγράμματι *Delle Gnavigationi et viaggi, raccolte da M. Gio. Battista Ramusio. Venetia 1606.* Ὁ Βουσδέκιος ἐν τοῖς *Operibus omnibus* αὐτοῦ γράφει (Epistola 4) περὶ τῶν νομιζομένων Ταυρογότθων, *gentem esse bellicosam, quæ complures pagos hodieque incoleret primarias eorum urbes, alteram Mancup vocari, alteram Sciuarim.* Τὰ δὲ ἐν Σκιουρένῳ, χωρίῳ κειμένῳ πλησίον τοῦ Μαγκωπίου, μνήμετα, ὡς ὁ Κεππένιος σημειοῖ, εἶνε ἐλληνικά, καὶ ὄχι γοτθικά. Ὅσα δ' ἀναγινώσκω μὲν παρὰ τῷ Μιεχόβίῳ (*Descriptio Sarmatiarum. Cracoviae 1521. cap. XI.* Ἴδε καὶ τὸ πόνηγμα *Historiarum Poloniae—Scriptorum collectio magna. Edidit L. Mizlerus de Kolof. Varsaviae 1761 T. I.* » *Tandem Tartari — Tauricam totam cum oppidis, pagis et campis occuparunt. ducibus de Mancup, qui generis et linguæ Gothorum fuerunt. dumtaxat castrum Mancup retinentibus. Postremo Mahomet — binos quoque Duces et fratres de Mancup unicos Gothici generis et linguagii superstites — gladio percussit et castrum Mancup possedit*), ἐξαί-

ὅτι ἀνῆκε τότε ἀκόμῃ τὸ Μαγκώπιον τοῖς Γότθοις — ἀλλ' οὐχὶ τοῖς Ἑλλήσιν. Ἴδου ἡ ἀφορμὴ τῆς πολυθρυλλήτου ὑπὸ τῶν Γερμανῶν συζητήσεως περὶ τῶν ἐν Ταυρογοθία προπατόρων! τῶν! Ἀλλὰ κατ' εὐτυχίαν ὑπάρχουσιν, ὡς θέλομεν ἰδεῖ μετ' ὀλίγον, περὶ τῶν τελευταίων τοῦ φρουρίου συμφορῶν ἀσφαλέςταται εἰδῆσαι, αἵτινες καὶ ἐλέγχουσι τὸ ἐκ φήμης διήγημα. Παρατηρῶ δὲ ἤδη, ὅτι, καθὼς οἱ εἰς τὸ Δόρυ Γότθοι, ἀφοῦ, ἐγκαταλείψαντες τὰ πατρῷα ἔθιμα, ἐπέτρεψαν τὴν κατασκευὴν ὀχυρωμάτων μεταξὺ τῶν καὶ συνεσωματώθησαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον μὲ τὸ πολὺ ἐπικρατέστερον μέρος τῶν Ἑλλήνων, τοιοῦτοτρόπως ἐνδέχεται νὰ ἠφανίσθῃ ἡ ἐθνικότης τῶν καὶ ἐν τῷ Μαγκωπίῳ. Ἐκεῖσε, φαίνεται, μετέφερον οἱ Ἕλληνες, μετὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ Σεμβάλου, τὴν καθέδραν τῆς Γοθίας λεγομένης ἐπισκοπῆς, καὶ ἡ ὀνομασία αὕτη ἐπροξένησε τὴν πλάνην τοῦ προαναφερθέντος Βαρβάρου καὶ ἄλλων.

Ὅτε ἐνέβαλον οἱ Τοῦρκοι τῷ 1475 ἤρχε τοῦ Μαγκωπίου Ἡγεμὼν τις Ἕλλην, μὲ τὴν θυγατέρα καὶ τὸν ἀνεψιὸν του, τὸ γένος ἔχων ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἢ Τραπεζουντίων βασιλέων. Αὐτὸν ὀνομάζουσι παλαιά τινα ῥωσσικὰ ἔγγραφα Ἰσαάκ· ἔγινε γὰρ γνωστὸς καὶ εἰς τὴν ῥωσσικὴν ἱστορίαν (47) διὰ τὸν ἐξῆς λόγον, ὅστις προσεπιβεβαιοῖ τὰς λοιπὰς περὶ τῆς λαμπρᾶς αὐτοῦ καταγωγῆς ἀποδείξεις.

Ἐν ἔτει 1474, ὅτε ἦλθεν ὁ Βεκλεμίζεβ ὡς πρέσβυς τοῦ Μεγάλου Κναίσου Ἰωάννου Γ'. τοῦ Βασιλειάδου εἰς τὴν Ταυρικὴν, ὁ Ἰσαάκ ὑπεδέχθη αὐτὸν φιλοξένως ἐν τῷ φρουρίῳ του καὶ προσέφερε λόγους περὶ τοῦ ὅτι ἐπεύχεται τὴν σύζευξιν τῆς θυγατρὸς του μὲ τὸν υἱὸν τοῦ κραταιοῦ τῆς Μοσχοβίας Ἀρχοντος. Οὗτος τῷ ὄντι, ὡς φαίνεται, ἔδωκε προσοχὴν εἰς τὴν πρότασιν ταύτην,

ρουμένων τῶν σφαλμάτων, ταυτολογοῦσι μὲ τὴν ἐν τῷ κειμένῳ ἡμῶν περὶ τῶν δύο Ἑλλήνων Ἡγεμόνων διήγησιν. Ματαίως οἱ τωρινοὶ περιηγηταὶ τῆς Κριμέας ζητοῦσι λείψανα τῶν Γότθων, καθὼς ἤδη ὁ Aubry de la Motraye ἐν τῷ 17 αἰῶνι (ἴδε Voyages en Europe, Asie et Afrique. A la Haye 1727. Vol. II. p. 416). Σαφὴς μνεία αὐτῶν, ὡς ἰδίῳ ἔτι λαοῦ, γίνεται, καθ' ὅσον γνωρίζω, τελευταῖον ὑπὸ Ρουβρικίου (ἴδε ἀνωτέρω ἐν τῇ σημ. 9).

(47) Καραμζῖνος VI, 66—69.

διότι απέστειλε κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος, ἐν μαρτίῳ μηνί, τὸν εὐγενῆ Σταρκόβιον εἰς τὸ Μαγκώπιον, ἐντελλόμενος, ὅπως εὐχαριστήσῃ ἐκ μέρους τοῦ Μεγάλου Κναίσου τὸν Ἰσαὰκ διὰ τὴν καλὴν ὑποδοχὴν τοῦ πρώτου πρέσβεως καὶ συγχρόνως ἐπερωτήσῃ, (κατὰ τὰ τότε ἔθιμα), πόσας χιλιάδας φλωρίων εἶχε προχείρους διὰ τὴν προῖκα τῆς Πριγκιπίσσης. Ἀλλὰ πρὶν αἱ περὶ συνοικεσίου διαπραγματεύσεις λάβωσι πέρας, ἀπεφάσισεν ἤδη ἡ τύχη περὶ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τοῦ Μαγκωπίου.

Οἱ μὲν Τοῦρκοι καὶ Τατάροι πολιορκοῦσι τὸ φρούριον· οἱ δὲ Χριστιανοὶ ἀναγκάζονται νὰ παραδοθῶσι κατὰ σύμβασιν. Ἀμέσως οἱ ἐχθροὶ εἰσελθόντες ἀθετοῦσι τὸν λόγον των καὶ ἀπάγουσι τὸν Ἰσαὰκ μὲ τὸν ἀνεψιὸν του εἰς τὴν Κωνσταντινύπολιν, ὅπου φονεύονται ὠμότατα ἐπὶ τῆς βασιλείας Βαϊαζίτου ἢ Σολιμάνου (48). Τὴν τύχην τῆς Πριγκιπίσσης ἀγνοοῦμεν, ἀλλ' ἡ ζωηρὰ φαντασία τοῦ ἀναγνώστου, ἢ μᾶλλον τῆς ἀναγινωσκούσης, δύναται εὐκόλως νὰ πλάσῃ περὶ αὐτῆς ὁλόκληρον μυθιστορίαν.

Ὁ Ἰσαὰκ ἦτον ὁ τελευταῖος τῶν ἐλλήνων εἰς τὴν Ταυρίδα Αὐθεντῶν. Ἀναφέρονται μὲν καὶ μετὰ ταῦτα τινὲς Μαγκώπιοι Ἡγεμόνες Ἕλληνες, τοὺς ὁποίους οἱ Σουλτάνοι μετεχειρίζοντο ὡς πρέσβεις πρὸς τὴν Ῥωσσίαν (49). Ἐξ αὐτῶν ἀναφαίνονται εἰς τὴν Μόσχαν εἰς μὲν, καλούμενος Θεοδώρητος Κεμαλβί, ἐν τῷ ἔτει 1514, ἄλλος δὲ ὀνόματι Σκίνδερ (Ἀλέξανδρος) τετράκις μεταξὺ 1522—1530. Ἀλλ' ὅτι αὐτοὶ ἔφερον μόνον τὸ μεγαλεῖον τοῦ τίτλου, τοῦτο μαρτυρεῖ ἱκανῶς τὸ περὶ αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Ῥωσσικοῦ Μεγάλου Κναίσου πρὸς τὸν Σολιμάνον διαμνηυθὲν, ὅτι ἤθελεν εὐαρεστηθῇ περισσότερον, ἐὰν ὁ Σουλτάνος ἐξαπέστελλεν εἰς αὐτὸν ἄνδρας, διατελέσαντας περὶ τὴν Αὐτοῦ Μεγαλειότητα, εἰδήμονας τῶν πραγμάτων καὶ οὐχὶ μόνον τῆς φιλοκερδείας. Ἐν τοσούτῳ λέγεται, ὅτι ἀπόγονοι τῶν Μαγκωπίων Ἡγεμόνων ἄχρι

(48) Παράβ. τὸν *Μιεχόβιον* ἐν τῇ σημ. 46.

(49) *Καραμζῖνος* VII, 48. 91, 104. 118 σημ. 130. *Κεπένιος*, σελ. 285. Ὡσαύτως καὶ οἱ Βυζαντινοὶ Αὐτοκράτορες ἐνίοτε ἐξέλεγον τοὺς πρέσβεις των πρὸς τοὺς Ἀρχοντας τῆς Ῥωσσίας, μεταξὺ τῶν Ταυρικῶν Ἑλλήνων. Ἴδε *Κεδρηνοῦ* Σύνοψ. ἱστορ. ἐκδ. Παρισ. Τόμ. II, σελ. 660. Οἱ ἄνδρες οὗτοι, φυσικὰ, ἐγνώριζαν τὰς σχέσεις τοῦ γειτονικοῦ Κράτους καλλήτερα ἢ ἄλλοι τινὲς ξένοι.

τοῦδε εὐρίσκονται μεταξύ τῶν ῥωσικῶν τῆς πρώτης τάξεως εὐγενῶν.

Τὸ Μαγκώπιον ὡς κτῆμα τῶν Ἀγαρινῶν ἐρημοῦτο καθ' ἡμέραν, μάλιστα ἀφοῦ ἔπαθε καιρίως ἀπὸ τὴν μεγάλην τοῦ 1493 ἔτους πυρκαϊάν. Διέμενεν ἐκεῖ συνήθως εἰς Τουρκικὸς Ἀγᾶς· τὸ φρούριον ἐχρησίμευεν ὡς δεσποτικὸν πολιτικῶν ἀλλοδαπῶν, μάλιστα δὲ Ῥώσων (50), προσέτι δὲ ὡς ταμεῖον τῶν θησαυρῶν καὶ κειμηλίων τοῦ Χάνου (51). Κατὰ τὸ ἔτος 1578 ὁ εἰρημένος Βρονιέβσκιος, ἐπισκεφθεὶς τὸ Μαγκώπιον, εἶδεν ἐκεῖ λείψανα πολλῶν μεγάλων καὶ μὲ ἐπιγραφὰς ἑλληνικὰς καλλωπισμένων οἰκοδομημάτων. Ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν, λέγει, δύο μόνον ἦσαν ἀκέραιαι καὶ ἐν χρήσει, δηλαδή ἡ τοῦ Ἀγίου Κωνσταντίνου καὶ ἡ μικροτάτη τοῦ Ἀγίου Γεωργίου· οἱ τοῖχοι αὐτῶν ἔφερον τὰς εἰκονογραφίας Βασιλέων καὶ Βασιλισσῶν, προγόνων τοῦ δυστυχοῦς Ἰσαάκ. Ἐκεῖ συνήντησεν ἓνα • πολλὰ γέροντα, τίμιον, καὶ οὐχὶ δὲ καὶ ἀγράμματον ἑλληνα ἱερέα, ὃς τις διηγήθη αὐτῷ μέρος τῶν παρ' ἡμῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων περὶ τοῦ Μαγκωπίου· ὅτι δὲ ὁ ἱερεὺς τῷ ὄντι ἦτο τίμιος ἀνὴρ καὶ διηγείτο κατὰ ἀλήθειαν, μᾶς καταπείθουσι συμφώνως καὶ ἄλλαι ἀξιόπιστοι πηγαί. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας τὸ μοναδικόν, ἀποκεχωρισμένον ἔρυμα καὶ τὰ σπήλαιά του δὲν ἐπισκέπτονται, εἰμὴ οἱ ποιμένες μὲ τὰς ἀγέλας των — ἐκτὸς δὲ τούτων, ὅσοι διατρέχουσι τὴν ωραίαν Ταυρικὴν, ἀποδίδοντες ἀξίαν τινὰ εἰς ἱστορικὰς ἀναμνήσεις καὶ τὰς ὑψηλὰς τῆς φύσεως πλάσεις.

Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μαγκωπίου ἀρχίζει νέα περίοδος τοῦ

(50) Καραμτζῖνος, VIII. σημ. 137. σελ. 170, σημ. 198.

(51) Ὁ Ὁλλανδὸς Βιτζέριος, ὁ περὶ τὰ τέλη τοῦ 17 αἰῶνος ἐπισκεφθεὶς τὴν Ταυρικὴν, λέγει (Noord en Oost Tartaryen, p. 569)—Daer is een Stedeken, Mancup genaemt, gebouwt op een Berg, bewoont meest van Joden; doch daer is een Tarters Bevelhebber, alwaer de meeste Schatten van den Chan zijn, en daer hyzich verschuuld by tyd van onlusten. Ἐπειδὴ δὲν ὁμιλεῖ περὶ Ἑλλήνων, φαίνεται, ὅτι αὐτοὶ τότε ἤδη εἶχον μετοικήσει ἄλλου· ἐβραχίαι τινες οὐκ ὀλίγαι οἰκογένειαι ἀπ' ἀρχῆς τοῦ Μεσαιῶνος ἔζησαν τῇ δε καχεῖσε εἰς τὰ ὄρη τῆς Ταυρικῆς, καθὼς καὶ εἰς τὸν Παρνασσὸν τῆς Ἑλλάδος.

βίου τῶν Ταυροελλήνων, περίοδος ἐνδεῆς μὲν συμβάντων, δαψιλῆς δὲ συμφορῶν καὶ δακρύων. Οἱ πλεῖστοι αὐτῶν, διὰ νὰ μὴ εἴπω ἅπαντες, διασκεδάζονται εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ μεταβάλλονται εἰς λαὸν χωρικὸν, ἀμαθῆ, μόλις δηλοῦντα τὴν ὑπαρξίν του διὰ θρήνων καὶ στεναγμῶν, ἀλλ' ὅμως διεγείροντα τὴν συμπάθειάν μας. Δὲν ἀνήκουσι πλέον εἰς τὴν γενικὴν ἱστορίαν, εἰμὴ χάριν τῶν προγόνων των, ἔχουσιν ὅμως καὶ καθ' ἑαυτοὺς δικαίωμα εἰς τινὰς σελίδας τῶν εἰδηκῶν περὶ τοῦ 'Ελληνικοῦ ἔθνους ἐκθέσεων, ὡς ἡξιώθησαν ἤδη μνείας τινὸς καὶ ἐν τοῖς χρονικοῖς τῶν 'Ρώσων (52).

Οἱ Τατάροι, ἅμα ἐνίκησαν βοηθείᾳ τῶν Τούρκων τοὺς Χριστιανοὺς, ἀνεγνώρισαν τὸν Σουλτάνον ὡς ἀνώτατον κυριάρχην των. Ἀκολουθῶς ὁ Χάνος τῆς Βαχτσιαραίας, ὅσον καὶ ἂν ἦτο δυνατὸς, ἔλαβε τὴν ἐξουσίαν του ὡς δῶρον ἀπεσταλμένον ἀπὸ τοῦ Σταμπούλ. Κατὰ μικρὸν πᾶσα ἡ σημερινὴ μεσημβρινὴ Ῥωσσία, τῆς ὁποίας μέρος μόνον εἶνε ἡ Ταυρικὴ, ἐξηρτήθη ἀπὸ τὸ νεῦμα τοῦ « Μεγάλου Κυρίου ». Διπλὴ ἀρχὴ γεννᾷ διπλὴν τούλᾳχιστον τυραννίαν· τοῦτο οἱ Ταυροέλληνες ἐξ ἀνάγκης ἐδοκίμασαν· διότι ὁ Χάνος μετὰ τοῦτο εἶχε νὰ φροντίσῃ οὐχὶ περὶ ἑαυτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ δεσπότης αὐτοῦ.

Ἦδη ὁ διάδοχος τοῦ Μέγγλι-Γιρέι ἀποικίζει Τατάρους εἰς τὰ ὄρεινά καὶ εἰς τὴν παραλίαν τῆς χερσονήσου. Ἡ παρὰ τῶν Ἑλλήνων κατεχομένη χώρα περιορίζεται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, ὥστε οὗτοι σχεδὸν συμπεριπλέκονται ὑπὸ ταταρικῶν χωρίων. Ἄν καὶ τοὺς βλέπωμεν καὶ εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον, ὡς πρότερον, εἴτε καλλιεργοῦντας τοὺς ἀγροὺς, τοὺς κήπους, τὰ « Κλήματα », τοὺς ἐλκιδῶνας, εἴτε ἀλιεύοντας, εἴτε θηρεύοντας ὄστρεα εἰς τὴν θάλασσαν, εἴτε ποριζομένους τὰ πρὸς τροφὴν ἀναγκαῖα διὰ τῆς μικρᾶς ἐμπορίας εἰς τὰς πόλεις, εἴτε ἄλλως πως ἀσχολουμένους, κατὰ δυστυχίαν ὁ κερπὸς τῶν κόπων των δὲν ἔμενεν εἰς τὰς ἰδίας ἀποθήκας αὐτῶν. Ὅλα τὰ κέρδη, ὅλα τὰ κτήματά των ἦσαν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ Χάνου. Οἱ ἄθλιοι δὲν εἶχον νὰ ἐλπίσωσι ποτὲ ἀνταμοιβὴν δι' οὐδεμίαν ἐργασίαν. Πολλοὶ αὐτῶν ἐκατοντάδες ἐβιάζοντο καθ' ἑκάστην νὰ συνεργάζωνται ἀμισθὶ εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῶν Κιόσκων Ἀσλαμὰ, Ἀλμὰ, Ἀσίς κ. α.

(52) Τὰ πλεῖστα ὅτων μνημονεύομεν κατωτέρω ἠρύσθημεν ἐκ Ῥωσικῶν πηγῶν.

Ἀπητοῦντο πολλάκις ἑκτακτοὶ συνεισφοραὶ χρημάτων· οἱ δὲ μὴ δυνάμενοι νὰ τὰς πληρώσωσιν ἐφυλακίζοντο, δημευομένης πάσης τῆς περιουσίας των. Τὴν δὲ σωματικὴν ταλαιπωρίαν μόνον ἢ πνευματικὴν ἠδυνήθη νὰ ὑπερβῇ.

Ἰ Τί ἄρα ὑπάρχει διὰ πᾶν ἔθνος τιμιώτερον καὶ ὀσιώτερον τῆς θρησκείας καὶ τῆς γλώσσης του, τῶν δύο τούτων πόλων περὶ τοὺς ὁποίους πᾶς ὁ ἔνδον κόσμος του περιστρέφεται, τοῦ Α καὶ τοῦ Ω τῆς ὑπάρξεώς του; Διὸ ἐκκαλοῦντες τὸ ζήτημά μας εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν, ὡς εἰς τὸ ὑπέρτατον κριτήριον πάσης ἐθνικῆς καταστάσεως, τίνα ἀπόφασιν ἀπαντῶμεν; Καθ' ἐκάστην μὲν τῶν προηγουμένων ἐκτονταετηρίδων εὐρίσκομεν τρεῖς ἢ τέσσαρας καὶ ἐνίοτε πλείστου λόγου ἀξίους ἐπισκόπους τῶν Ταυροελλήνων, καθ' ὅλην δὲ τὴν Τουρκο-ταταρικὴν κυριαρχίαν, καίπερ πλησιεστέραν εἰς ἡμᾶς, μόλις δύο ἢ τρεῖς γνωρίζομεν! Ἀλλὰ ματαίως ζητοῦμεν πρᾶξιν τινὰ σημαντικωτέραν, τῆς ὁποίας οὗτοι ἤθελον ὑπάρξει εἰ καὶ μὴ πρωτοῦργοι, τοῦλάχιστον μέτοχοι. Λέγουσι μὲν, κατὰ τὸν Δωσίθεον Ἱεροσολυμίτην, ὅτι ὁ τῆς Συγγδαΐας μητροπολίτης Θεοφάνης τῷ 1484 (ἐπομένως εὐθὺς ἀρχομένης τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐποχῆς) ἐπαρουσιάσθη ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰς σύνοδόν τινὰ ἀπορρίπτουσάν τὴν ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν· ἐπειδὴ δὲ αὕτη ἡ σύνοδος ἄλλως ἀγνοεῖται, δύναται τις ἴσως ν' ἀμφιβάλῃ περὶ τῆς ἀκριθείας τῆς πληροφορίας ταύτης (53). Ἐκ τῶν ἀνατολικῶν Ἐπισκοπῶν τῆς Ταυρικῆς, ὑπολείπεται μετὰ ταῦτα μόνη ἡ Γοθθία, περιπλανωμένη κατὰ χώρας ὡς ἔλαφος ἐκασταχόθεν διωκόμενη. Διότι αὕτη εὐρέθη τῷ 1587, καθὼς ἀποδεικνύει σωζομένη ἐκ περιστάσεως ἐπιγραφὴ τις (54), ἐν τοῖς βορείοις τῶν ὀρέων· τῷ δὲ 1721, ὅτε ὁ Παρθένιος προέδρευεν αὐτῆς, ἐν τῇ Θεοδοσίᾳ (55)· τελευταῖον δὲ ἐν ἐνὶ προαστείῳ τῆς Βαχτσιασαραΐας (56). Καὶ αὐτὸ δὲ τοῦτο, ὅτι ἔζων ἀκόμη χριστιανοὶ Ἕλληνες ἐν τῇ Ταυρικῇ, φαίνεται σχεδὸν ἐντελῶς διαφυγὸν τὴν προσοχὴν ὅλου τοῦ κόσμου· τοῦλάχιστον ἢ μόνη ἀπόδειξις τῆς μὲ ἄλλους ὁμοπίστους ἐπιμιξίς των (ἐξή-

(53) Παράβ. τὸν *Λεκιένιον*, αὐτόθι Τόμ. I, 1232.

(54) Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἴδε ἐν τῇ σημ. 61.

(55) *Λεκιένιος*, αὐτόθι I, 1246.

(56) Ἰδε κατωτέρω ὅπου πρόκειται περὶ Ἰγνατίου τοῦ Μητροπολίτου.

ρημένων τῶν Ῥώσσω), εἶνε, ὅτι Τραπεζούντιος μοναχός, ἐκ τοῦ ἔτους 1754, ἐνίοτε ἐπεσκέφθη τὸν ναὸν τοῦ χωρίου Στύλας (57).

Τῶν περὶ τὰ θεῖα λοιπὸν οὕτως κακῶς ἐχόντων, ὥστε αἱ κοινότητες εἰς μακρὰ διαλείμματα ἐστεροῦντο προΐσταμένων, ἴσως δὲ καὶ ὑποδεστέρων ἱερέων, οἱ Ταυροέλληνες ὀλίγον ὠφελήθησαν ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας, τὰς ὁποίας εἶνε δῆλον ὅτι δὲν ἔπαυσαν κατασκευάζοντες καὶ ἐν τῇ σκοτεινῇ ἐκείνῃ περιόδῳ. Ὁ τοῦ 17 αἰῶνος περιηγητὴς Βομπλάνος εἶδεν ἐν τῇ Θεοδοσίᾳ 12 ἑλληνικοὺς νχοὺς (58), διεσώζοντο δ' αὐτόθι ἕως τῶν ἡμερῶν μας 17 μᾶλλον ἢ ἥττον ἀκέραιοι. Πρὸς τούτοις γνωρίζομεν ἄλλους τινὰς ἀνήκοντας εἰς τὸν τουρκικὸν χρόνον (59). Ἀλλ' οὐτε τὰ κατὰ τὰ ἐρὰ κατὰ γῶγια ἀσφαλῶς εἶχον, διότι τὰ κάλλιστα αὐτῶν ἀρη-

(57) Καθὼς μαρτυρεῖ ἡ ἐξῆς ἐπάνω τῆς θύρας τοῦ ἐπιγραφῆ· ΓΕΡΒΑΣΙΟΣ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΣ ΣΟΥΜΕΛΙΩΓΗΣ ΤΑΞΙΔΙ 1754; 176-; 1765. Ἦλθεν ὁ Γερβάσιος ἐκεῖ, κατὰ τὸν Κεππένιον, πιθανῶς, διὰ νὰ ζητήσῃ ἐλεημοσύνας. Τὸ συμβᾶν τοῦτο δὲν εἶνε βέβαια σπουδαῖον, ἀλλὰ κινεῖ τὴν περιέργειαν διότι συνάδει μὲ ἄλλας τινὰς ἀποδείξεις περὶ τῆς συχνοτέρας τῶν ἐν τῇ Ταυρικῇ καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, πρὸ πάντων δὲ ἐν τῇ Τραπεζούντῃ, Ἑλλήνων πρὸς ἀλλήλους ἐπιμιξίας. Οὕτως π. χ. τὸ ὑψηλότερον τῆς Ταυρικῆς ὄρος (τὸ σημερινὸν Τζατιρ-ντάγ) κατὰ τὸν Στράβωνα, ἔφερε τὸ ὄνομα Τραπεζοῦς· ἄλλο δὲ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐκαλεῖτο, ὡς γνωστὸν, Ταῦρος. Ἐκ τῆς Ταυρικῆς ὁ Ὀρέστης μὲ τὸν Πυλάδην καὶ τὴν Ἰφιγένειαν ἔφυγεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν, « καὶ », ὡς λέγει ὁ Προκόπιος, « χωρὸν τινα ἐν Καππαδόκαις εὔρεν τῷ ἐν Ταύροις τὰ μάλιστα ἐμφερέστατον ὄνπερ καὶ ἐγὼ πολλάκις ἰδὼν ἠγάσθην τε ὑπερφυῶς καὶ μοι ἐδόκουν ἐν Ταύροις εἶναι » (Πολεμ. Περσ. βιβλ. I. κεφ. 17. Παράβ. Πολεμ. Γοτθ. IV, 5). Ἐπίσης κατὰ τὸν Μεσχιῶνα, ὡς εἶχομεν ἰδεῖ ἐνιαχοῦ, ἡ ἐπιμιξία αὐτὴ διήρκεσεν. Ὡστε πολλὰ πιθανὸν νὰ ὑπάρχωσιν ἐν τοῖς μοναστηρίοις τῆς Τραπεζούντος ἀκόμη ἀνέκδοτά τινὰ ἀποδλέποντα καὶ τοὺς Ταυροέλληνας. Παράβ. Fallmeyer, Geschichte des Kaiserthums von Trapezunt κεφ. 2.

(58) Ἴδε τὸ αὐτοῦ σύγγραμμα Description d'Ukraine etc. Rouen 1660 p. 32.

(59) Παράβ. τὴν ἐπιγραφὴν ἐν τῇ σημειώσει 61.

ροῦντο ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν καὶ μετεβάλλοντο εἰς Μετζήτας, ὅπερ συνέβη λ. χ. ἐν Θεοδοσίᾳ, ἐν Σουγδαίᾳ καὶ πολίλαχοῦ. Τέλος πάντων ἀπηγορεύθη εἰς τοὺς Χριστιανούς νὰ κτίζωσι ναοὺς, εἰμῇ μικροτάτους, καὶ ἐν ταύτῳ νὰ ὑψώνωσι τὸν σταυρόν. Ἡ τῶν κωδῶνων χρῆσις ἐκ πολλοῦ ἤδη ἦτο κεκωλυμένη.

Τὸ δὲ πάντων στυγερώτερον δὲν ἐβράδυνεν νὰ ἐπέλθῃ. Πολλοὶ, διὰ ν' ἀποφύγωσι τὰς ἀκταπαύστους καταδιώξεις, ἐπορίζοντο τὴν σωτηρίαν μόνον μεταβαίνοντες εἰς τὴν ὁμολογίαν τῶν τυράννων των. Ὁ σοφὸς Κεππένιος εἰκάζει, ὅτι ὁ προειρημένος Μχγκωπινὸς Ἡγεμὼν Θεοδώρητος, ὅστις καὶ ὠνομάζετο Κεμαλ-βί, τοῦτ' ἐστὶ Βεῖς, ἠγόρασε τὸ ἀξίωμα τοῦτο διὰ τῆς ἀρνήσεως τῆς προπατορικῆς του πίστεως· καὶ ἂν τοῦτο ἦναι ἀληθές, φαίνεται ὅτι ἀπὸ τῶν μᾶλλον πεφωτισμένων τὸ κακὸν παράδειγμα μετεδόθη εἰς τοὺς λοιπούς. Πρόσθε, ὅτι ὁ αὐτὸς Θεοδώρητος εἶχεν ἐν Μόσχᾳ εὐυπόληπτον συγγενῇ τινα, οὗ τὸ ἐπίθετον « Ταρχανιώτης » δεικνύει τὸ ἐξάρετον αὐτοῦ ἀξίωμα παρὰ τοῖς Τατάροις καὶ Μωαμεθανοῖς (60). Ἀλλ' ὁμολογητέον, ὅτι ἀφ' ἐτέρου καὶ Ταυροέλληνες, τῶν ὁποίων τὰ χριστιανικὰ φρονήματα οὐδεὶς κρίνων ἐκ τῶν πράξεων, ἤμπορεῖ νὰ ὑποπτεύσῃ, ἐδανείζοντο, διὰ τὴν συχνὴν μὲ τοὺς Τατάρους ἐπιμιξίαν, τὰ ὀνόματά των ἀπὸ τῶν κυριαρχῶν, καθὼς τῷ 1587 ὁ κτίτωρ ἐνὸς ἐν τῇ κώμῃ Βιασάλη ναοῦ καλεῖται (61) « Μπινάτας τοῦ Τε-

(60) Ἴδε τὸν *Καραμζίνον*, VII, 48, καὶ τὸν Κεππένιον. Εἰς τὴν 8 ἑκατονταετηρίδα ἦτο ἄλλος τις Γεώργιος Ταρχανιώτης ἄρχων τῆς Σουγδαίας. Τὸν τίτλον τοῦτον ἐξετάζει ἤδη ὁ Μένανδρος.

(61) Ἐν τῇ ἐξῆς ἐπιγραφῇ παρὰ τῷ *Κεππενίῳ*: ΑΝΗΓΕΡΟΝ ΕΚ ΒΑΘΡΩΝ ΚΑΙ ΗΣΤΟΡΙΘΗ. Ο ΠΑΝΣΕΠΤΟΣ ΚΑΙ ΘΕΙΟΣ ΝΑΟΣ. ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΕΝΔΟΞΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ ΚΑΙ ΒΑΠΤΙΣΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ. ΔΙΑ ΧΕΙΡΟΣ ΕΜΟΥ ΤΑΠΕΙΝΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΥ ΑΡΧΙΕΡΕΩΣ. ΚΑΙ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΓΟΤΘΙΑΣ. ΔΙΑ ΚΟΠΟΥ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΚΑΙ ΕΞΟΔΟΥ ΚΥΡΟΥ ΜΠΙΝΑΤΑ ΤΟΥ ΤΕΜΗΡΚΕ. ΔΙΑ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ ΑΥΤΟΥ. ΚΑΙ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ ΑΥΤΟΥ. ΕΤΟΥΣ ΕΠΤΑΚΙΣΧΙΔΙΟΣΤΩ ΕΝΝΕΝΗΚΟΣΤΩ ΕΚΤΩ. ΜΗΝΙ ΝΟΕΜΒΡΙΩ.

Ἦδη ἐν τῷ 8 αἰῶνι οἱ ἐν τῇ Ταυρίδι ἐνίοτε ξένας παρεδέχοντο προσωπικὰς ὀνομασίας (παράβ. τὴν σημ. 60). Ὡσαύτως

μηκέτι. — Καὶ σήμερον ἀκόμη τοῦτο οὐχὶ σπανίως γίνεται μεταξύ των.

Ὅθενδήποτε ὅμως τὸ κακὸν ἐξ ἀρχῆς καὶ ἂν ἐπήγασεν, εἴτε ἀπὸ τῶν προκριτωτέρων τοῦ λαοῦ, εἴτε ἀπὸ τῶν ὑποδεεστέρων, τοῦτο εἶνε βέβαιον, ὅτι πολλοὶ τῶν Ταυροελλήνων ἠσπάσθησαν τὸν Ἰσλαμισμόν. Πρὸς ἀπόδειξιν τούτου ἀναφέρομεν μόνον, ὅτι τὸ πλεῖστον τῶν παρὰ τοῖς Ῥώσσοις λεγομένων ὀρεινῶν Τατάρων, κατὰ τὴν ππρατήρησιν τοῦ Πάλλα, τοῦ Δυβοά καὶ ἄλλων ἐπισήμων περιηγητῶν, δὲν εἶνε ἄλλο τι παρὰ Ἕλληνες ἀποβαλόντες τὴν πάτριαν πίστιν. Μολονότι φέροντες τὸν αὐτὸν ἱματισμόν μὲ ἐκεῖνο τὸ ἔθνος καὶ τὸ κοράνιον ἐπὶ τοῦ στήθους, διακρίνονται εὐκόλως, καὶ μετὰ τὴν πτώσιν των, διὰ τὸ εὐστροφον ἀνάστημα, τὴν ὀρθὴν κατατομὴν τοῦ προσώπου, τὴν ιδιοτροπίαν, τὰ ἐπιτηδεύματα καὶ τὸν ὁπωσοῦν ἀνώτερον πολιτισμόν, ἀπὸ τῶν ἀμαθῶν, εὐπροσηγόρων, σιμῶν, πλαγιοφθάλμων Νογαϊῶν, οἵτινες, μὲ βορυβώδεις ὑπὸ καμῆλων συρομένας ἀμάξας, διαπερῶσι τὰς στέππας.

Ἐκ τοιούτων προηγουμένων δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν καὶ περὶ τῆς ἀλλοιωσεως τῆς γλώσσης, πρὸ πάντων ἀφοῦ ἐστερήθη τὴν θρησκευτικὴν σκέπην. Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰ πολλὰ ὀλίγα γραπτὰ μνημεῖά των ἐκ τοῦ τότε χρόνου, οἷον ἐπιγραφάς, ἀντίγραφα τῆς καινῆς διαθήκης κλ.. αὐτὰ δὲν εἶνε χειρότερα τῶν ἀλλαχοῦ συγχρόνων· ἐπειδὴ ὅπως φυσικῶς τῷ λόγῳ συνετάχθησαν ὑπὸ τῶν ἐμπειροτέρων, δὲν πρέπει νὰ σταθμίσωμεν κατὰ ταῦτα τὴν γενικὴν τῆς γλώσσης ἀξίαν. Ὡς πρὸς ταύτην, μὴν ἐλπίζη τις πολλά! Γὰρ Ποντικὰ Ἐμπόρια, ὄντα μακρὰν τῆς μητρικῆς γῆς, οὐδ' εἰς τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους κατώρθωσεν νὰ « χεύσωσιν, » ὡς λέγει ὁ Αἰσχύλος, « Ἑλλάδος φθόγγον » ἁμικτον. Ἡ συνεχὴς γειτνίσις καὶ ἐπιμιξία μὲ τοὺς βαρβάρους

μία στήλη τοῦ ἔτους 819, ἣτις διαφυλάσσεται ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Θεοδοσίας, μνημονεύει Ταυροέλληνας βαρβαρικῶς καλουμένου Ταμγάν. Ὡς πρὸς αὐτὴν τὴν στήλην σημειωτέον, ὅτι θεωρεῖται μὲν, ἀλλ' οὐ πάντῃ ὀρθῶς, ὡς τὸ παλαιότατον ὄλων τῶν ἐν τῇ Χερσονήσῳ ἀνκκαλυφθέντων καὶ χρονολογίαν φερόντων χριστιανικῶν μνημείων· διότι ἐπὶ τοῦ τοίχου τῆς ἐν Βοσπόρῳ (Κέρτζ) τοῦ ἀγίου Προδρόμου ἐκκλησίης ἰδομεν ἐπιτύμβιον πλάκα τοῦ ἔτους 752.

ἐπετάχυνε τὴν διασπορὰν τῆς γλώσσης. Τοῦτο ἐξάγεται ἀπὸ τοὺς Καλλιπίδας καὶ Γελωιοὺς τοῦ Ἡροδότου, τοὺς Τυριγέτας τοῦ Στράβωνος, τοὺς Μιξέλληνας τοῦ Ἀνωνύμου περίπλου, ἀπὸ τὴν ἐπίπληξιν τοῦ Ὀβιδίου πρὸς τοὺς Τομίτας (62) καὶ τὴν τοῦ Δίωνος Χρυσостόμου πρὸς τοὺς Ὀλβιοπολίτας. Λέγουσι καὶ τὰ συναξάρια, ὅτι ὁ ἅγιος Κύριλλος ἐν τῇ Χερσῶνι ἐσπούδαζε — Χαζαριστί! Ἐν δὲ τῇ Τραπεζοῦντι ἐμορφώθη ἰδιὸν τι τῆς ἐλληνικῆς ἀπὸ ξένων γλωσσῶν μίγμα (63). Ὁ προῤῥηθεὶς Γάλλος Ῥουβρίκιος διηγεῖται εἰς τὰ μέσα τῆς 13 ἐκατονταετηρίδος (64), μεγαλύνων ἀναντιρρήτως τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ὅμως μὴ παραμορφῶν ἐντελῶς τὴν ἀλήθειάν της, ὅτι ἕκαστον τῶν 40 φρουρίων τῆς Ταυρικῆς παραλίας εἶχεν ἄλλην τινα διάλεκτον.

ὑπὸ δὲ τῶν Τατάρων, οἵτινες, πολλοὺς αἰῶνας δεσπόσαντες τῆς χώρας ταύτης, πανταχοῦ αὐτόθι παρεισέδυσαν, ἡ τῶν Ἑλλήνων γλῶσσα, ὡς τὰ ἄλλα, ἔπαθε τὴν μεγαλητέραν ζημίαν. Τὰ μὲν ἀρχαῖα τῶν τόπων ὀνόματα διεστράφησαν ἤδη ὑπὸ τῶν Βενετῶν καὶ Γεννουίτων εἰς δυσδιάκριτον τρόπον, ἀλλὰ μόνον τὰ τῆς παραλίας (65). ἡ δὲ τῶν Τατάρων ἐπιρροὴ εἰσέδου περαιτέρω. Ἐνῶ νέα πάντα βαρβαρικῶς καλούμενα χωρία ἀναφάνονται, τὰ παλαιότερα, ἂν καὶ εἰσέτι φέροντα ἐλληνικὸν τύπον, κατεστρεβλώθησαν. Τοιοῦτοτρόπως διεφθάρησαν ἡ μετεβλήθησαν καὶ τὰ προσωπικὰ ὀνόματα. Εἰς τὸν καθ' ἡμέραν βίον ὑφέρπουσι πρῶτον τινὲς τῶν Τατάρων λέξεις, βαθμηδὸν αἱ λέξεις αὗται γίνονται περισσότεραι μέχρις οὗ καταντῶσι αἱ ἐπικρατέστεραι. Πάντες οἱ Ταυροέλληνες καὶ εἰς ἡμᾶς ἐννοοῦσι Ταταρικὰ καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐορτάζουσι τὰ ἱερὰ Τατχριστί. Ἀλλὰ (τὸ λέγο-

(62) Π. χ. Eleg Lib. V. 7.

Turba Tomitanæ quæ sit regionis et inter

Quos habitem mores: discere cura tibi est?

Mixta sit haec quamvis inter Graiosque Getasque. . . .

In paucis remanent Graiæ vestigia linguae,

Haec quoque jam Getico barbara facta sono.

(63) Ἴδε Fallmerayer, αὐτ. σ. 238

(64) Παράβ. τὴν σημ. 9 τῆς παρούσης πραγματείας.

(65) Ἴδε τὸν περίεργον ὀκτὼ θαλασσίων χαρτῶν ἀπὸ τῶν ἐτῶν 1318—1614 περίπλουν, δημοσιευθέντα ὑπὸ Ἀμμερίου καὶ Ταφέλου (Periplus Ponti Euxini Octuplus).

μεν μετὰ χαρᾶς) τὸ πολλὰ μεγαλήτερον μέρος αὐτῶν, — καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν δὲν εἶνε μικρὸς — μεταχειρίζονται πρὸς ἀλλήλους γλῶσσαν, καὶ τοὶ ἐξαιρέτως χυδαίαν, ἀλλ' ὅμως εἰτέτι ἐλληνικὴν. Οἱ δὲ τοιοῦτοι ἔμειναν συγχρόνως πιστοὶ εἰς τὸ τῶν προπατόρων τῶν θρήσκευμα.

Εἰς τούτους δὲ μάλιστα, οἱ ὅποιοι διετέλουν καὶ κατὰ τὴν γλῶσσαν καὶ κατὰ τὴν ὁμολογίαν Ἕλληνες, ἀπέβη καὶ ὁ τῶν Τατάρων καὶ Τούρκων ζυγὸς μᾶλλον καὶ μᾶλλον βαρὺς καὶ δυσφόρητος. Ἀλλὰ τὸ σωτήριο ἡμᾶρ ἐπλησίαζε, καίπερ κατ' ἀρχὰς βραδέως. Καταφανές, πῶς καὶ πόθεν ὁ τῆς ἐλπίδος σπινθὴρ ἔμελλεν ν' ἀναλάμψῃ. Ἀπὸ τῶν ὁμογενῶν, τοὺς ὁποίους πρότερον ἤδη ὁμοία συμφορὰ ἔφερεν εἰς ὁμοίαν δουλείαν, ἦτο ἀδύνατος ἡ βοήθεια. Ὁ δὲ ῥωσσικὸς αἰτὸς εἶχεν ἀναπετάσει τὰς πτέρυγὰς του, φερόμενος μὲ ἀσφαλῆ πτήσιν αἰείποτε ὑψηλότερα, καὶ παρετῆρει μὲ οἶκτον καὶ ἀγανάκτησιν τὴν κατάθλιψιν τῶν ὁμοθρήσκων.

Μετανύσσεται διαφόρων Ἑλληνίδων χωρῶν καὶ πόλεων εἶχον ἐκ πολλοῦ ἤδη εὖρει ἐν Μόσχᾳ, ὡς πρότερον ἐν Κιοβίῳ, ἄσυλον καὶ ὑποδοχὴν. Μὴ ἀνηκόντων δὲ τούτων εἰς τὴν παρούσαν ἐξιστόρησίν μας, θέλομεν μόνον ὡς ἐν παρόδῳ καὶ συντόμως διασαφήσει τὰς σπουδαιοτάτας τῆς πρὸς τὰ ἐκεῖσε ἀφίξεώς των αἰτίας (66). Ἡξεύρομεν ὅτι αἱ ἐμπορικαὶ σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο ἐθνῶν ἐκπαλαι ἦσαν συχνόταται. Ἡλαττοῦντο, βέβαια, πολὺ διὰ τοὺς Πατζινάκίτας, Τατάρους καὶ Τούρκους, οἵτινες ἀπέφραττον τὴν λεγομένην « ἐλληνικὴν ὁδὸν », τοῦτ' ἐστὶ τὸν κατὰ Βορυσθένην πλοῦν· οὐδέποτε ὅμως ἐξέλιπον, ἀν καὶ ἔλαβον νέας διευθύνσεις. Καὶ δι' ἄλλας δὲ αἰτίας ἡ ἀμοιβαία ἐπιμιξία ἀδιακόπως ἠύξανεν. Ἀφροῦ ὁ Μέγας Βλαδίμιρος, τὴν χριστιανικὴν διδασχθεὶς, ἐνυμφεύθη τὴν Ἄνναν, ἀδελφὴν τῶν αὐτοκρατόρων Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου, πολλὰς ἡ ἱστορία καταριθμεῖ, μέχρι τοῦ τέλους τοῦ Μεσαιῶνος, τῶν ἐν Βυζαντίῳ καὶ Ῥωσσίᾳ Αὐλῶν τοιαύτας γαμικὰς συζεύξεις. Αὗται εἴλκυσαν ἀναριθμήτους Ἕλληνας εἰς τὴν Ῥωσσίαν, ὅπου οἱ ὁμόθρησκοι ἀσμένως τοὺς ὑπεδέχοντο. Βασιλεύοντος τοῦ Δημητρίου, πρὸς τὸν ὅποιον κατέφυγεν

(66) Ὅσα γράφομεν ἐν τῷ κειμένῳ περὶ τῶν ἐν τῇ ἔνδον Ῥωσσίᾳ Ἑλλήνων, εἶνε ἀποσπάσματα ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Καραμζίνου, τ. II. 83. 119. III. 78. 170. IV. 98. V. 92. 180. 316. VI. 44. 55. 827. VII. 159.

ὁ πρειρημένος Ἡγεμὼν τῆς Σουγδαίας Στέφανος, ἡ ἐπιρροή τῶν ξένων εἶχε φθάσει εἰς τοσοῦτον βαθμὸν, ὥστε ὁ τῆς Μόσχας μητροπολίτης Ἀλέξιος ὑπέγραψε καὶ τὰς πρὸς τοὺς Ῥώσσους δηλοποιήσεις του ἐλληνιστί. Πεσοῦτης δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Τούρκων, φυγάδες Ἕλληνες κατέκλυσαν, οὕτως εἰπεῖν, τὴν Ῥωσσίαν, καὶ οὐχὶ ἀρханей μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπίσημοι. Οἱ Ἕλληνες ἱερεῖς ἦσαν αὐτόθι ἐν μεγάλῃ τιμῇ ἱερομόναχοι ἀπὸ τῶν τοῦ Ἀθω καὶ ἄλλων μοναστηρίων διήρχοντο χάριν ἐλέους συνεχῶς τὴν Ῥωσσίαν, ἐγκωμιάζοντες τὴν θεοσέβειαν τῶν ἐγχωρίων. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ἤρκει τις νὰ ᾔηται Ἕλληνα ἵνα εὕρῃ ἑκαταυταὶ δευτέραν πατρίδα εἰς τὴν Ῥωσσίαν. Ἐπομένως καὶ οἱ τὴν Ταυρίδα κατοικοῦντες, στενάζοντες ὑπὸ τῆς Ταταρικῆς δυναστείας, ἦτο φυσικὸν νὰ ἐλπίσωσι τὴν σωτηρίαν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἔθνους, τοσοῦτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον ἦσαν γείτονες. Οἱ δὲ Ῥώσσοι πρὶν δυνηθῶσι νὰ δώσωσι πραγματικὴν ὑπεράσπισιν εἰς τοὺς δυστυχεῖς χριστιανοὺς τούτους, ἐχρεώσθουν νὰ διαλύσωσι πολλὰ καὶ μεγάλα ἐμπόδια· ἐχρεώσθουν πρὸ πάντων ν' ἀνοίξωσι πάλιν τὴν πρὸς τὰ Ποντικὰ διάβασιν, κεκλεισμένην ὑπὸ τῶν πολεμίων.

Τὸ Κράτος τοῦ Χρυστοῦ Ὁρδίου ὑφίστατο ἀκόμη ὡς μεσότοιχον μεταξὺ τῶν Ῥώσσων καὶ τῆς Ταταρικῆς. Εἰς τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ, εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου σκοποῦ τῆς Μόσχας, συνετέλεσε καὶ μία γυνὴ Ἕλληνίς, δηλαδή ἡ περίφημος Σοφία, ἡ τοῦ τελευταίου Βυζαντινοῦ Αὐτοκράτορος ἀνεψία. Ὑπανδρευθεῖσα μετὰ τοῦ Μεγάλου Κναΐσου Ἰωάννου Γ' Βασιλίδου, περὶ οὗ ἀνωτέρῳ λόγος, δὲν ἔπαυε καθ' ἡμέραν ἐρωτῶσα τὸν σύζυγόν της « πόσον χρόνον ὀφείλω νὰ ᾔμαι δούλη τῶν Μογγόλων; » ἑωσοῦ ἐπέτυχε τῆς εὐχῆς (67). Οὐ πολλῶ δ' ὕστερον, ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου Δ' βλέπομεν τοὺς Ῥώσσους, καὶ κατὰ τὴν ἐλληνικὴν ὁδὸν, στρατευομένους εἰς τὰ πέριξ τοῦ Περικωπίου φρουρίου, ὅπερ κτισθὲν ὑπὸ τῶν Τατάρων ἐν αὐτῷ τῷ ἰσθμῷ, ἐχρησίμευσεν ὡς κλεῖς τῆς Χερσονήσου. Μολαταῦτα ἡ βασιλεία τῶν Χάνων, ὑπερασπιζομένη ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἔμεινε πολὺν ἀκόμη χρόνον ἀκλόνητος. Οὐδὲ αἱ περίφημοι νῆκαι τοῦ Μεγάλου Πέτρου δὲν ἐξεταθησαν ἕως εἰς τὴν κυρίως Ταταρικὴν, ἀν καὶ περιεποίησαν τῇ Ῥωσσίᾳ τὴν μέχρι

(67) Καραμζίνος. VI. 71.

τῆς Μαιώτιδος χώραν, ὅπου εὗρέθη τὸ ὡς θαλάσσιον ὀρμητήριον κατάλληλον Ἀζώγιον. Ἐπὶ δὲ τῆς Αὐτοκρατορίας τῆς Ἀννης, οἱ δύο γνωστοὶ στρατηγοὶ Μίνιχος καὶ Λάσχος, ὁ μὲν διὰ ξηρᾶς, ὁ δὲ διὰ θαλάσσης, εἰσβαλόντες εἰς τὴν Χερσόνησον, ἐξεπολιόρκησαν τὰς πλείστας πόλεις καὶ αὐτὴν τὴν Βαχτσιαράϊαν. Καὶ μολονότι ἐγκαταλείψαντες αὐτὴν ἐπέστρεψαν πάλιν, ὅμως ἔκτοτε ἡ τελευταία τύχη τῆς Ταυρικῆς ἦτο φανερά. Τὰ ἀποτελέσματα, ὡς πρὸς αὐτὴν τῶν δύο Τουρκικῶν πολέμων ἐπὶ τῆς Αἰκατερίνης, κατὰ τὰ ἔτη 1769—1774 καὶ 1787—1791, θέλομεν ἰδεῖ κατωτέρω, καθὼς καὶ τῶν ὡς πρὸς τὴν λοιπὴν μεσημβρινὴν Ῥωσσίαν πραχθέντων ἐπὶ τῶν Αὐτοκρατόρων Ἀλεξάνδρου καὶ Νικολάου.

Εἶνε πασίγνωστον ὅτι αἱ συνέπειαι ὅλων τῶν ἐκστρατειῶν τούτων ἐνδιέφερον τοὺς πανταχοῦ τότε Ἑλλήνας. Διὰ μὲν τοὺς ἐν τῇ Ταυρικῇ κατ' ἀρχὰς δὲν ἦσαν ἐπωφελεῖς, διότι οἱ Τατάροι, ὅσον βιαίότερον ἐστενοχωροῦντο ὑπὸ τῶν Ῥώσων, τοσοῦτον φιλεκδικώτερον κατεδίωκον τοὺς Χριστιανοὺς ὑπηκόους των. Ἡ τοπικὴ παράδοσις μνημονεύει ἱερέων Ἑλλήνων, οἵτινες λειτουργοῦντες ἐφονεύθησαν ἐν αὐταῖς ταῖς ἐκκλησίαις ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν· ὅσω δὲ ἡ καταδυναστεία ἤρξανε, τοσοῦτω ἐπροχώρει ἡ ὥρα τῆς ἀπὸ αὐτῶν ἀπαλλαγῆς. Τὰ πικρὰ παράπονα, τὰ ὁποῖα οἱ Ταυρικοὶ Ἑλλήνες καὶ ἄλλοι Χριστιανοὶ, τὰ πάνδεινα πάσχοντες, ἀνέφερον, τῷ 1764, πρὸς τὸν Ῥωσικὸν ἐν τῇ Βαχτσιαρχίᾳ ἀντιπρόσβυν Νικηφορόβιον ἔμελλον ἐντὸς ὀλίγου νὰ θεραπευθῶσιν.

Ἐξεργάγη ὁ πρῶτος ἐπὶ τῆς Αἰκατερίνης πόλεμος μετὰ τῶν Τούρκων. Αἱ νίκαί τῶν Ῥώσων, ὑπὸ μὲν τὸν Ὀρλόφιον ἐν τῷ Ἀρχιπελάγει, ὑπὸ δὲ τὸν Δολγορούκιον ἐν τῇ Ταυρικῇ, ἐπέφεραν τὰ μεγαλήτερα ἀποτελέσματα. Αὗται μὲν ἠνάγκασαν τοὺς Τούρκους νὰ ἀνακηρύξωσι τὴν αὐτονομίαν τοῦ Ταυρικῷ Χανάτου καὶ νὰ παραδώσωσι τὰ ἐνταῦθα ὅγυρὰ πλίσματα Κέρτζ καὶ Γενικαλὲ τοῖς Ῥώσοις· αἱ δὲ τοῦ Ὀρλοφίου ἐπροξένοον μεγάλην τινὰ μετανάστευσιν Ἑλλήνων εἰς τὰ ῥηθέντα [φρούρια, περὶ ἧς θέλομεν ὁμιλῆσαι ἐν οἰκείῳ τόπῳ.

Οἱ Ταυροῗλληνες, τοιοιτοτρόπως ἀπαλλαγέντες τοῦ ἐνὸς τῶν δεσποτῶν των, ἤρχιζον νὰ ἀπαιτῶσι καὶ ἄλλας ὠφελείας· ἀνεγείρονται ὡσὰν ἀπὸ μακρᾶς ναρκώσεως καὶ ληθαργίας εἰς νεαρὴν δραστηριότητα καὶ ἐνέργειαν. Σκεπτόμενοι περὶ τῆς συμπαθείας καὶ τῶν ἐνίοτε ἤδη ἐν αὐτῷ τῷ Ῥωσικῷ κώδικι μνημνευθέντων προνομίων, ἅτινα οἱ ὁμογενεῖς των ἐκαρποῦντο εἰς

τὴν Μόσχαν, τὸ Κιόβιον, τὸ Νεσχίνιον, πρὸ πάντων δὲ περὶ τῆς ἐξαιρέτου τῆς Αὐτοκρατορίσσης εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος εὐνείας, ἀποφασίζουσι νὰ ἐπικαλεσθῶσιν εἰς ἑαυτοὺς τὸ ἔλεος αὐτῆς. Κατ' εὐτυχίαν ἔζη τότε μεταξὺ τῶν ἀνὴρ ἐπιτήδειος εἰς τὸ νὰ διευθύνῃ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην.

Οὗτος ἦν ὁ τῶν ἐν Μαρτίαν ἢ Μαρτιανουπόλει, (προαστείῳ τῆς πρωτεύουσας τῶν Χάνων) κατοικούντων Ἑλλήνων ἱερεὺς τοῦνομα Ἰγνάτιος, ὁ μετὰ ταῦτα ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου α Καφραϊκῆς καὶ Γοτθικῆς Μητροπολίτης » διορισθείς. Κατὰ συμβουλήν τῶν προκριτωτέρων τῆς χώρας, συνέταξεν ἀναφορὰν, τῇ 16 Ἰουνίου τοῦ 1778, πρὸς τὴν Αὐτοκρατίρισσαν, διαλαμβάνουσιν τὰς θερμὰς τῶν Ταυροελλήνων Χριστιανῶν παρακλήσεις, ὅπως αὕτη εὐδοκήσῃ νὰ ὑποδεχθῇ αὐτοὺς ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν της καὶ ἐπιτρέψῃ νὰ ἀποκαταστηθῶσιν ἐν Ῥωσσίᾳ. Τὴν δὲ ἀναφορὰν ταύτην ἐνεχείρισαν εἰς τὸν διάσημον Σουβάρωφ, εὐρισκόμενον τότε εἰς Βαχτσιαράϊαν, ὅστις τῷ ἐπιόντι ἔτει τὴν ἐξαπέστειλεν εἰς τὴν Πετρούπολιν.

Ἡ πρὸς αὐτοῦ ἀπάντησις τῆς Αὐτοκρατορίσσης ἀρκούντως ἀποδεικνύει ὅτι δὲν ἤλπισαν ἐπὶ ματαίῳ· ἡ ἀπάντησις αὕτη ἐξεδόθη τῇ 21 Μαΐου 1779 καὶ εὐρίσκεται ἐν τῇ πλήρει συλλογῇ τῶν Οὐκαζίων (68). Ἴδου ἐν συντομίᾳ τινὰ αὐτῆς κεφαλαία. Α) Ἄπαντες οἱ Ταυρικοὶ Χριστιανοί, οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ μετοικήσωσιν εἰς τὴν Ῥωσσίαν, ἃς ἦνε πεπεισμένοι εἰς τὴν προστασίαν τῆς Αὐτοκρατορίσσης· ὅσοι ἐξ αὐτῶν εἶνε ὀφειλέται τῷ Χάνῳ, ἀπαλλάσσονται τῶν χρεῶν δημοσίου· τοῖς δὲ λοιποῖς ἐνδεέσιν ἐπιχορηγοῦνται τὰ τῆς ὁδοιπορίας. Β) Καρποφόρα γήπεδα διανέμονται αὐτοῖς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀζωβίου (ἥτις νῦν τῆς Αἰκατερινοσλάβης) ὁμοῦ μετὰ ὅλων τῶν ἐκεῖτε ἀλικῶν, ἐλευθέρων ἀεὶ παντὸς δασμῶ. Γ) Τοῖς ἐμπόροις καὶ χειροτέχναις ἐπιτρέπεται νὰ ἀποκατασταθῶσιν εἰς τὴν Αἰκατερινοσλάβην καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν νὰ κατασκευασθῇ Μαρτιούπολιν. Δ) Φορολογία ἐπιβάλλεται αὐτοῖς μόνον μετὰ παρέλευσιν 10 ἐτῶν (ἀλλὰ καὶ τότε κατὰ εὐτελεστάτην διατίμησιν). Ε) Ἡ Κυβέρνησις θέλει

(68) Ὑπ' ἀριθμὸν 14,879. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο, ὑπογεγραμμένον ὑπὸ τῶν διαδόχων τῆς Αἰκατερίνης Αὐτοκρατόρων, διαφυλλάσσεται παρὰ τῷ Ἑλληνικῷ τῆς Μαρτιουπόλεως δικαστηρίῳ, ἐντὸς περιχρύσου ἀργυρᾶς θήκης

λάβει πρόνοιαν περὶ τῆς δαπάνης τῶν ἀναγκαίων αὐτοῖς οἰκοδομημάτων. ΣΤ) Πάσης κατὰ καιρὸν στρατολογίας εἶνε ἐλεύθεροι. Ζ) Συγχωρεῖται αὐτοῖς ὅπως διοικῶσιν ἅρ' ἐαυτῶν τὴν δημορχίαν καὶ ἀστυνομίαν των. Η) Ὡς πρὸς τὴν ἐμπορίαν, ναυτιλίαν, καὶ παντὸς εἶδους βιομηχανίαν, ἀπολαμβάνουσι τὰ αὐτὰ δικαιώματα, ἅπερ οἱ λοιποὶ ὑπήκοοι τῆς ἐπικρατείας.

Καὶ πρὶν ἔτι δημοσιευθῇ ἡ δωρητικὴ αὕτη διάταξις ἤρχισαν νὰ προετοιμάζωνται διὰ τὴν μετοικεσίαν. Ὁ Ἰγνάτιος ἦτο εἰς τοῦτο ἀκάματος. « Καθὼς ὁ Μωσῆς, » λέγει ὁ ἀρχιερεὺς Γαριήλ, ὁ περιγράψας τὸ περίεργον τοῦτο γεγονός, « καθὼς ὁ Μωσῆς ἐξήγαγε τοὺς Ἰσραηλίτας ἐκ τῆς Αἰγυπτιακῆς δουλείας εἰς τὴν γῆν τῆς Ἐπαγγελίας, οὕτως ὁ Ἰγνάτιος ἐλευθέρωσε τοὺς συμπατριώτας του ἀπὸ τοῦ σκληροῦ τῶν Τούρκων ζυγοῦ. Ἡ πρόσκλησίς του καλῶς ἀντήχησεν καὶ συγκατέπεισεν ἅπασαν τὴν Ταυρικὴν πανταχοῦ ὁ λαὸς ἀνιστάμενος συρρέει ἀγεληδὸν περὶ τὸν ἱερέα, ἐγκαταλείπων ἀδακρυτὶ τὰς κατοικίας καὶ τὰς γενεθλίους ἐστίας του, τοὺς ἱεροὺς ναοὺς καὶ τὰ θυσιαστήρια. Πολλὰ χωρία κατερημώθησαν· πολλὰ διάκεινται οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας. »

Ὁ δὲ Χάνος οὐδόλως τὴν μετανάστευσιν ἐδυσκόλευε, διότι, κατὰ τοὺς θεσμοὺς τοῦ Χανάτου, ὅλοι οἱ ἀδέσποτοι ἀγροὶ ἐγιναν ἰδιοκτησία αὐτοῦ, καὶ περαιτέρω τὸ προορατικὸν τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ δεν ἐξετείνεται.

ὑπὲρ τὰς 20 χιλιάδας Ἑλλήνων, ἄνδρες, γυναῖκες, τέκνα, ὥρμησαν πρὸς τὴν νέαν πατρίδα των. Ἡ προσδιορισμένη αὐτοῖς χώρα, μολονότι φύσει πολὺκαρπος, ἦτο ὅμως ἀκόμη ὀλίγον καλλιεργημένη, χρησιμεύουσα πρότερον ὡς νομὴ τῶν ἵππων τῶν Κοζάκων. Καθιδρυθέντων δὲ ἐκείσε τῶν Ταυροελλήνων, νέα σπουδῇ, νέα φιλοπονία ἀναβλαστάνει εἰς τὰς στέππας· οἱ μὲν γεωργοῦσι τοὺς ἀγροὺς καὶ τοὺς κήπους, οἱ δὲ συλλέγουσι λίθους καὶ ὑλικόν, ἄλλοι δὲ κατασκευάζουσιν οἰκήματα. Εἰς τὴν δυτικὴν ἀκτὴν τῆς Μαιώτιδος, κατὰ τινὰ ὥραϊον πρὸς τὴν λίμνην λόφον, (πλησίον τοῦ ποταμοῦ Καλκᾶς, (69) ὅπου πρὸ 555 ἐτῶν εἶχε συμβῇ ἡ δυστυχὴς ἐκείνη μάχη, ἣτις καὶ ἔφερε τοὺς τότε Ταυροέλληνας εἰς τὴν τυραννίαν, ἣν διέφευγον ἤδη οἱ ἀπόγονοί των) κατέβαλον τὰ θε-

(69) Παράβ. τὴν σημ. 13 τῆς παρούσης διηγησῆς.

μέλια πόλεως, ἔχοντες κυρίως φροντίδα περὶ κατασκευῆς νασῶν, ὅπου πεπρακτέθυσαν τὰ διασωθέντα ἐκ τῆς Ταυρικῆς ἱερὰ πράγματα, οἷον τὰς εἰκόνας, τὰ ἄμφια κ. α. Τὸ δὲ κτίσμα τοῦτο, ἀπέχον περίπου 150 χιλιομέτρα τοῦ μεγάλου ἐμπορείου Ταγανρόγου, ὠνόμασεν Μαριούπολιν, εἰς μνήμην τῆς ἐν τῷ Κριμίῳ προϊσταμένης ποτὲ κοινότητός των.

Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ Μαριούπολις περιέχει 3300 κατοίκους, τοὺς πλείστους, Ἕλληνας, τέσσαρας ὀρθοδόξους ἐκκλησίας, ἑλληνικὴν δημαρχίαν, ἐν ἑλληνικὸν σχολεῖον, ὀλίγα τινά, ἀλλ' ἀπήμαντα, τεχνουργεῖα, δηλαδὴ μηχανονίων, ὀπτῶν πλίνθων, ἀσβεστοῦ κτλ. Ὁ ἐν τῷ προκτείῳ ναὸς τῆς Θεοτόκου θεωρεῖται πρὸ πάντων ὡς πολλὰ σεβαστὸς, ἐνεκα τῆς παλαιότητός καὶ πολυτίμου τῆς ἁγίας Παρθένου εἰκόνης· ἐν αὐτῷ συνέρχονται προσκυνηταὶ πανταχόθεν τῆς ἐπαρχίας, εὐλαβεῖς χάριν.

Τὸ ἐπικρατέστερον μέρος τῶν μεταναστῶν κατετάθησαν ἐν τοῖς ἀγροῖς, λαβόντες ἕκαστος τριάκοντα Ῥωσικὰ (ἑκατὸν εἴκοσι πέντε Γερμανικὰ) στρέμματα γηπέδου. Εὖθις ἐξ ἀρχῆς ἐσύστησαν εἴκοσιν ἀποικίας, προσθέντες ὕστερον ἔτι τέσσαρας, τὰς ὁποίας ὠνόμασαν ὁμοίως μὲ τὰς πατρῷας κώμας των, οἷον Καμάρην, Γενισάλαν, Γοόρσουρ, Λάσπην, Μαγκώπιον, κτλ· ἔχουσι δὲ (πῶς γὰρ οὐ;) καὶ τὴν αὐτὴν Κωνσταντινούπολιν αὐτῶν καὶ Ἰγνατίαν», κληθεῖσαν οὕτω πρὸς τιμὴν τοῦ μητροπολίτου των.

Ὁ ἀξιωματικὸς οὗτος ἀνὴρ κατῴκει πρῶτον, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ, εἰς πρόστυχον ὑπόγειον καλύβην. Βραδύτερον περὶσκεύασθη μὲν πρὸς χρῆσιν αὐτοῦ λίθινον οἰκοδόμημα ἐν τῇ πόλει, ἀλλ' ὁ πολλὰ ἤδη γέρων προεβίβη τὴν διαμονὴν εἰς τὴν ἐξοχὴν παρὰ τῷ ποταμῷ Καλμῖῳ, ὅπου εἶχεν ἀγροικίαν μετὰ μεγάλου κήπου καὶ παρεκκλήσιον. Ἦρχισε νὰ ἀνεγείρῃ αὐτόθι καὶ μοναστήριον, σεμνυνόμενον ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ἀλλὰ ὁ θάνατος αὐτοῦ, ἤδη ἔχοντος τὸ ἐβδόμηκοστὸν καὶ ἐπέκεινα ἔτος τῆς ἡλικίας, διέκοψε τὴν ἐπιχειρήσιν ταύτην, τὸ 1786. Ἀποβιώσαντος τοῦ Ἰγνατίου, ἐξέλειπεν ἡ Γοτθία λεγομένη ἐπισκοπὴ ἐξ ὁλοκλήρου. (69α)

(69α) Ὁ διάδοχος καὶ συμπτριώτης τοῦ Ἰγνατίου Δωρόθεος, λαβὼν τὸν τίτλον τοῦ ἐπισκόπου Θεοδοσίας καὶ Μαριουπόλεως, μετέφερε τὴν καθέδραν του εἰς τὴν Ταυρικὴν. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας τὴν αὐτὴν ἐπισκοπὴν, μετονομασθεῖσαν Αἰκατερινοσλάβης καὶ Ταγανρόγου, ἀρχιερατεύει

Ὡς πατὴρ ἀνεχόμενος πάντα ἐπ' ἀγαθῷ τῶν τέκνων, ὁ Ἰγνάτιος ἐθεράπευε διηνεκῶς τὰς ἀνάγκας τῆς κοινότητός του. Τῷ ὄντι αὕτη ἡ μέριμνα καὶ περιποίησις αὐτοῦ τόσῳ μᾶλλον ἦτο ἐπωφελὴς, ὅσῳ προῆλθον ἐπικινδυνότατα νοσήματα ἐκ τῶν πόνων τοῦ συνοικισμού καὶ τῆς μεταβολῆς τοῦ κλίματος μεταξὺ τῶν πρότερον εἰς τὸν διαφερόντως εὐκραῖ ἁέρα τῆς Ταυρίδος εἰθισμένων. Ἡ ἐλάττωσις τῶν Ἑλλήνων ἐν ὅς τῶν πρώτων ἐτῶν ἐγίνε τοσαύτη, ὥστε τῷ 1792, κατὰ τὰς δημοσίους καταγραφάς, τὸ ὅλον αὐτῶν δὲν ὑπερέβαινε τὸν ἀριθμὸν τῶν 18,000. Εἶχεν αὕτη ὁμῶς, ἐκτὸς τῶν νοσημάτων, καὶ ἄλλην τινὰ αἰτίαν, ταύτην, ὅτι πολλοὶ, κατακτιθέντες τῷ 1783 τοῦ Κριμίου ὑπὸ τῶν Ῥώσων, ἐπέστρεψαν ἐκεῖσε. Βραδύτερον δὲ πάλιν ὁ πληθυσμὸς αὐτῶν ἔκαμε μεγάλας προόδους, ὥστε ὑπολογίζεται τώρα εἰς 36,000, συμπερίλαμβανομένων τῶν ὕστερον ἀπὸ τῆς Ἀνάπης καὶ τῆς Τουρκίας ἐπελθόντων Ἑλλήνων καὶ ὀλίγων τινῶν ἀπὸ τῆς Βασσαράβιας.

Οἱ περὶ τὴν Μχιώτιδα Ἕλληνες, ὡς ἐκπαλαὶ ἔμπειροι μᾶλλον τῆς κηπουρίας καὶ ἀμπελουργίας ἢ τῶν κυρίως γεωργικῶν, δὲν ἤξευρον νὰ προάξωσι τὰς πεδιάδας τῆς στέππης εἰς τὸν τῆς βελτιώσεως βαθμὸν, εἰς ὃν ἔφερόν τας οἱ ὅμοροι αὐτοῖς πρὸς δύσιν Γερμανικῶν Μεννονιτῶν ἀποικοί. Ὡσχύτως καὶ ἡ ἐμπορεία καὶ ἡ ναυτιλία τῶν βραδέως μόνον προοδεύουσιν. Ἀκμάζουσιν δὲ καλῶς τὰ ἀλιευτικὰ πρὸς αὐτοῖς καὶ δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι τὸ χαβι-
άριον, ὅπερ τρώγουσιν οἱ ἐν Ἑλλάδι Ἕλληνες, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ συνα-
γεται πρῶτον καὶ προπαρασκευάζεται ὑπὸ τῶν Ποντικῶν συμ-
πατριωτῶν τῶν.

Περὶ τῆς πνευματικῆς τῶν ἐκεῖσε ἀνατροφῆς καὶ ἀναπτύξεως ἡ Κυβέρνησις πρὸ πολλοῦ ἐπρονόησε, συστήσασα Ἑλληνικὸν Σχο-
λεῖον ἐν Μαριουπόλει· ἄλλα δὲ παιδαγωγεῖα ὑπάρχουσι κατὰ τὰς
κώμας διευθυνόμενα ὑπὸ τῶν ἱερέων. Τοιαύτη περὶ τῆς ἐκπαιδεύ-
σεως φροντὶς προάγει καλοὺς καρπούς· οἱ νέοι ὁμιλοῦσιν ἤδη τὴν
Ἑλληνικὴν καθαρῶτερα παρὰ οἱ προγενέστεροι· ἡ Ταταρικὴ ἀπο-
κρούεται αἰὲ μᾶλλον, καὶ παρὰ τῇ θεῇ λειτουργίᾳ καὶ παρὰ τῇ
κατηχήσει καὶ ἐν τῷ καθ' ἡμέραν βίῳ. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὁ
χρόνος θέλει ἐξαλείψει καὶ τὰ ἄλλα εἴτε ὡς πρὸς τὰ ἔθιμα

ὁ σεβασμιώτατος Ἰννοκέντιος, ἐν δὲ τῇ Μαριουπίλει ὁ προϊστάμενος εἰ-
ρεὺς εἶνε ὁ Κ. Ὁρέττης Παντελεήμων.

εἴτε ὡς πρὸς τὸν ἱματισμὸν λείψανα τῆς μακρᾶς κατὰδυναστείας αὐτῶν ὑπὸ τῶν Τατάρων. Διὰ τί λοιπὸν νὰ ἀπελπίζεταιί τις, ὅτι καὶ οἱ ἄποικοι οὗτοι, οἵτινες, ἀφ' ὅτου κατὰ τὸν 6 πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα κατέλιπον τὴν ἐπιφανῆ ἰδίαν των πατρίδα, τόσα βάσανα ὑπέφερον, εἰς τόσας ἐναλλαγὰς τῆς τύχης ἐπέζησαν, θέλουσί ποτε, σὺν θεῷ, εἰς τὸ μέλλον δικαιολογήσει τὴν καταγωγὴν των. ;

Δὲν εἶχον δὲ ἀκολουθήσει ὅλοι οἱ Ταυροέλληνες τὸν Ἰγνάτιον εἰς τὴν Ῥωσσίαν διέμειναν, ὡς εὐρίσκομεν ἐκ στασιστικῶν καταλόγων, ἀκόμη κατὰ τὸ ἔτος 1779 τοῦλάχιστον 10000 ἐν τῇ χερσονήσῳ· οἱ μὲν διότι ἐκέρδιζον πολλὰ χρήματα ἐκ τῆς ἐργολαβίας τῶν ὑποστατικῶν τοῦ Χάνου, οἱ δὲ ἀπεκδεχόμενοι τὴν ὥραν, ὅτε πᾶσα ἡ χώρα ἐκείνη ἐμελλε νὰ ὑποταχθῇ τοῖς Ῥώσοις. Τῇ ἀληθείᾳ τὸ συμβῆναι τοῦτο δὲν ἐβράδυνεν· ὁ Χάνος, εἰς τὰ ἔσχατα πολλάκις ἐνοχληθεὶς ὑπὸ τῶν Μουρζῶν καὶ ἄλλων μεγιστάνων του, ἀφῆκε τῷ ἔτει 1783, ὅπως διάγῃ ἄνετον καὶ ἡσυχον βίον, ὅλον τὸ Κρίμιον εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Ῥώσων. Οὕτως κατέδυσ καὶ ἡ τελευταία σκιά τῆς φοβερᾶς ποτε τῶν Τατάρων δυναστείας. Τότε ἐπανῆλθον, ὡς εἴπομεν ἤδη, πλῆθος τῶν ἐν τῇ Ἀζοβικῇ ἐπαρχίᾳ Ἑλλήνων εἰς τὴν ἀσφαλῶς καὶ εἰρηνικῶς ἔχουσαν Ταυρικὴν. Ἡύξανεν ὁ λαὸς οὗτος πρὸς ἐτι, ἀφοῦ, δυνάμει τοῦ κατὰ τὸ 1798 οὐκαζίου, ὁμοεθνεῖς ἀπὸ τῆς Τραπεζοῦντος μάλιστα καὶ τῆς Σινώπης διέβησαν εἰς τὴν Θεοδοσίαν, ὅπου ἔτυχον σπανίας εὐνοίας ἐκ μέρους τοῦ κυβερνήτου Βρονεβσκού (1812)· ὥστε τὸ σύμπαν τῶν ἄχρι τοῦδε αὐτόθι κατοικούντων Ἑλλήνων ὑπερβαίνει τοὺς 16500. Ἀπολαμβάνουσι δὲ πάντες τὰ αὐτὰ δικαιώματα, ὡς οἱ αὐτόχθονες, τινὲς δὲ καὶ ἰδιαίτερα προνόμια, μετερχόμενοι οἱ μὲν τὴν γεωργίαν, οἱ δὲ τὸ ἐμπόριον, ἄλλοι τὰ πολιτικὰ, ἄλλοι τὰ στρατιωτικὰ.

Δὲν σκοπεύομεν νὰ διηγηθῶμεν τὰ καθ' ἕκαστα περὶ αὐτῶν. Μολαταῦτα εἰς κλάδος αὐτῶν ἀπαιτεῖ ἰδίαν ἐξιστόρησιν, ὡς κατ' ἐξοχὴν ἀξιωματικὸς, ἐννοῶ τὸ λεγόμενον « Μπαλακλαβικὸν Ἑλλήνων Τάγμα »· Ἡ ἀρειμάνιος αὕτη φυλὴ ἡξιώθη ἐγκρίτου χρονογράφου, τοῦ ἐξοχωτάτου Ῥώσου Σαφονοβίου. Καὶ ἡμεῖς εἰχομεν κατὰ νοῦν νὰ μεταφράσωμεν ἐν ἐκτάσει τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἀκριβέστατα ἐπεξεργασμένην πραγματείαν (70), ἀλλὰ τὸ στε-

(70) Αἱ πηγαὶ τοῦ Σαφονοβίου εἶνε αἱ ἀσφαλέςταται, εἶον πρακτικὰ

νὸν τοῦ παρόντος ὑπομνηματίου δὲν μᾶς ἐπιτρέπει, εἰμὴ νὰ ἀναφέρωμεν ὀλίγα τινὰ ἀποσπάσματα αὐτῆς.

Ζῇ εἰσέτι ἐν τῇ 'Ελλάδι ἡ μνήμη τοῦ πρώτου τῆς Μεγάλης Αἰκατερίνης κατὰ τῶν Τούρκων πολέμου καὶ τῆς ἐκστρατείας τοῦ 'Ορλοφίου, εἰς τῆς ὁποίας τὰ λαμπρὰ κατορθώματα οἱ Μανιάται καὶ οἱ τοῦ 'Αρχιπελάγους νησιῶται τόσον ἀνδρείως συνετέλεσαν. Κρίνομεν διὰ τοῦτο περιττὸν νὰ γράφωμεν ἐν ἐκτάσει ἐνταῦθα πράγματα γνωστά.

Ἀμα μετὰ τὴν διακήρυξιν τοῦ πολέμου, ὁ Ῥωσικὸς ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν πρόεδρος, Κόμης Πανῖνος, δι' ἐπιστολῆς ἡμερολογουμένης τῇ 22 'Ιανουαρίου 1769, προέτρεψε τὸν ἐν 'Ιθώμῃ Στέφανον Μαυρομιχάλην, ἀρχηγὸν τῶν Σπαρτιατικῶν λεγεῶνων, εἰς σύμπραξιν μετὰ τῶν ὁμοθρήσκων του. Ἐπίσης ὁ 'Ορλόφιος εἰσπλεύσας μὲ τὸν στόλον εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, δημοσιεύει ἀνάλογον προκήρυξιν τῆς Αὐτοκρατορίσσης. 'Ο Μαυρομιχάλης ἀσπάζεται προθυμότατα τὴν πρότασιν τοῦ Πανίνου, ἀποκρινόμενος καὶ διὰ γραμμάτων καὶ διὰ ἐξαποστολῆς πρὸς τὸν 'Ορλόφιον, τοῦ ἑαυτοῦ ἀνεψιοῦ καὶ τοῦ Κ. Ἀγγέλου Ἀδαμοπούλου. Ἐν τινι ἀκολούθῳ ἐπιστολῇ ὁ Ῥωσικὸς Ναύαρχος ἐκφράζει τὴν μεγάλην αὐτοῦ εὐχαρίστησιν, προσθέτων ἐπὶ τέλους τάδε: « ἐν μόνον παρ' ὑμῶν ἐξαιτοῦμαι, ὁμονοεῖτε καὶ ὁ θεὸς θέλει εὐλογῇσει τὰ ὄπλα Σας. »

Ἀμέσως οἱ Ἕλληνες, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Πελοποννήσιοι καὶ Αἰγαιοπελαγίται, ἰδίᾳ τῶν δαπάνη συνεκρότησαν ὁκτὼ τάγματα στρατοῦ, ὅστις ἀδελφικῶς ἐσυμμερίζετο μὲ τοὺς Ῥώσους πάντα τῶν μαχῶν κίνδυνον καὶ πόνον, πάντα τῶν νικῶν στέφανον, μὴ ἐξαίρουμένου οὐδὲ τοῦ παρὰ Τζεσμίῳ στηθέντος τρυπχίου. « Ἀπέδειξαν, » λέγει ὁ Σαφονόβιος, ἐπαριθμήσας 25 ἀγῶνας ἐν:ὸς 4 ἐτῶν καὶ ὁμοῦ ἐπαινέσας τὴν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀναπάσεως φιλοξενίαν τῶν Ἑλλήνων, « ἀπέδειξαν οἱ ὁμόθρησκοί μας τὴν μεγαλητέραν ὁρμὴν καὶ ἀνδρείαν, καθὼς καὶ ἰδιαιτέραν ἐπιτηδειότητα

τῆς Κυβερνήσεως, τὰ ἐν τῷ Ἀρχεῖῳ τῆς Μπαλακλάβης διαφυλασσόμενα ἔγγραφα, ἐπιστολαὶ συγχρόνων ἐνδόξων ἀνδρῶν, κ. α. Ὑπομιμνήσκει δὲ ὁ ἀκριβὴς οὗτος ἐξεταστής, ὅτι αἱ δι' ἀλληλογραφίας διαπραγματεύσεις τῶν Ἑλλήνων μὲ τὸν Πανῖνον, τὸν 'Ορλόφιον κ. α., δὲν εὐρίσκονται ἐν τῷ εἰρημένῳ ἀρχεῖῳ, εἰμὴ ἀντεγεγραμμένοι καὶ ἀχρειέστατα Ῥωσιστὶ μεταφρασθεῖσαι, καὶ φρονεῖ διὰ τοῦτο, ὅτι τὰ πρωτότυπα ἔμειναν καὶ σώζονται παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ τοῦ Μαυρομιχάλη.

νὰ ὑπηρετήσωσιν ἄλλοτε ἄλλως, νῦν μὲν ἐν τῷ πεζικῷ, νῦν δὲ ἐν τῷ ναυτικῷ. Ἡ μακρὰ καταπίεσις ὑπὸ ἀνημέρων καὶ βιαίων Τουρκικῶν Πασχῶν ἐξήντησεν ἄπισχον τὴν ὑπομονὴν των καὶ ἐνέπνευσεν ἐκδίκησιν κατὰ τῶν τυράννων των· μαχόμενοι ὑπὲρ τῆς πίστεως, ὑπὲρ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν, συνέτειναν ἀναντιρρήτως πρὸς τὸ νικηφόρον ἀποτελέσμα τῆς κατὰ τὸ Αἰγαῖον πελαγος ἐκστρατείας ».

Ἀλλ' ὅταν ὁ πόλεμος ἔκλινε πρὸς τὸ τέλος, ἀνεσύχησαν περὶ τῶν μελλόντων· ἤθελον ἄρα πάλιν ὑποκύψει εἰς τοὺς παρωργισμένους, ἀσπόνδους ἐχθροὺς των ; Τοῦτο φοβούμενοι ἐξαποστέλλουσι περὶ τῶν πρακτέων πρεσβεῖαν πρὸς τὸν Ὀρλόφιον. Ὁ δὲ, πραγματικῶς εὐγνωμονῶν αὐτοῖς διὰ τὰς ἐκδουλεύσεις, ἀντεπιστέλλει γράμματα τῇ 2 Σεπτεμβρίου 1774 πρὸς « Ὁλοῦς τοὺς ἀνδρείους καὶ πιστοὺς Ταγματάρχας, Καπιτάνους, Ἀξιωματικούς καὶ τὰ ἄλλα μέλη τοῦ Ἀλβανικοῦ Στρατοῦ », ἐπαγγελλόμενος αὐτοῖς ἄσυλον εἰς τὴν Ῥωσσίαν. Περιέχονται αὐτόθι καὶ τάδε· « Ἡ ὑμετέρα φιλία, τῆς ὁποίας τοιαῦτα ἐλάβομεν τεκμήρια, οὐδέποτε θέλει ἐξαλειφθῇ ἐκ τῆς μνήμης μας. Ὅθεν θέλω φροντίσει θερμότητα περὶ τῆς ἡσυχίας καὶ ἀσφαλείας Σας. Ὡν αὐτόπτης τῶν μόχθων καὶ ἀνδραγαθιῶν Σας, θέλω παντὶ σθένει τούτου ἕνεκα ἐπαγρυπνεῖ ὑπὲρ τῶν συμφερόντων Σας ». Ἡ τοιαύτη διάθεσις τοῦ παρὰ τῇ ἐν Πετροπόλει Αὐλῇ εὐνοουμένου ἀνδρὸς ἐπέφερε τοῦτο, ὅτι τὸ ἀκόλουθον ἔτος οἱ πρὸς Αὐτὴν τὴν Αὐτοκρατορίσσαν ἀποσταλέντες Ἕλληνες, ὁ ταγματάρχης Κωνσταντῖνος Γεωργίου καὶ ὁ Καπιτάνος Στ. Μυρομιχάλης, ἤξιώθησαν εὐμενεστάτης δεξιώσεως. Ἡ ἀπάντησις, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Αἰκατερίνη ὑπόσχεται νὰ ὑποδεχθῇ τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν ἰδιαιτέραν μητρικὴν προστασίαν, διατάσσει πρὸς τοῖς ἄλλοις ὡς ἀκολούθως.

Α'.) Ὅτι αἱ νεωστὶ κατκτηθεῖσαι καὶ ἐπὶ τῷ στόματι τῆς Μικωτίδος κείμεναι Ταυρικαὶ πόλεις Κέρτζ καὶ Γενικαλὲ προσδιορίζονται πρὸς ὄρελος καὶ ἄσυλον τῶν Ἑλλήνων. Β'.) Ὅτι οὐχὶ μόνον οἱ κατὰ τῶν Τούρκων ἐσχάτως ἐκστρατεύσαντες, ἀλλ' ἅπαντες ὅσοι ἐπιθυμοῦσι, θέλουσιν ὁμοῦ μὲ τὰς οἰκογενείας των παραπεμφθῇ ἐκεῖσε διὰ τῶν πλοίων καὶ δαπάνη τῆς Κυβερνήσεως. Γ'.) Ὅτι ἡ Κυβέρνησις χορηγεῖ τὰ ἐξοδα πρὸς κατασκευὴν αὐτόθι ἐκκλησιῶν, νοσοκομείου, φαρμακοποιείου, οἰκιῶν. Δ'.) Ὅτι εἶνε ἀτελεῖς διὰ 30 ἔτη καὶ διὰ παντὸς ἐλεύθεροι πάσης ἐπισταθμεύσεως στρατευμάτων. Ε'.) Ὅτι αἱ προτάσεις των περὶ ἀδεία-

τοῦ νὰ ἐκλέγωσι μεταξὺ αὐτῶν ἓνα ἐπίσκοπον, στρατηγὸν ὡς καὶ ἴδιον δικαστήριον, ἐγκρίνονται. Ζ΄.) 'Ὅτι πρὸς περισσοτέραν εὐκολίαν τῆς ἐμπορείας των, ἐπιτρέπεται αὐτοῖς νὰ συστήσωσιν ἐλληνικὴν δημαρχίαν. Η΄.) 'Ὅτι ἔχουσι πρὸς τούτοις τὴν αὐτὴν ἰσονομίαν ὡς οἱ λοιποὶ ὑπήκοοι τῆς 'Ρωσσίας.

Καθὼς ἔλαβον τὰς ὑποσχέσεις ταύτας, οἱ Ἕλληνες ἐπεχείρησαν τὴν μετοίκησίν των. Ἀποβάντας εὐτυχῶς εἰς τὸν παραχωρηθέντα αὐτοῖς τόπον, ὁ νεοσύστατος τῆς τότε μεσημβρινῆς 'Ρωσσίας Ἐπαρχος, ὁ περίφημος Ποτεμκῖνος, τοὺς ἐπεριποιήθη ἐξόχως, προμηθεύων αὐτοῖς διάφορα ἐπιχορηγήματα, δηλ. σημαντικὰς χρημάτων ποσότητας, θρέμματα κ. λ. Ἐγγραφε καὶ ἐν τινι πρὸς αὐτοὺς ἐπιστολῇ ὅτι « ἐθεώρει ὡς μεγάλην τιμὴν τοῦ τὸ νὰ ᾔνε ὁ ἀρχηγὸς καὶ διοικητὴς των ». Ὁμοίαν προσοχὴν ἔδωκεν εἰς τοὺς ἀνδρείους τούτους πολεμιστὰς καὶ ὁ Σουβαρόβιος, ὡς μαρτυρεῖ μία περὶ αὐτῶν πρὸς τὸ ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν ὑπουργείων ἐκθεσίς του, ἥτις πρὸ ἱκανῶν ἐτῶν ἐξεδόθη διὰ τοῦ τύπου.

Τὸ μάχιμον τῶν Ἀλβανῶν (οὕτω γενικῶς ἐκκαλοῦντο ὑπὸ τῶν 'Ρώσων) διωργανίσθη εἰς ὀκτὼ λόχους ὑπὸ τὰ ὀνόματα Σπαρτιατικόν, Ἡπειρωτικόν, Μακεδονικόν καὶ ὅμοια. Ἐπερον δὲ ἤδη ἐκτὸς τῆς λόγχης τοῦ πυροβόλου, ἥτις πρότερον ἦτο τὸ μόνον ἐπιθετικὸν ὄπλον των, καὶ τὴν σπάθην καὶ ἐπειδὴ ὁ διοργανισμὸς τοῦ στρατοῦ ἐγένετο ἐν τῷ Ταγανρογίῳ, ἐλληνικαὶ τινες οἰκογένειαι ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου διέμειναν ἐκεῖσε.

Ἡ πρώτη πρὸς τὴν 'Ρωσσίαν ἐκδούλευσις τῶν νέων κατοίκων τοῦ Κέρτζ (71) καὶ τοῦ Γενικχλέ ἐγένετο περὶ τὴν σύμπραξιν αὐτῶν εἰς τὴν ἄνω μνημονευθεῖσαν μετατόπισιν τῶν Ταυροελλήνων ἐκ τῆς χερσονήσου εἰς τὰ περὶ τὴν Μαιώτιδα. Ἐκτὸς δὲ τούτου κατέσβεσαν εἰς τὸ αὐτὸ ἔτος, ὅσον τάχιστα, μίαν τῶν Τατάρων ἐναντίον τῶν 'Ρώσων στάσιν.

Πρὸ πάντων ἢ κατὰ τὸ 1783 ὑποταγὴ τοῦ Ταυρικοῦ Χανάτου ὑπὸ τῆς 'Ρωσσίας ἐξήσκησεν ἄμεστον καὶ ἐπωφελὴ εἰς τὰς σχέσεις τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος Ἑλλήνων ἐπιρροήν. Διότι ὁ Ποτεμκῖνος, κατανοῶν τὴν ἀφευκτον ἀνάγκην τοῦ νὰ προφυλαχθῶσι τὰ ὅρια τῆς παραλίας, ἐνεπιστεύθη ταύτην τὴν ἐντολὴν εἰς αὐτούς. Ἐσταθμεύθησαν διὰ τοῦτο εἰς τὴν Μπαλακκλάβαν, τὴν ὁποίαν γνωρίζο-

(71) Παράβ ἀνωτέρω τὰ τῆς σημ. 15.

μεν ἤδη (72), καὶ ἡ πόλις αὕτη, ὁμοῦ μὲ τὰς κώμας Καδίκοι, Καμάραν καὶ Καράνιον, ἐπαραχωρήθη εἰς αὐτούς. Τὰ δὲ ἐκεῖσε γήπεδα διενεμήθησαν οὕτως, ὥστε ὁ μὲν Ταγματάρχης Ζαπόνης ἔλαβε 240, ἕκαστος δὲ ἀξιωματικὸς καὶ αἱ ὑποδεέστεραι τάξεις ἀνὰ 20 ῥωσσικὰ στρέμματα· συγχρόνως ἀπελύθησαν πάσης φορολογίας. Ὁ ἡξεύρων πόσον ἀκριβῶς πωλεῖται τὸ στρέμμα κατὰ τὴν Ταυρικὴν παραλίαν, θέλει πιθανῶς ἐκτιμήσει ὀρθῶς τὴν μεγαλοδωρίαν ταύτην.

Ὁ οὕτως εἰς τὴν Μπαλακκλάβαν καὶ τὰ πέριξ αὐτῆς ἐπισταθμεύων ἑλληνικὸς στρατὸς διεκρίθη λαμπρὰ εἰς τὰς κατὰ 1787—1791 ἀκαταστασίας. Οἱ μὲν ὑπολειφθέντες οἴκαδε εἰς τὴν Χερσόνησον ὡς περίπολοι τῶν ἀκτῶν, ἐξηκολούθουν τὴν τακτικὴν αὐτῶν ὑπηρεσίαν· οἱ δὲ, ἐμβιβασθέντες εἰς τὸν τὰς ἐκβολὰς τοῦ Βορυσθένους παραφυλάττοντα στολίσκον, ἐπυρπόλησαν ἐκεῖ τουρκικά τινα πλοῖα καὶ μετέτχον τῶν παρὰ Κινδουρνῶ καὶ Ὀτζακοβίῳ νικῶν· μετέπειτα δὲ ὑπηρετήσαν ἐν τῷ Ποντικῷ ναυτικῷ, τὸ ὅποιον διέπρεψεν εἰς τὰς παρὰ Κωνσταντία, Σινώπη, Ἀνάπη, Χαδζιδέε καὶ ἀλλαχοῦ μάχας, καὶ τοῦ πολέμου αἴσιον πέρας λαβόντος, τινὲς αὐτῶν, ὡς θέλει διηγηθῇ ἐν δέοντι, κατωκίσθησαν εἰς τὰς νεοκτήτους χώρας, οἱ δὲ πλεῖστοι ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ταυρικὴν καὶ τὰς οἰκογενείας των.

Ἐκτελοῦντες τὰ ἐπ' εἰρήνης ὀλίγον ἐπαχθῇ καθήκοντα τῆς ἀκταιωρίας ἐν ταυτῷ εἶχον εὐκαιρίαν νὰ καλλιεργῶσι τὰ χωρία των, εἰς τὰ ὅποια προτετέθησαν εἰσέτι δύο. Τινὲς ἤρχησαν νὰ μετέρχωνται καὶ τὸ ἐμπόριον, πρὸ πάντων ἀποῦ ὅσοι παύσαντες τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας των, ἔλαβον ἄδειαν νὰ καταγραφῶσιν, οἱ ἀξιωματικοὶ εἰς τὴν πρώτην, οἱ δὲ λοιποὶ εἰς τὴν δευτέραν ἢ τρίτην τάξιν τῶν ἐμπόρων.

Ἡ οὐσιωδέστερα μεταρρύθμισις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐγένετο ἐπὶ τοῦ Αυτοκράτορος Παύλου, τῷ 1797. Πρῶτον μὲν, μετωνομάσθη τότε τὸ « Ἑλληνικὸν τῆς Μπαλακκλάβας Τάγμα ». Δεύτερον, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐνόπλων περιορίσθη εἰς τρεῖς λόχους (σήμερον δὲ εἶνε 4.). Ἔλαβον καὶ τακτικὴν στρατιωτικὴν στολὴν μὲ τὰ συνήθη ἤδη τοῦ ἱματισμοῦ των χρώματα, δηλαδὴ τὸ πράσινον καὶ τὸ κόκκινον· προσέτι τακτικὸν μισθόν. Τὸν δὲ ὁ-

(72) Ἴδε τὴν σημ. 26 κτλ.

Ἀξιωματικός.

ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ

ΤΑΧΥΓΡΑΦΟΝ

Τὸ ἐν Μεσολογγίῳ Ἑλληνικὸν Τάχυγραφον

πλισμόνων ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ κατασκευάζωσιν ἐξ ιδίων, ὡς καὶ πρότερον.

Κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη ἀναφαίνονται διάφορα περὶ τοῦ Τάγματος τούτου νέα σχέδια, ἀλλὰ χωρὶς νὰ προξενήσωσι σπουδαιότεραν τινὰ τῆς καταστάσεώς του τροποποίησιν. Εἰς δὲ τὴν αὖξιν τῆς πόλεώς του συνετέλεσε τὰ μέγιστα ἡ ἐξῆς περίστασις, ὅτι ἐν τῷ 1807 ὁ λιμὴν της, ὁ πρὶν φόβῳ τοῦ λαθρεμπορίου ἐπηγορευμένης ὦν, ἀπεκατέστη ἐν ἐνεργείᾳ πάλιν διὰ τὴν ἀκτοπλοίαν. διότι ὁ ἀσφαλέστατος οὗτος κόλπος, περὶ τοῦ ὁποίου ἀνωτέρω εἵπομεν τινά, παρέχει εἰς τοὺς εἰσπλέντας περιζήτητον καταφύγιον ἐν καιρῷ τῶν θυελλῶν, αἵτινες κατὰ τὸ σύνηθες διεγείρονται περὶ τὸ νοτιοδυτικὸν τοῦ Κριμίου ἀκρωτήριον, τὸ ὑπὸ τῶν Γεννοῦϊτῶν καὶ μέχρι τῆς σήμερον Κάπο Βιολέντε καλούμενον.

Τὸ Μπαλακλαβικὸν τάγμα ἐν τῷ τουρκικῷ πολέμῳ τοῦ 1806 1812 ἐκ νέου διεκρίθη, μέρος μὲν ἐν ταῖς ναυμαχίαις τοῦ Ποντικοῦ στόλου, μέρος δὲ ἐν τῇ Ταυρίδι, ὅπου ὁ στρατηγὸς αὐτοῦ 'Ρεβελιώτης μὲ μικροτάτην δύναμιν ἐτιμώρησε τὴν ὑπὸ Γάλλων στχσιωτῶν μεταξὺ τῶν Τατάρων κινηθεῖσαν ὀχλαγωγίαν.

'Αλλ' ἐκτὸς τῶν πολεμικῶν ἀνδραγαθημάτων, οἱ ἐν Μπαλακλάβᾳ Ἕλληνες ἔδωκαν καὶ ἄλλα μεγάλης ἱκανότητος τεκμήρια. Κατὰ μὲν τὰ ἔτη 1812 καὶ 1829, ὅταν ἡ πανώλης, κατὰ δὲ τὸ 1830 καὶ 1831, ὅταν ἡ χολέρα ἐμάστιζε τὴν Ταυρικὴν, ἐνταυτῷ προεφύλαττον τὰ παράλια καὶ περιεπόλουν τὰ μεμολυσμένα τῆς χερσονήσου μέρη.

'Αφ' ἐτέρου δὲ ὁμολογητέον, ὅτι ἡ ὠφέλεια, τὴν ὁποίαν οἱ ὠπλισμένοι οὗτοι γεωργοὶ παρεῖχον τῇ 'Ρωσσίᾳ, ἀντημείφθη ἐπαξίως. Γνωρίζομεν ἤδη ἐκ τῶν ἐν περιλήψει μνημονευθέντων, τὰ μέγала αὐτοῖς ἐπιδαφιλευθέντα πλεονεκτήματα. Πρὸς τούτοις οἱ Αὐτοκράτορες, ὅ τε 'Αλέξανδρος καὶ Νικόλαος, αὐτοπροσώπως ἔδειξαν τρανώτατα τὴν αὐτῶν εὐχαρίστησιν καὶ εὐμέειαν πρὸς τὸ ἑλληνικὸν τάγμα, ὅτε μὲν ἀξιώσαντες αὐτοὺς τῆς τῶν Αὐτῶν Μεγαλειότητων δορυφορίας, ὁσάκις ἐπεσκέπτοντο τὴν Ταυρίδα, ὅτε δὲ ἐπχυζήσαντες τὰ γήπεδα καὶ τοὺς μισθοὺς των, διορίζοντες δὲ αὐτοῖς φιλοδωρήματα, παράσημα, σιντάξεις τῶν ἀπομάχων, ἀνέγερσιν εὐεργετικῶν καταστημάτων ἐν τῇ Μπαλακλάβᾳ, οἶον ὀρφανοτροφείου, πολεμικοῦ σχολείου κ.λ. Τελευταῖον, ἀρῶ πρὸ δέκα ἐτῶν, ἐπιμελείᾳ τοῦ 'Ηγεμόνος Βοροντζοβίου, δύο λό-

χοι τοῦ τάγματος διωρίσθησαν νὰ σταθμεύωσιν ἐν τῷ τῆς Καν-
κασικῆς παραλίας φρουρίῳ Νεορωσσιίσκῳ, ἢ τῆς Μπαλακλάβας
πρὸς τὰ ἐνταῦθα ναυτιλία ἔλαβε νέαν τάσιν.

Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἡ ἐταιρία τοῦ τάγματος καρποῦται 7
πλησίον τῆς πόλεως κείμενα χωρία, τῶν ὁποίων μόνον τὰ δάση
(ταῦτα τὰ ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ῥωσσίᾳ τόσον πολύτιμα κτήματα)
ἐκτείνονται εἰς 6000 Ῥωστικά στρέμματα, οἱ ἀμπελῶνες εἰς
205, οἱ λειμῶνες εἰς 1050, οἱ ἀγροὶ εἰς 2500 καὶ οὕτως καθ'
ἑξῆς.

Εἰς τὴν χώραν αὐτὴν εἶνε ὠκοδομημένον καὶ τὸ μοναστήριον
τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ἔχον τὴν τοσοῦτον σκηνογραφικὴν ἐκείνην
τοποθεσίαν ἐπὶ τῷ ὑψηλῷ προσακτίῳ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἐφ' ἧς,
ὡς διαβεβαιοῦσιν οἱ τινες, ἴστατο πάλαι ποτὲ ὁ μυθολογούμενος τῆς
Ἀρτέμιδος ναὸς, ἐν τῷ ὁποίῳ ἄκουσα ἱεράτευεν ἡ Ἰφιγένεια τοῦ
Ἀγαμέμνονος (73). Ἐκτὸς δὲ τούτου τὸ ἱερὸν καταγώγιον ἔνεκα
πολλῶν λόγων ἔλκει τὴν προσοχὴν τῶν ἐγγχωρίων καὶ ξένων.
Πρῶτον διὰ τὸν ἀξιοσέβαστον προϊστάμενον αὐτοῦ, ὅστις εἶνε ὁ ἐν
πάσῃ τῇ Ῥωσσίᾳ, ὡς ἀνὴρ φιλοκάγαθος καὶ λόγιος, εὐκλείστατος
Μητροπολίτης Ἀγαθὰγγελος Τυπάλδος· ἔπειτα δὲ καὶ διὰ τοῦτο,
ὅτι ἐκ τῶν ἐκεῖσε ἀδελφῶν ἐκλέγονται οἱ ἱερεῖς τῶν πλοίων τοῦ
Ποντικοῦ τῆς Ῥωσσίας ναυτικοῦ. Ὑπάρχει καὶ ἡ ἐξῆς ἐξ ἑθους
διατύπωσις, ὅτι καθ' ἣν ἡμέραν ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου Γεωργίου
πανδημῶς καὶ μεγαλοπρεπῶς πανηγυρίζεται, τινὲς τοῦ ἐλληνικοῦ
τάγματος ἀξιωματικοὶ ὡς ἐπίτιμοι φύλακες, περιστοιχίζουσι τὴν
ἀρχαιοτάτην τοῦ προτάτου ἁγίου σημάειαν, ἣτις ἐν τῇ ἐκκλη-
σίᾳ ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων διατηρεῖται.

Αἱ ἀρχαιότεραι τύχαι ὡς καὶ ἡ τερπνοτάτη θέσις τῆς Μπα-
λακλάβας εἶνε γνωσταὶ εἰς τοὺς ἀναγνώστας μας, ἐξ ὧν εἴ-
πομεν, ὅτε ἐπρόκειτο περὶ τῶν Ταυρικῶν Ἠγεμόνων τοῦ Με-

(73) Παράδ. ἀνωτέρω τὴν σημ. 3. Αὐτὸς ὁ σεβασμιώτατος μητρο-
πολίτης Τυπάλδος ἀσπάζεται τὴν γνώμην ταύτην, ἐν τῇ περιγραφῇ
τοῦ τόπου, τὴν ὁποίαν εὐτύχησε νὰ ἐγχειρίσῃ τῷ εὐεργέτῃ του, τῷ
Αὐτοκράτορι Ἀλεξάνδρῳ. Εἶνε πολλὰ ἀξιοπαρατήρητον, ὅτι, καθὼς
διηγεῖται ὁ Προκόπιος, καὶ οἱ ναοὶ τοὺς ὁποίους ὁ Ὀρέστης ἐθεμελίωσεν,
ἕτερον μὲν τῇ Ἀρτέμιδι, τὸν δὲ ἄλλον τῇ ἀδελφῇ Ἰφιγενείᾳ, ἐν τῇ Ἀνα-
τολῇ (παράδ. ἀνωτέρω τὴν σημ. 51) ἔλαβον ὁμοίαν τύχην· οἱ Χριστιανοὶ
ἱερὰ σφίσι πεποίηται, τῆς οἰκοδομίας τὸ παράπαν οὐδὲν μεταβαλόντες.

σαιῶνος. Τὰ μνημενευθέντα τῶν ὀχυρωμάτων λείψανα εἶχεν ἡ Κυβέρνησις ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν σκοπὸν νὰ ἐπανορθώσῃ, ἀλλ' ἀπέβαλε πάλιν τὴν πρόθεσιν ταύτην. Κατὰ τὸ παρὸν ὁ πληθυσμὸς τῆς πόλεως, συνιστάμενος ὅλως ἐξ Ἑλλήνων, ἀναβαίνει μόνις εἰς 600· ἀλλὰ τῷ θέρει συνέρχονται εἰς τὸν τόπον τοῦτον πολλοὶ ξένοι, οἵτινες, περὶηγούμενοι τὴν ἀξιοθέατον Ταυρικὴν παραλίαν, εἴτε ἄρχονται αὐτοθεν τῆς ὁδοιπορίας, εἴτε ἀποτελειοῦσιν αὐτὴν ἐκεῖ.

Ἡ ὑπερτάτη τοπικὴ διαχείρισις τῶν δημοσίων τῆς τε πόλεως καὶ τῶν αὐτῇ ἀνηκουσῶν κωμῶν, συμπεριλαμβανουσῶν, ἐκτὸς τῶν 500 ὀπλοφόρων, περίπου 2000 κατοίκους Ἑλλήνων (ὧν τοὺς πλείστους Αἰγαιοπελαγίτας μετανάστας, ἀλλὰ καὶ τινὰς στρατιωτικοὺς τῆς Ὀδητσαϊκῆς, ὡς θέομεν ἶδει ὕστερον, κατὰ τὸ 1820 διαλυθείσης Μοίρας, καὶ ὀλιγίστους ἐν τῷ τελευταίῳ Τουρκικῷ πολέμῳ, εἴτε αἰχμαλώτους εἴτε αὐτομόλους) ἐνεπιστεύθη εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Τάγματος (74), ὃπερ εἶνε ἐπιτετραμμένη ἡ πολιτικὴ ὁμοῦ καὶ στρατιωτικὴ διοίκησις. Ὑπ' αὐτοῦ διορίζονται οἱ κατώτεροι διὰ τὴν εὐταξίαν ἐπιστάται. Οἱ δὲ ἀξιωματικοί, σχηματίζοντες συμβούλιόν τι, δικάζουσι πρωτοκλήτως περὶ τῶν διαφορῶν τῆς ἐταιρίας, κατὰ τὰ ἐπικρατοῦντα ἔθιμα τῶν Ἑλλήνων.

Μέχρις ἐνταῦθα τὸ ὑπόμνημά μας πραγματεύεται περὶ τῶν ἐν ταῖς νομαρχίαις τῆς Ταυρικῆς καὶ τῆς Αἰκατερινοσλάβης Ἑλλήνων. Ἐμπεριέχει δὲ ἡ λοιπὴ μεσημβρινὴ Ῥωσσία προσέτι ἄλλην τινὰ τῆς φυλῆς ταύτης σηναντικὴν μερίδα, δηλαδή τὴν κατοικοῦσαν τὰς μεταξὺ Βορυθθένους καὶ Δανουβίου χώρας, τῶν ὁποίων ὡς κέντρον εἰμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ἡ πόλις Ὀδησσός. Καθὼς αἱ δύο πρῶται συνοικίαι ἀπαιτοῦσι τὴν προσοχὴν μας τὰ μάλιστα εἴτε ἔνεκα τῆς εὐθείας ἀπὸ τῶν ἀρχαίων Ποντικῶν ἀποικίων καταγωγῆς εἴτε ἔνεκα τῶν πολεμικῶν αὐτῶν ἀνδραγαθημάτων, ἐπίσης καὶ ἡ τρίτη εἶνε ἀξιοπαρατήρητος, τὰ μὲν διὰ τὴν εὐγένειαν, τὰ δὲ διὰ τὰ πλούτη καὶ τὴν ἐμπορείαν τῶν μελῶν της.

(74) Ἴδου οἱ ἄρχοντες τοῦ τάγματος ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τῆς σήμερον. Στέφανος Μαυρομιχάλης, Κωνστ. Ζαπόνης, Κωνστ. Τάνης, Ἀναστασίου Νικόλαος, Χρίστο Κίρκος, Θεοδοσίου Ῥεβελιότης, Λυκούργος Κιζόνης καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος, ὁ συνταγματάρχης Ματθ. Μαντός.

Ὡς πρὸς τὰς περὶ ὧν ἤδη πρόκειται ἐπαρχίας, εἶδομεν ὅτι κατ' ἀρχὰς τοῦ 10 αἰῶνος ὀλίγον ἔλειψε νὰ ἐρημωθῶσιν ὅλως διόλου. Κατὰ τὰς ἐπομένας ἐκατονταετηρίδας κυριευθεῖσαι, καθὼς καὶ ἡ Ταυρικὴ, ἀλληλοδιαδόχως ὑπὸ τῶν Πατζινακιτῶν, Κωμάνων, Τατάρων καὶ Τούρκων, μόλις ἔφθασαν εἰς εὐτυχεστέραν τινὰ κατάστασιν. Ἐξ ὧν δὲ ἀνεφέραμεν ἐξάγεται, ὅτι αἱ τῶν Ἑλλήνων μὲ αὐτὰς συγκοινωνίαι δὲν ἔπαυσαν πώποτε καθ' ὅλοκληρίαν. Ἐκτὸς δὲ τούτου βλέπομεν ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν Σαπορογικῶν καὶ ἄλλων Κοζάκων (μιξοσλαβικῶν τινῶν φυλῶν, αἵτινες, παραγνωρίζουσαι πᾶσαν κυριαρχίαν, κατεσκήνωσαν ἐν ταῖς στέππαις πρὸς δύτιν καὶ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Βορυσθένους,) ὅτι ἡ παλαιοτάτη παράδοσις αὐτῶν, ἀνήκουσα εἰς τὴν 10 ἐκατονταετηρίδα, τοὺς ὀνομάζει συμμάχους τοῦ Βυζαντινοῦ Αυτοκράτορος, καὶ προστιούτοις, ὅτι εἶχον μεταξὺ τῶν καὶ πραγματευτὰς Ἑλλήνας καὶ ἱερεῖς ἐκ τῶν μοναστηρίων τοῦ Ἁγίου Ὁρους.

Μολαταῦτα οἱ κυρίως Ῥῶσσοι ἐκ πολλοῦ δὲν εἶχον μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπιμιξίαν διὰ τῶν εἰρημένων χωρῶν. Διότι ἔλαβον μόνον μετὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου ἐπὶ τῆς Αἰκατερίνης Τουρκοῦ πολέμου, κατὰ τὴν ἐν Κουτζούκ Καϊναρδζί διομολογηθεῖσαν εἰρήνην, ἐλευθερον πλοῦν ἐν τῷ Πόντῳ καὶ τὰ μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Βορυσθένους, ὅπου ἔκτισαν τὴν Χερσῶνα (75). Ἐκτοτε ἤρχισαν νὰ συναθροίζωνται Ἑλληνες καὶ εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς Ῥωσσίας. Καὶ εἶνε πλείστου λόγου ἄξιον, ὅτι καὶ οἱ αὐτόχθονες τῆς Νεορωσσίας ἱστοριογράφοι διχρῆδην ἀποδίδουσι τὴν ἀναγέννησιν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐκβαρβαρωθείσης ταύτης χώρας, κατὰ μὲγαν μέρος τοῖς Ἑλλησιν. Διότι συνετέλεσαν, ὡς λέγει ὁ Κ. Μυρζαμεχμέτς (76), πρὸ πάντων εἰς τοῦτο

(75) Αὕτη ἡ Χερσῶν ἔχει μόνον τὸ ὄνομα, ἀλλ' οὐχὶ τὴν τοποθεσίαν τῆς παλαιᾶς, διότι κεῖται ἐκτὸς τῆς Ταυρίδος παρὰ τῷ Βορυσθέει. Ἦρεσεν, ὡς γνωστὸν, τῇ Αἰκατερίνῃ νὰ δώσῃ παλαιὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα τοῖς νέοις αὐτῆς εἰς τὴν πάλαι ποτὲ ὑπὸ τοῦ λαοῦ τούτου κατοικημένην χώραν ἰδρύσει, μολονότι οἱ τότε ἀρχαιολόγοι σπανίως εὐτύχησαν νὰ διορίσωσιν ἀκριβῶς τὰς προτέρας θέσεις. Οὕτως ἐγεννήθησαν ἡ Εὐπατορία, ἡ Ὀλβιούπολις, ἡ Ὀδησσὸς κ. α.

(76) Ἴδε τὸ ἄρθρον αὐτοῦ περὶ τῆς τῶν ὀρθοδόξων ἐν τῇ Νεορωσσίᾳ ἐκείνης, κατὰ χωρισθὲν ἐν τῷ Καλινδάρῳ τῆς Νεορωσσίας καὶ Βασ-

οἱ δύο πρῶτοι τῆς Σλαβωνίας καὶ Χερσῶνος ἐπίσκοποι, οἱ Κερκυραῖοι Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις καὶ ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης, προσκληθέντες ὑπὸ τοῦ Ῥωσικοῦ κράτους. Οἱ δὲ πρῶτοι εἰς τὰ ἐνταῦθα κυρίως μετανάσται Ἕλληνες, καθ' ὅσον γνωρίζω, εἶνε οἱ ἑξῆς.

Ἡ φήμη περὶ τῆς ἰδιαιτέρας τῆς Αἰκατερίνης πρὸς πάντας Ἑλλήνας εὐμενείας διέπτη ἕως εἰς τὴν Μινόρκαν, ὅπου εὐρέθησάν τινες αὐτῶν, μεμιγμένοι μετὰ τῶν Ἰταλῶν. Οὗτοι λοιπὸν, τὸν ἀριθμὸν περίπου 100, ὅτε ἡ νῆσος ἐκείνη κατὰ τὸ 1782 κατεκτήθη ὑπὸ τῶν Ἰσπανῶν, διευθύνουσιν εἰς τὴν Αὐτοκρατορίσαν ἀναφορὰν τῶν, ἵνα δώσῃ αὐτοῖς μονίμους ἐν τῇ Ῥωσσίᾳ κατοικίας. Τούτου ἐγκριθέντος, οἱ ἰκέται διαπλεύσαντες εἰς τὴν Χερσῶνα καταγράφονται, οἱ μὲν ἐν τῇ φρουρᾷ τῆς πόλεως ταύτης, οἱ δὲ ἐν τῇ παρὰ τῷ κάτω Βορυσθένει Σουηδικῇ ἀποικίᾳ, ὅποθεν βραδύτερον μετακομίζονται εἰς τὰ ἐνδότερα περὶ Παυλούπολιν.

Ἠκολούθησαν ὅμοια, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἀξιοσημεῖωτα συμβάντα. Ἐκπολιορκήσας τὸ Τουρκικὸν ἐπιθαλάσσιον ἔρυμα Χαδζιβεΐ καλούμενον καὶ κατασταθεὶς φρούραρχος ἐκεῖ ὁ ἐπιφανὴς Δεριβάσιος προσήλωσεν ὅλην τὴν προσοχὴν του εἰς τοὺς Αἰγαίοπελαγίτας Ἑλλήνας, τοὺς συνεκστρατεύσαντας, ὡς εἶδομεν πρὸ ὀλίγου, ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ, καὶ ὑπεδέχθη τούτους ἀτμένως περὶ αὐτόν. Ὅτε δὲ κατὰ τὸ 1795 τὸ εἰρημένον φρούριον διὰ Αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος μετήλλαξε τὸ ὄνομα καὶ εἰς πόλιν ἐλευθερολίμενον ἐπροβιβάσθη, ἡ βᾶσις τῶν κατοίκων τῆς ἦταν 900 Ἕλληνες. — τὸ δὲ νέον τοῦτο ἱδρυμα εἶνε οὐδὲν ἄλλο ἢ ἡ σήμερον ἐμπορεία, πλούτῳ καὶ κηλλονῇ ἀκμάζουσα Ὀδησσός.

Οἱ ἐνταῦθα πολιτογραφηθέντες Ἕλληνες ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ἀνέδειξαν πολλὴν δραστηριότητα καὶ φιλεργίαν. Καταγινόμενοι εἰς τὴν εὐταξίαν τῆς πόλεως, ὠργάνισαν Μοῖραν ἐκ 300 πεζικῶν καὶ εἰς μὲν τοὺς στρατιωτικοὺς ἐπρομηθεύθη νεόκτιστος στρα-

ταρχίας τοῦ ἔτους 1818 σ. 372—382. Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸν Εὐγένιον, ὁ Κ. Μουρζακεβίτζιος ἀναφέρει τινὰ μὴ εὐρισκόμενα παρὰ τῷ Κ. Καλιγᾷ, ὅστις ἐν τοῖς φυλλαδίοις 21 καὶ 22 τοῦ πρώτου ἔτους τῆς Πανδώρας ἐδημοσίευσεν ἀξιόλογον τοῦ διασήμου τούτου ἀρχιεπισκόπου βιογραφίαν, οἷον ὅτι ἐν τῇ Ῥωσσίᾳ διατηροῦνται ἀκόμη 24 ἀνέκδοτα χειρόγραφα αὐτοῦ κτλ. Ἐκφραστικὴν τοῦ Εὐγενίου εἰκόνα ἴδε εἰς τοῦ αὐτοῦ περιοδικοῦ συγγράμματος τὸ φυλλάδι. ΟΔ'. τοῦ ἐνεστ. ἔτους.

τών· εἰς δὲ τοὺς περὶ τὴν ἐμπορίαν καὶ βιομηχανίαν ἐνασχολούμενους, ἐλεύθερα οἰκήματα. Πρὸς δὲ ἐπεδαψιλεύθησαν εἰς αὐτοὺς αἱ μεγαλήτεραι εὐκολίαι καὶ εὐεργεσίαι. Διενεμήθη αὐτοῖς γήπεδον 1500 Ῥωσικῶν στρεμμάτων μὲ ἄδειαν νὰ κατοικῶσι κατ' ἀρέσκειαν ἐντὸς ἢ ἐκτὸς τῆς πόλεως. Προσδιωρίσθησαν καὶ ἄλλα δικαιώματα εἰς τοὺς ὁμογενεῖς των, ὡς τὰ μάλιστα εὐτελὲς τελωνεῖα οἴνου κτλ. Τῷ ὄντι, τὰ προνόμιά των ἦσαν τόσοι σπάνια καὶ ἐπωφελεῖ, ὥστε οἱ Ἕλληνες, προσδοκῶντες πολλοὺς ἄλλους ἀκόμη μετανάστας, κατέστησαν τὴν λεγομένην « Ἐπιτροπὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν μεταναστῶν » ἐν Ὁδησσῷ. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἐψεύσθησαν τῶν ἐλπίδων, διότι ἔτι κατὰ τὸ 1797 ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ Ἑλλήνων δὲν ὑπερέβαινε τοὺς 1000· ἀλλὰ σημειωτέον συγχρόνως, ὅτι μετὰ τὸ τούτων ἦσαν πολλοὶ εὐκατάστατοι. Οὗτοι, μέρος μὲν ναύκληροι, μέρος δὲ ἔμποροι καὶ τραπεζίται, ἀπέκτησαν, διὰ τὸ μέγεθος τῶν ὑποθέσεών των, τόσῃν ἰσχύν, ὥστε καὶ μία συνοικία τῆς πόλεως, ὅπου ἦτο καὶ εἶνε ἡ μεγίστη κίνησις, καλεῖται Ἑλληνική, καὶ εἶνε αὕτη εἰσέτι ἡ καλλίστη τῶν ἄλλων, περιλαμβάνουσα οἰκοδομήματα οἷα φεῖ εἰπεῖν τὰ παλάτια τοῦ Ῥοδοκανάκη, Στούρζα, Καντακουζηνοῦ, Ὑψηλάντη, Μαρασλῆ, Παπούδοφ κ. α.

Τὸ σχετικῶς ὀλιγάριθμον τῶν κατὰ τὸ 1797 τὴν Ὁδησσὸν κατοικούντων Ἑλλήνων αἰτιολογεῖ ἀρκούντως τὴν ἐν τῷ αὐτῷ ἔτει γενομένην ἀκύρωσιν πολλῶν ἐκ τῶν εἰς αὐτοὺς χαρισθέντων πλεονεκτημάτων. Διότι ὁ Αὐτοκράτωρ Παῦλος διέλυσε τὴν Ἐπιτροπὴν, ὁμοῦ καταργήσας καὶ τὸ στρατιωτικὸν αὐτῶν σῶμα· ἀπώλεσαν τότε ὅλα τὰ ἐπιδαψιλευθέντα πρὸς ὠφέλειάν των ὑποστατικά, τὰ ὅποια αὐτοῖ, καταβάλλοντες τὴν φροντίδα εἰς ἐμπορικὰς κερδοσκοπίας, σχεδὸν διόλου εἶχον παραμελήσει· πρὸς ἀποζημιώσιν ἔλαβον ὅμως ἄλλα ὀλίγον ἀνωτέρω ἐν τοῖς περὶ τὴν Τιράσπολιν, ὅπου τινὲς τῶν ἀπογόνων των εἰσέτι διάγουσιν· οἱ δὲ πλεῖστοι κχιροφυλακτῆσαντες ἐπανῆλθον εἰς τὰ πρότερα.

Διότι οἱ ἐν Ὁδησσῷ ὁμοεθνεῖς των, ἅμα ὁ Αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ἀνέβη τὸν θρόνον, ἐξαπέστειλαν εἰς αὐτὸν πρέσβεις, δεόμενοι νὰ ἀποδυσῶσιν αὐτοῖς τὰ προνόμιά των, καὶ τῶντι ἡ αἰτήσεις αὕτη ἀπέβη κατ' εὐχὴν. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἡ εἰρημένη Ἐπιτροπὴ τῶν μεταναστῶν δὲν ἐσυστήθη πλέον, ἀλλ' ἡ Μοῖρα ἀναγεοῦται ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ « Ὁδησσάκοῦ Ἑλληνικοῦ τάγματος »,

καὶ ὁ παρὰ τοῖς αὐτοῦ συμπατριώταις ἀγαπητὸς Καζάνης ἀναγορεύεται ἀρχηγὸς αὐτῆς. Ἐπανελάβον ἐπίσης τοὺς ἀγροὺς μετὰ τὴν προτοῦ ἀδειαν τῆς διαμονῆς. Ἰδρυσαν τότε ἐκεῖ μίαν ἀποικίαν ὀνομαζομένην Ἀλεξάνδρειαν. Τὸ μὲν τάγμα διελύθη τῷ 1 20, ὅτε τὰ περισσότερα μέλη αὐτοῦ μετήρχοντο πολιτικὰ καὶ ἐμπορικὰ ἐπαγγέλματα, τινὰ δὲ, ὡς προείπομεν, μετέβησαν εἰς τὸν Μπαλακλαβικὸν στρατόν. Ἡ δὲ ἀποικία ὑπάρχει ἀμετάβλητος, ἀπέχουσα ὀλίγα χιλιόμετρα πρὸς δύσιν τῆς Ὁδησσοῦ. Καὶ εἰς αὐτὸν τὸν τόπον οἱ Ἕλληνες γειτνιάζουσιν ὡς ἔγγιστα μετὰ Γερμανοὺς, δηλαδὴ μετὰ τὴν μεγάλην καὶ ὡραίαν τούτων ἀποικίαν Λιθενθάλιον καὶ μανθάνουσι παρ' αὐτῶν κατὰ μικρὸν μεθοδικωτέραν γεωπονίαν.

Ἐν τούτῳ οἱ Ἕλληνες τῆς Ὁδησσοῦ γύζανον κατὰ τὸ πλῆθος καὶ τὴν εὐπορίαν ἀδιαλείπτως. Καὶ παρατηροῦμεν ἀσμένως, ὅτι δὲν περιορίσθη εἰς τοῦτο τὸ πρᾶγμα· ὅτι ἐκτὸς τῶν ὑλικῶν ἐθεράπευον καὶ ἄλλας γενναιοτέρας σπουδὰς, μαρτυρούσας τὴν ἐτοιμότητά των εἰς τὸ νὰ ὑπηρετῶσιν οὐδὲν ἥττον τῇ πρώτῃ ἢ τῇ δευτέρᾳ αὐτῶν πατρίδι. Εἶνε γνωστὸν, ὅτι ἡ δεινὴ φιλὴν ἑλληνικὴν ἐταιρία, ἡ προπαρασκευάσασα τὴν εἰς ἐλευθερίαν ὁδὸν τοῦ ἔθνους, οὐχὶ μόνον εἶχε τὴν πρώτην ἑδρὰν αὐτῆς ἐν Ὁδησσῷ, ἀλλὰ καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἐμορφώθη εἰς τὴν πόλιν ταύτην, τυχούσα ἐκεῖ ἐνεργότατον μέλος, τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἰγνάτιον. Τῷ δὲ 1812 κατακλυσθείσης τῆς Ῥωσσίας ὑπὸ τοῦ παμπληθοῦς στρατεύματος τοῦ Ναπολέοντος, καὶ τῶν τέκνων τῆς ἀμειλιγμένων νὰ καλλιερῶσι τὰ δῶρά των εἰς τὸ θυσιαστήριον τῆς πατρίδος, οἱ Ἕλληνες τοῦ Ὁδησσοῦ κάτοικοι συνεισέφερον 100,000 ρούβλια ἀργυρᾶ, οἱ δὲ Ῥῶσοι, καὶ περὶ τὸν ἀριθμὸν ἐπικρατέστεροι, μόνον 9000· ἔθεν ἐξάγεται ἡ ὑπεροχὴ, βέβαια οὐχὶ τῆς φιλοπatriας, ἀλλὰ τῆς περιουσίας των.

Κατὰ τὸ τελευταῖον εἰρημένον ἔτος ἡ μεσημβρινὴ Ῥωσσία ἔλαβε σημαντικὴν καὶ τῆς γῆς καὶ τοῦ λαοῦ ἐπίδοσιν διὰ τῆς κατακτήσεως τῆς Βασσαραβίας. Ἡ δὲ ἐπαρχία αὕτη ἦτο, ὡς πασίγνωστον, ἐν τῇ Τουρκικῇ ἤδη περιόδῳ ἐκ πολλοῦ ἡ διαμονὴ τῶν ἡγεμονικῶν γενῶν τῶν Ἰψηλάντων, τῶν Καντακουζηνῶν, τῶν Μουρούζιδων κ. λ. καὶ πρὸς τούτοις πολλῶν Ἑλλήνων ἐμπορευομένων εἰς τὰς πόλεις Ἰσμαίλιον, Κιλίαν, Ἀκκερμάνιον, Κιζινεβίαν.

Καὶ δὴ καὶ τούτων μέγα μέρος, φυσικῶς τῷ λόγῳ, εἰς τὴν Ὁδησσὸν, ὡς εἰς κοινόν τι συνεντευκτὴριον, μετῴκίζοντο. Ὅσῳ λοιπὸν

μεγαλητέραν οί ἐκεῖσε Ἕλληνες ἀπέκτησαν ὑπόληψιν, τοσούτῳ επικρατεστέραν ἡσθάνοντο τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐκπαιδευθῇ ἡ νεολαία των.

Ἐπύστησαν διὰ τοῦτο, τῷ 1816, ἐμπορικὸν ἐλληνικὸν ἐκπαιδευτήριον, ὅπερ μετὰ ταῦτα, διὰ πρωτοπικῆς συνεργείας τοῦ περιφανοῦς τῶν Ἀθηνῶν Γυμνασιάρχου Γενναδίου, μετερρύθμισθη εἰς ἐλληνικὸν σχολεῖον, καὶ κατὰ τὸ παρὸν διευθύνεται ὑπὸ τοῦ ἐλλογιμωτάτου Κ. Μιχ. Παλαιολόγου.

Τέλος δὲ πάντων ἀφ' οὗ ὁ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας πόλεμος τῶν Ἑλλήνων ἐξερράγη, πολλοὶ αὐτῶν διεσώθησαν ἐκ τῆς ἐκδικήσεως τῶν Τούρκων, καταφυγόντες εἰς διάφορα μέρη τῆς Ῥωσσίας. Κατὰ τὴν πολιτειαγραφίαν τοῦ Σκαλκοβσκίου — εἰς τὴν ὁποίαν χρεωστοῦμεν τὰς πλείστας ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ εἰδήσεις — προσωρμίσθησαν, ἐν τῷ μεταξὺ τῆς 10 Μαρτίου καὶ τῆς 18 Ἰουνίου τοῦ ἔτους 1822, 800 καὶ ἔτι πρὸς Ἕλληνες καὶ ἑλληνίδες φυγάδες εἰς τὸν λιμένα τῆς Ὁδησσοῦ. Ὑπεδέχοντο δ' ἐκεῖ φιλοφρονέστατα καὶ ὑπὸ τῶν ὁμοεθνῶν καὶ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, ἥτις οὐχὶ μόνον ἀνέωξεν εἰς αὐτοὺς τὰ ἀνώτερα διδασκαλεῖα τῆς, τό τε Λύκειον τοῦ Ῥισχελείου καὶ τὸ κατάστημα τῶν εὐγενῶν κορσίων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν διατροφήν των ἐνδεεστέρων ἐξώδευε μεγάλην χρημάτων ποσότητα, τῆς ὁποίας μερίς τις καὶ σήμερον ἀκόμη διανέμεται. Ἐμοι τῶν φυγάδων ἐπέστρεψαν εἰς τὴν πατρίδα των ὅτε ἡ Ἑλλάς ἐνίκησεν εἰς τὴν ὑπὲρ ἐλευθερίας πάλιν καὶ ἡ ἡσυχία τῆς διὰ τοῦ ἐνθρονισμοῦ τοῦ Βασιλέως Ὁθωνος ἀποκατέστη, ἄλλοι δὲ διέμειναν εἴτε ἐν τῇ Ὁδησσῷ εἴτε ἀλλοχῶ τῆς Ῥωσσίας.

Εἶδομεν λοιπὸν πᾶσαν τὴν μεγάλην χώραν, ἥτις, κειμένη μεταξὺ Τανάϊδος πρὸς ἀνατολὰς καὶ τοῦ Δανουβίου πρὸς δυσμὰς, ἀπὸ τῆς ἀκτῆς τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἐκτείνεται ἕως εἰς τὰς τοῦ Βυρονέζου, Πολτάβας, Κιοβίου καὶ Ποδολίας νομαρχίας πρὸς βορρᾶν, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, καθὼς ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, κατὰ μέγα μέρος κατοικουμένην ὑπὸ Ἑλλήνων. Ὡσαύτως ὁ ἀριθμὸς τῶν αὐτῶν ὁμογενῶν, οἵτινες, μολονότι καθιδρυμένοι ἐν τῇ ἰδίᾳ των πατρίδι, ἐπὶ διαφόροις ὁμῶς σκοποῖς ἔρχονται εἰς τὰ ἐνταῦθα, εἶνε παμμεγέθης, ἀναβαίνων λ. χ. ἐν τῷ 1844, κατὰ δημοσίους καταλόγους, ἕως εἰς 900 ψυχάς. Ἐκτὸς δὲ τούτου εἰμπαροῦμεν πιθανώτατα νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν 1600 τουρκικῶν ὑπηκόων, ὅσοι κατὰ τὸ αὐτὸ τοῦτο ἔτος διέτριβον ἐν τῇ

μεσημβρινῇ Ῥωσσίᾳ, ἦσαν Ἕλληνες. Ὅθεν συμπεραίνεται, ὅτι τὸ ἔθνος τοῦτο εἰσέτι ἔχει τὴν μεγαλητέραν πρὸς τὰ ἀρκτῶα τοῦ Πόντου ἐπιμιξίν, ἐξηρημένων μόνον τῶν τῆς Αὐστρίας ὑπηκόων. (77)

(77) Δηλαδή ἐν τῷ εἰρημένῳ ἔτει εὐρέθησαν ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ῥωσσίᾳ 2350 Αὐστριακοὶ ὑπήκοοι. Μετὰ τούτους τὸ μεγαλύτερον τῶν αὐτόθι διαγόντων δυτικῶν ξένων ἦτο τῶν 660 Ἰταλῶν.

Ἄν καὶ τοῦ ὑπομνηματίου τούτου δὲν διαρέμονται εἰμὴ ὀλίγα τιὰ ἀντίτυπα καὶ ταῦτα οὐχὶ δημοσίως, ἐνομίσαμεν ὁμως καλὸν γὰρ ἀναφέρωμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας, ὅτι ἐδημοσιεύθη κατὰ πρῶτον εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις ἐκδιδόμενον περιοδικὸν σύγγραμμα, Νέα Παρδώρα, καταχωρίζοντες καὶ τὴν προστεθεῖσαν αὐτόθι σημείωσιν, ἣτις ἐξηγεῖ ἐκ πόρας ἀφορμῆς καὶ πῶς συνετάχθη.

Ὁ Κ. Γ. Α. Φιλλανδὸς, διατρίβει πρὸ ἐνὸς περιόπου ἔτους εἰς Ἀθήνας, ἀσχολούμενος εἰς τὴν σπουδὴν τῆς γλώσσης καὶ εἰς ἱστορικὰς μελέτας περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ μεσαιῶνος. Εἰς τῶν συντακτῶν τῆς Παρδώρας, ὅστις ἔλαβε τὴν εὐχαρίστησιν νὰ γνωρίσῃ τὸν λόγιον ἐκεῖνον ἄνδρα, παρεκάλεσεν αὐτὸν νὰ τῷ δώσῃ σημειώσεις τινὰς ἱστορικὰς περὶ τῶν ἐν τῇ Μεσημβρινῇ Ῥωσσίᾳ Ἑλλήνων, ὁ δὲ, ἐκπληρώσας τὴν αἵτησιν μετὰ προθυμίας μαρτυρούσης τὴν ἀγαθότητα αὐτοῦ καὶ τὴν περὶ τὸ ἀντικείμενον τοῦτο ἐπιστήμην του, συνέταξεν ὑπόμνημα τὸ ὁποῖον, ἂν καὶ γραφθὲν ἐκ τοῦ προχείρου καὶ ἐν ἐλλείψει πολλῶν πηγῶν μὴ εὐρισκομένων εἰς τὰς ἐν Ἀθήναις βιβλιοθήκας, περιέχει οὐδὲν ἥττον πολλὰς περιεργατάτας εἰδήσεις περὶ τῆς τύχης τῶν ὁμογενῶν ἐκείνων. Ὅθεν νομίσαντες ὅτι ἡ διατριβὴ αὕτη θέλει ἀναγνωσθῇ εὐχαρίστως καὶ ὑπὸ τοῦ κοινοῦ, καὶ λαβόντες τὴν ἄδειαν τοῦ γράψαντος, καταχωρίζομεν αὐτὴν ἐνταῦθα. Ἐκτὸς τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτοῦ ἀξίας, τὸ ἔργον συνιστᾶται εἰς τὴν προσοχὴν παντὸς Ἑλλήνος ἀναγνώστου καὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐγράφη εἰς τὴν γλῶσσάν μας ὑπὸ τοῦ ξένου ἐκείνου.

the first of the year, the Michigan Journal, published by the Michigan Journal Company, has been published for the first time. It is a new and interesting publication, and is well worth a trial.

The Michigan Journal is published by the Michigan Journal Company, and is a new and interesting publication, and is well worth a trial.

The Michigan Journal is published by the Michigan Journal Company, and is a new and interesting publication, and is well worth a trial.

The Michigan Journal is published by the Michigan Journal Company, and is a new and interesting publication, and is well worth a trial.

The Michigan Journal is published by the Michigan Journal Company, and is a new and interesting publication, and is well worth a trial.

The Michigan Journal is published by the Michigan Journal Company, and is a new and interesting publication, and is well worth a trial.

Hypomnimation [Nichtlateinische Schriftzeichen] Memoire über die ?? des südlichen Russlands

1853

Russ. 72 h

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10782595-7